Alfred Edersheim

Israel under Samuel, Saul og David

Bibelhistorie, fjerde bind

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Alfred Edersheim: *Israel under Samuel, Saul og David* (Bibelhistorie, fjerde bind).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Forord 1
Krønikebøkene og Samuelsbøkene 6
Kapittel 1. Hanna og Samuels fødsel 7
Kapittel 2. Samuels kall 13
Kapittel 3. Arken tas og kommer tilbake 17
Kapittel 4. Samuel og kongekravet 23
Kapittel 5. Saul blir salvet 29
Kapittel 6. Saul blir konge 36
Kapittel 7. Sauls første prøve i Gilgal 42
Kapittel 8. Jonatans bragd ved Mikmas 48
Kapittel 9. Krigen mot Amalek 53
Kapittel 10. David salves og feller Goliat 59
Kapittel 11. Sauls misunnelse og Davids flukt 68
Kapittel 12. David i Nob og Gat 80
Kapittel 13. Saul i Davids makt 89
Kapittel 14. Siklag og En-Dor 97
Kapittel 15. Fra Gilboa til Isjbosets død 104
Kapittel 16. David konge over hele Israel 114
Kapittel 17. Løftet om Davids hus 123
Kapittel 18. Davids kriger og Mefibosjet 127
Kapittel 19. Davids fall og anger 132
Om Alfred Edersheim 138
Ordforklaringer 139

Forord

Israels historie som Guds folk faller i tre perioder når vi ser på hvordan Herren ledet folket sitt og førte det fram mot målet. Først finner vi profeter i spissen for folket – den profetiske ledelsen, fra Moses til Samuel. Deretter kommer kongene – det kongelige styret, fra Saul til det babylonske fangenskapet. Til sist kommer yppersteprestene – det prestelige styret, fra Esra til Herrens komme.

Slik gikk teokratiet, Guds eget styre over folket, gjennom tre utviklingstrinn. Alle var de forbilder på Herren Kristus og pekte fram mot ham, han som i sin person forente både profetembetet, kongedømmet og prestedømmet.

Den delen av Israels historie som dette bindet tar for seg, avslutter den profetiske perioden og innleder den kongelige. Samuel er det betydningsfulle bindeleddet mellom dem. Han er den siste dommeren, og den eneste av dem som fullt ut løste den oppgaven Gud hadde gitt dommerne; samtidig legger han grunnvollen for kongedømmet.

Kongedømmet som nå trer fram, viser seg i to skikkelser: hos Saul i sin negative og hos David i sin positive form. Saul besteg Israels trone fordi folket krevde det, og i hans person ser vi det kongeidealet Israel selv ønsket seg. David derimot var en konge etter Guds hjerte: Han bøyde seg ydmykt og tillitsfullt under Herrens vilje og lot seg lede av den. Dermed var kongedømmet opprettet i Israel. Den første fasen var nå avsluttet, og den andre skulle føre utviklingen videre fram til den tredje, som til sist skulle berede veien for Herrens komme.

Av det vi har sagt, forstår vi allerede på forhånd at den tiden som nå brøt fram, måtte bringe mange nye tanker, nye åndelige spirer og betydningsfulle hendelser, for på så mange måter var den en ny tid. Ellers kunne ikke den indre, åndelige utviklingen holde tritt med den ytre. Etter Herrens vilje skulle de to gå hånd i hånd, for det er bare gjennom denne indre samklangen at den sanne historiske utviklingen kan fullbyrdes.

På den andre siden er det også slik at nye ideer, tanker og åndskrefter som bryter fram, har stor del i å skape nye ytre forhold. Den loven virker her som i all annen historie, men i den historien som nå ligger foran oss, trer den langt sterkere fram.

Men også her viser det seg at de nye tankene i begynnelsen bare ble grepet og forstått i en viss grad, ennå ikke i sin fulle åndelige dybde. De trengte bare så langt inn i tiden hos de ledende mennene at de klart viste den historiske retningen og pekte fram mot det store målet. Det er viktig å ha dette for øye.

Ingenting er mer skjebnesvangert og villedende i skriftstudiet enn å miste den historiske utviklingen av syne. Hvis vi overfører våre begreper og vår målestokk for åndelig utvikling og forståelse til de gamle tidene, lemlester vi selve historien. Da mister vi all forståelse av hvordan Herren handlet med folket sitt og ledet det, og samtidig bringer vi forvirring og uklarhet inn i våre egne åndelige og moralske begreper.

Vi ærer ikke Guds Ånd ved å overse den gradvise utviklingen i den historiske prosessen; bare gjennom den kan oppdragelsen til et høyere åndelig trinn nås. Bare på denne veien kan det åndelige og moralske livet overhodet utvikles og fremmes.

Ved et under kunne Herren nok ha løftet Samuels tid opp på samme åndelige trinn som det vi finner i Det nye testamente. Men et slikt under ville ha hindret fruktbare moralske prinsipper i å vokse fram gjennom den gradvise oppdragelsen, og hele den gamle paktens historie ville da ha vært umulig.

Da ville én eneste utfoldelse av den skapende allmakt ha utrettet det som nå er nådd gjennom en utvikling der Herrens nåde, visdom og sannhet er kreftene som bærer frukt og setter alt i bevegelse. Skal det være historie, må det være utvikling. Men da må vi også lese den hellige historien i dette lyset.

I en historie der utviklingen trer så sterkt fram, kan vi ikke vente annet enn å støte på mange vanskeligheter. I denne delen av Guds rikes historie ligger de snarere i innholdet enn i forståelsen av tekstens bokstav og sammenheng. Spørsmålene – og her og der dukker det opp ikke få av dem – er mer av filosofisk enn av eksegetisk art.

For å vise hva vi mener, nevner vi noen eksempler. Det gjelder Sauls kall og forkastelse – hvordan Guds Ånd gjorde ham skikket til å være konge, og hvordan han mistet Herrens Ånd da han slo inn på en gal vei, slik at Gud sendte «en ond ånd» over ham.

Videre gjelder det spørsmålet om hvordan Guds Ånd virket i den gamle pakt, til forskjell fra hvordan han bor i hjertene i den nye. Til dette hører også den rette forståelsen av profetskolene, hvordan de oppsto og hva de var. Slike spørsmål henger nøye sammen med den historiske utviklingen og kan bare besvares i lys av den.

Som eksempler på vanskeligheter av en annen art kan vi nevne bannet over Amalek, Sauls henvendelse til kvinnen i En-Dor som manet fram de døde, og generelt alle de åndelige uttrykkene som så naturlig springer ut av det lave standpunktet den tiden sto på. Slike spørsmål kan ikke forbigås. De henger på det innerste sammen med Skriftens fortellinger og berører dermed vår tro.

Jeg har derfor forsøkt å drøfte slike spørsmål så grundig som planen på noen måte har tillatt, slik jeg i forordet til første bind sa at jeg ville gjøre i de følgende bindene. Jeg kan selvfølgelig ikke dømme om jeg har gjort det slik at jeg har kunnet overbevise leseren om at min forståelse alltid er den rette.

Men jeg kan forsikre at jeg aldri har skrevet noe jeg ikke selv etter beste overbevisning har kunnet gjøre til mitt eget som det riktige. Like lite har jeg noen gang trengt å gå forbi en vanskelighet ved bare å skrive meg rundt den og slik bli kvitt den.

Til denne forsikringen føyer jeg en annen: Min overbevisning om at Guds ord er sant, er ikke blitt rokket på et eneste punkt – heller ikke når jeg har stått overfor de sterkeste innvendingene. Det er nesten formastelig å komme med en slik bekjennelse.

Likevel mener jeg at jeg bør avlegge den. For i vår tid blir det ført fram en mengde vanskeligheter som skal gjøre det umulig for fordomsfrie mennesker å holde fast ved at Guds ord er sant. Snart er de av historisk, snart av teologisk og snart av filosofisk art.

At vi kjenner så lite til den gamle tiden, og at vi har så få hjelpemidler til å trenge dypere inn i den, kan lett utnyttes her. Når noen reiser en vanskelighet, er man fort ute med å regne den for nøktern og sann, fordi man ikke har den kunnskapen som trengs for å se hvor uholdbar den er. Derfor finner så mange klingende fraser vei selv til tenkende mennesker. De gir seg ut for å være solid tenkning og omhyggelig granskning, men blir de behandlet saklig og fra et riktig historisk synspunkt, viser det seg hvor grunnløse de er.

Også i dette bindet har jeg, med de midlene jeg har hatt til rådighet, fulgt samme fremgangsmåte for å belyse de bibelske beretningene. Derfor kan det være på sin plass at jeg her føyer til en kort forklaring om det grunnsynet som har trengt seg på meg under studiet av Det gamle testamente.

Jeg viser da først til forskjellen mellom Det gamle testamentes teologi sett fra et subjektivt og fra et objektivt synspunkt. Hvor lavt Israel enn sto i sin forståelse og tilegnelse av de åpenbaringene og lærdommene Herren ga dem, trer Herren selv alltid fram så opphøyet og herlig i sin åpenbaring at vår tanke ikke makter å tenke ham høyere.

Når vi leser beretningene om hans åpenbaring, gjør de et umiddelbart, opphøyet inntrykk på oss. Den innerste kjernen i dem, som ikke blir skjult av tidens forestillinger, griper oss like mye som det mest opphøyde i Det nye testamente. Vi viser for eksempel til historien om Elia og Elisa. Jo mer det menneskelige elementet trer tilbake – og dermed også Guds tilpasning til det – desto mer øker det opphøyde og guddommelige i disse beretningene. Så langt om Guds åpenbaringer og lærdommer i seg selv.

Ser vi dernest på den rent subjektive siden, på Israels forhold til Gud, finner vi ikke i Israels tilbedelse det som var det grunnleggende i de gamle hedenske religionene. De gamle hedenske folkenes tilbedelse gikk ut på å avverge ulykken og be den bort fra seg. Israels tilbedelse viser seg derimot som hjertets bønn og overgivelse til Gud.

Israel kjenner ingen skadefro guddom eller skjebne som må stilles tilfreds, og hvis onde luner man må avverge. Folket vender seg til et farshjerte, til en allmektig konge som styrer alt, og som krever lydighet og underordning av sitt folk.

Endelig finner vi i Det gamle testamente – til forskjell fra de gamle hedenske folkenes religioner – aldri at undermakten blir brukt bare for å stilles til skue som en kraftoppvisning. Hos Israel tjener underet samtidig et moralsk formål. Det bærer alltid i seg en betydningsfull lærdom og skal oppdra folket og føre det videre mot større åndelig fullkommenhet.

Dette viktige faktum mister vi altfor lett av syne. For også hos Israel trer Guds makt i underet fram i en skikkelse som er tilpasset tidens forestillinger, og derfor overser vi lett det moralske elementet i det. Men det er ikke underets skyld, men vår: Vi tar ikke det hensynet til den historiske utviklingen som vi burde.

Selvfølgelig støter vi også i denne delen av Bibelen på mange kritiske og eksegetiske vanskeligheter. Jeg har forsøkt etter beste evne å besvare dem, så langt det har latt seg gjøre i et verk som dette. Mange ganger har jeg nok kommet til resultater som avviker sterkt fra det den negative kritikken hevder.

Men det er også min mening at det fra det holdet – selv fra de lærdeste og dyktigste – kommer påstander og synspunkter som blir lagt fram med sterkt krav på å være pålitelige, uten at de holder mål. Svært ofte står den tilsynelatende urokkeligheten de blir lagt fram med, i omvendt forhold til hvor pålitelige de er.

Her er ikke stedet til å begrunne dette i det enkelte. Men for å belyse det jeg har tillatt meg å påstå, vil jeg nevne ett eksempel. Det er hentet fra et av de nyeste verkene innenfor denne retningen, skrevet av en av de mest kyndige blant de negative kritikerne, en lærd som i dag er ledende på sitt felt.[1]

Den lærde forfatteren prøver å bevise at løftet i 1 Mos 3,15 ikke lenger bør gå under navnet «protevangeliet», det første evangeliet, fordi den oversettelsen av stedet som denne forståelsen bygger på, skal være feil. Rett forstått inneholder det etter hans mening ikke noe evangelium og ingen messiansk spådom.

Han oversetter det slik: «Jeg vil sette fiendskap mellom deg (slangen) og kvinnen, og mellom din ætt og hennes ætt. Den (ætten) skal ligge på lur etter ditt hode, og du skal ligge på lur etter dens hæl.» Eller som han forklarer det: Mennesket retter sitt angrep mot slangens hode, mens slangen prøver å bite mennesket i hælen.

Enhver forstandig leser vil forstå at en slik opplysning ville være helt intetsigende her, der sammenhengen er at Herren vil gi det falne mennesket en åpenbaring som betyr mye for det.

Den eldste jødiske tradisjonen så helt annerledes på denne saken enn det vi her får høre. Men det var ikke først og fremst det jeg ville dvele ved. Dr. Kuenen gir to grunner for sin tolkning. For det første påstår han at verbet som står her, ifølge Septuaginta og Targum Onkelos betyr «ligge på lur», enda det vanligvis blir oversatt med «knuse». Med den forståelsen kan det selvfølgelig ikke inneholde noen messiansk spådom. For det andre sier han at Onkelos bruker ordet i denne betydningen nettopp på dette stedet, 1 Mos 3,15.

Til dette har vi et ganske kort, men helt avgjørende svar. For det første: Det hebraiske verbet det her er tale om, blir i targumene alltid brukt i betydningen «knuse» eller «gni». Vi viser i den forbindelse til Levys velkjente leksikon over targumene, bd. II, s. 462b og 463a. For det andre: Verken dette ordet eller den betydningen han viser til, forekommer i Targum Onkelos – ikke engang noe beslektet.

Og for det tredje: Ordet forekommer riktignok ikke hos Onkelos, men derimot i den såkalte Targum Pseudo-Jonatan og i Jerusalem-targumen, som i

[1] Prophets and Prophecy in Israel. By Dr. A. Kuenen, London 1877.

dette stykket generelt følger den jødiske tradisjonen. Der står det i betydningen «knuse», med en tydelig hentydning til noe mystisk – og, det som er enda mer bemerkelsesverdig, med tanke på den kommende kongen Messias.[2]

Jeg vil ikke være så dristig å si: *Ex uno disce omnes* – «av ett eksempel kan du kjenne dem alle». Men i alle fall kan dette eksemplet vise hvor lite holdbar den negative kritikken er. Til slutt tillater jeg meg å sitere et apostelord som nøye uttrykker det jeg føler idet jeg avslutter undersøkelsene i dette bindet og ser tilbake på resultatene av dem: «Men Guds faste grunnvoll står!» (2 Tim 2,19)

Alfred Edersheim

[2]Se også den fullstendige drøftelsen i Roedigers utgave av Gesenius' Thesaurus, bd. III, s. 1380b, som dr. Kuenen ikke har funnet det passende å ta hensyn til i sin helhet. – Onkelos' omskrivning av dette stedet lyder slik: «Han skal huske hva du gjorde mot ham i begynnelsen, og du skal ikke glemme det mot ham inntil enden.»

Krønikebøkene og Samuelsbøkene

Innholdet i 1. Krønikebok fram til kap. 20, med parallelle steder i Samuelsbøkene.

1 KrønInnholdSamuelsbøkene1Slektsregistre og korte historiske opplysninger fra Adam ned til Israel og Edom, med opplysninger om Edoms etterkommere ned til kongedømmets tid.2Israels sønner og Judas slektsregister ned til David.3Davids etterkommere ned til Eljoenai og hans 7 sønner.4,2–23Tillegg til Judas slektsregister.4,24–5,26Simeons, Rubens, Gads og halve Manasses etterkommere ned til bortføringen til Assyria.6Levittenes etterkommere og deres bosteder i de ulike delene av landet.7Issakars, Benjamins, Naftalis, halve Manasses, Efraims og Asjers etterkommere.8Slektsregistre for Benjamin og særlig for Sauls hus.9Jerusalems innbyggere fram til kongedømmet, og gjentakelse av Sauls slektsregister.10Svarer til1 Sam 3111,1–92 Sam 5,1–3; 6–1011,13–472 Sam 23,8–2912De krigerne som kom til David under Sauls regjering (12,1–22), og opplysning om hvor mange som møtte fram og gjorde ham til konge i Hebron.132 Sam 6,1–1114,1–7; 8–172 Sam 5,11–16; 17–2515; 162 Sam 6,12–23172 Sam 7182 Sam 8192 Sam 1020,1–32 Sam 11,1; 12,26–31

Kapittel 1. Hanna og Samuels fødsel

Samuelsbøkenes formål. Eli. Hannas bønn og løfte. Samuels fødsel. Barnet vies til Gud. Hannas lovsang.

(1 *Sam* 1,1–2,11)

Etter en lang og trist taushet vender den hellige historien seg igjen til tabernaklet og presteskapet. Dommertiden hadde løpt sitt lange løp uten å gi Israel varig hjelp og frelse, og den endte med et tydelig vitnesbyrd om at det ikke var noen frelse å vente fra den kanten. Alt strandet på menneskenes kjødelige sinn, og under slike omstendigheter var selv den mest synlige inngripen fra himmelen forgjeves – det viste seg tydelig nok i Samsons liv.

Det måtte gjøres en ny begynnelse. Men her som overalt i den hellige historien var det en ny begynnelse som knyttet seg til det som allerede var forberedt og lagt til rette i tiden før.

To store ordninger skulle nå tre fram. De skulle føre Israels historie videre mot målet og vise dens forbilledlige karakter tydeligere enn før. Disse to ordningene var profetembetet og kongedømmet. Begge knytter seg til Samuels historie.

Her finner vi grunnen til at de to bøkene som forteller denne delen av Israels historie, bærer Samuels navn. Det forklarer også at de ikke slutter med Davids død, som vi kunne ha ventet, men fører historien fram til det davidiske rikets fulle utfoldelse (2 Sam 20). Som et tillegg kommer så fire kapitler (2 Sam 21–24), der ulike hendelser blir fortalt uten kronologisk orden, men likevel i fullt samsvar med bokens plan.

Når et verk har som mål å framstille Israels historie, Guds folks historie, i profetisk lys, kan vi ikke vente at det følger hendelsene i streng kronologisk orden hele veien; andre hensyn må tas. Derfor finner vi store hull i historien om Samuel, Saul og David. Hele perioder og viktige hendelser som forfatterne ikke kan ha vært ukjent med, blir helt forbigått, mens andre hendelser og tidsavsnitt blir behandlet grundig, helt ned i de minste detaljene. Slike særtrekk er ikke tilfeldige, men tilsiktet, og de stemmer fullt ut med verkets grunntanke.

Her som i Skriftens andre bøker om den hellige historien må vi huske at det ikke er biografier vi leser. Det er heller ikke en sammenhengende historisk framstilling av hva Samuel, Saul og David gjorde som styresmenn. Det er et viktig avsnitt av Guds rikes historie, en ny periode der riket beveger seg raskt mot et mål Herren har satt. Og målet er at Guds rike skal nå sin fulle utfoldelse

i Jesus Kristus, han som både det aronittiske prestedømmet og Israels profetembete og kongedømme pekte fram mot.

Disse tre ordningene står skarpt i forgrunnen i den nye perioden som begynner med Samuelsbøkene. Først har vi i Elis historie en fornyelse av prestedømmet, som før hadde sunket så dypt. Så ser vi i Samuel den egentlige begynnelsen på profetembetet i Den gamle pakt. Det betyr likevel ikke at det profetiske nå trer fram som noe helt ukjent og uforberedt. Tvert imot finner vi spor av det så langt tilbake som i 1 Mos 20,7 (jf. Sal 105,15). Ikke bare Moses (5 Mos 34,10), men også Mirjam (2 Mos 15,20; 4 Mos 12,2) blir kalt profet.

Ja, selv profetembetets karakter og ulike oppgaver finner vi tydelig beskrevet i 5 Mos 13,1–5. Og selv om Josva ikke selv blir kalt profet, var profetiens ånd ikke død ut på hans tid. Den dukker opp igjen og igjen, for eksempel hos Debora og andre (Dom 4,4; 6,8). Men profetembetet i egentlig forstand, som en fast ordning, begynner først med Samuel.

Det samme gjelder kongedømmet. Heller ikke det var ukjent og uforberedt i Israel; tvert imot blir det omtalt svært tidlig. Vi peker på løftene til Abraham (1 Mos 17,6.16) og Jakobs ord til Juda (1 Mos 49,10). Dernest ser vi at Israel selv i forbilledlig forstand blir kalt et kongerike (2 Mos 19,6) fordi hele folket samler seg om Herren, deres rette konge (4 Mos 24,17–19).

På samme måte som 5 Mos 13,1–5 allerede beskriver profetembetets karakter nærmere, beskriver 5 Mos 17 kongedømmets. I Dom 8,23 ser vi at det levde håp og forventninger i Israel om at kongedømmet skulle bli virkelighet. Men det var først i den perioden vi nå tar for oss, at det ble innført som en historisk ordning.

Kongedømmet trådte fram, om vi kan si det slik, i sin negative skikkelse hos Saul og i sin positive hos David. Det var David alle forbildene og løftene i den tidligere historien siktet til når de pekte fram mot at dette kongedømmet skulle opprettes.

Det er ikke uten betydning at uttrykket «Herren, hærskarenes Gud» (Jehova Sebaot) forekommer for første gang i Samuelsbøkene. Hanna var den første som brukte det (1 Sam 1,11), og hun spådde om den kongen i Israel som folkets håp skulle bli oppfylt i (1 Sam 2,10). Det er også talende at jomfrumoren tok opp igjen Hannas lovsang da hun sto ved selve begynnelsen på oppfyllelsen av denne profetien (Luk 1,46–55).

Men vi vender tilbake til selve historien. Helligdommen var igjen satt i den verdigheten Gud hadde gitt den, og ypperstepresten Eli dømte Israel. Igjen hadde Herren trådt fram og synlig vedkjent seg nasireerordningen, som mer enn noe annet uttrykte Israels kall til frivillig å gi seg hen til Herren. Alene og uten hjelp fra mennesker hadde nasireeren Samson tatt opp Guds kamp mot filistrene. Med en underfull kraft som han fikk ovenfra, hadde han seiret over fiendene sine.

Men så langt hadde verken prest eller nasireer klart å løse den oppgaven Herren hadde tiltenkt dem. Herren hadde reist opp Samson og Eli for å vise hvilken åndelig kraft og dugelighet han hadde lagt i disse ordningene. Både nasireerordningen og prestedømmet hadde likevel vist seg maktesløse, enda Herren åpenbart hadde helliget dem og gitt dem kraft. Det var kommet for

dagen at ingen ordning, hvor mektig Gud enn hadde utrustet den, kunne løse oppgaven sin uten et inderlig og levende samfunn med ham som alene kunne fylle den med sin underfulle kraft.

Men nå reiste Herren opp et annet redskap. Det var en profet som skulle tale Guds ord til folket, og en nasireer som var helliget Herren av fri vilje helt fra fødselen. Denne dobbeltskikkelsen skulle ikke, som de tidligere redskapene, støtte seg til sin egen makt, men ha sin styrke i bønnen og sin kraft i troen på Guds makt. En slik profet og nasireer var Samuel.

På samme måte som Samsons fødsel i sin tid ble også Samuels fødsel kunngjort av Gud. Men denne gangen hører vi om et profetisk ord, den gangen om en engel – og den forskjellen er betegnende for historien til disse to mennene.

Samuel ble gitt som bønnhørelse fra Gud, Samson ble sendt av Gud. Samuel ble frivillig helliget Herren, Samson ble krevd av Herren. Begge var nasireere, den ene på åndelig og den andre på ytre vis. Samsons livsverk endte med at han ga etter for kjødets krav, med fall og død. Samuels verk førte derimot fram til det davidiske kongedømmet, som gjennom hele Israels historie ble stående som forbilde på Herren Kristi rike.

Oppe i Efraim-fjellene, rett vest for Sjilo, lå Rama, «høyden», eller med sitt fulle navn Ramataim-Sofim, «sofittenes to høyder». Av Jos 21,20 vet vi at noen områder innenfor Efraims stamme ble gitt til levittene som stammet fra Kahat. En av disse slektene, Sofai- eller Suf-slekten (1 Krøn 6,26.35), hadde gitt navnet sitt til hele distriktet, som ble kalt Suf-bygden (1 Sam 9,5).[1]

Fra denne slekten kom Elkana, «den Gud har vunnet». Det er betegnende at navnet bare forekommer i levittiske slekter. Det stemte ikke med det som var «fra begynnelsen», at Elkana hadde to hustruer, Hanna, «ynde», og Peninna, «perle» (1 Sam 1,1–2). Trolig tok Elkana seg en hustru til fordi Hanna ikke ble velsignet med barn.[2]

Hvert år dro Elkana med sitt hus opp til påskefesten i Sjilo for å tilbe og for å bære fram fredsoffer etter lovens bud (2 Mos 23,15; 34,20; 5 Mos 16,16). Eli var nå blitt gammel, og ledelsen av gudstjenesten og ofrene var for det meste lagt i hendene på hans to uverdige sønner, Hofni og Pinehas.

Likevel var dette glade dager, da hele familien samlet seg om festmåltidet ved takkofferet. Ved dette offermåltidet pleide Elkana å dele ut «deres andeler» til Peninna og barna hennes, men til Hanna ga han en andel for to, som for å vise at han elsket henne like mye som om hun hadde født ham en sønn (1 Sam 1,3–5).

Av sjalusi og bitterhet gjorde Peninna disse glade dagene tunge for Hanna. Hun såret og krenket henne og fristet den stakkars kvinnen til å gjøre opprør mot Gud. Slik ble Hanna år etter år mer sorgfull og motløs. Forgjeves prøvde Elkana å trøste henne ved å forsikre henne om sin kjærlighet. Hjertet hennes forble like såret og trøstesløst, så hun til sist knapt maktet å bære byrden sin (1 Sam 1,6–8).

[1] Selv om mange og store autoriteter mener noe annet, kan jeg ikke, slik de fleste nyere fortolkerne gjør, lete etter Rama innenfor Benjamin. Uttrykket «Efraim-fjellene» kan riktignok tas i en videre betydning, men når det uttrykkelig er føyd til «en efraimitt», blir det begrenset til selve Efraim.

[2] Moseloven tålte og regulerte flerkoneri, men godkjente det ikke. I praksis var flerkoneri dessuten begrenset til de rike og mektige.

Hanna reiste seg nå fra offermåltidet, som hun ikke hadde fått smaken av, for å legge byrden sin på Herren i den edle fortvilelsen som troen kjenner – den som kommer så klart til uttrykk i Peters spørsmål: «Herre, hvem skal vi gå til?» (Joh 6,68).

Det var en tidlig vårkveld, og den aldrende ypperstepresten Eli satt ved inngangen til helligdommen. Da kom en kvinne alene mot helligdommen og knelte i bønn til Gud. Forhengets folder skjulte Eli for henne, så hun ikke la merke til ham, mens han tydelig kunne se alle bevegelsene hennes. Ikke en lyd kom over leppene hennes, og likevel beveget de seg raskere og raskere mens hun la sin tunge, skjulte sorg fram for Herren.

Så brøt tårene fram og fuktet kinnene hennes. I troen ga hun da i ånden fra seg til Herren ethvert egenkjærlig krav på det barnet hun hadde kjempet for i bønnen – ja, selv den hellige morskjærlighetens rett ga hun slipp på. Som levitt ville sønnen hennes uansett bli viet til Herrens tjeneste fra han var 25 eller 30 år. Men hun ga også fra seg barnet: Fra fødselen av skulle han tilhøre Herren og være en Guds nasireer fra mors liv til sin død (1 Sam 1,9–11).

Når en mann som Eli mistenker den bedende kvinnen for å være beruset og hardt avbryter bønnen hennes, gir det oss et trist inntrykk av hvor sjelden et slikt inderlig samfunn med Gud i bønn må ha vært i Sjilo, og hvor vanlig det må ha vært at offermåltidene ble vanhelliget av drukkenskap og fråtseri. Men Eli var en mann som forsto seg på Herrens Ånd, og derfor fikk han straks andre tanker om Hanna da han hørte hennes enkle, men alvorlige ord. Bebreidelsen hans ble forvandlet til velsignelse (1 Sam 1,12–17).

Så vendte Hanna tilbake til sine ved offermåltidet. Det korte fraværet hadde forandret henne helt. Byrden var tatt fra henne, og hjertet hennes var fylt av glad trosvisshet; også ansiktet hennes og hele framtoningen var blitt en annen. Hun spiste av maten hun før ikke kunne få ned, og var glad. I trosvissheten hadde hun allerede oppfyllelsen av bønnen sin, og denne troen gjorde henne lykkelig. Neste morgen tilba hun og takket på nytt, og så dro familien stille hjem (1 Sam 1,18–19).

Og Herren glemte henne ikke. Før tilbederne igjen ble kalt sammen til Sjilo neste påske, holdt Hanna den herlige frukten av bønnen sin i armene – en liten, vakker gutt som hun betegnende hadde kalt Samuel, «Guds svar» (1 Sam 1,20).

Denne gangen fulgte ikke Hanna med mannen sin til Sjilo, enda han der innfridde et løfte han ser ut til å ha gitt Herren om han fikk en sønn (1,21). Heller ikke neste gang dro hun med. Men den tredje gangen, da barnet var avvent, sto hun igjen fram for Eli.[3]

Det må ha lydt som en røst fra himmelen i den gamle mannens øre da den glade moren sto foran ham og pekte på barnet sitt med disse ordene: «Om denne gutten ba jeg, og Herren ga meg det jeg ba ham om. Så har nå også jeg gitt ham til Herren for alle de dager han lever: Han er bedt om for Herren!» (1 Sam 1,27–28)

Også denne gangen ba Hanna. Men nå ba hun ikke i sorg; det var takken og profetiens ånd som fylte hjertet hennes. For var ikke Samuel Det gamle

[3] Jødiske barn ble som regel ikke avvent før i treårsalderen, jf. 2 Makk 7,27. I den alderen kunne et jødisk barn utføre ett og annet ved helligdommen under ledelse av en av kvinnene som gjorde tjeneste «ved inngangen til sammenkomstens telt».

testamentes døperen Johannes? Og var det ikke helt naturlig at hun, da hun høytidelig overga ham til Gud, talte ord som nådde langt ut over hennes egen tid, og som senere ble tatt opp igjen i den hellige jomfrumorens lovsang?

Og Hanna ba og sa (1 Sam 2,1–10):

Mitt hjerte fryder seg i Herren!
Høyt er mitt horn i Herren,
vidt opplatt er min munn mot mine fiender,
for jeg gleder meg over din frelse.
Ingen er hellig som Herren.
For det er ingen uten deg,
det er ingen klippe som vår Gud.
Tal ikke så mange høye ord!
La ikke frekke ord gå ut av deres munn!
For en allvitende Gud er Herren,
og han prøver alle gjerninger.
Kjempenes bue blir brutt,
og de som snubler, binder om seg med kraft.
De mette lar seg leie for brød,
og de hungrige hører opp å hungre.
Hun som var ufruktbar, føder sju barn,
mens den som er rik på sønner, visner bort.
Herren tar liv og gir liv,
han fører ned i dødsriket og fører opp derfra.
Herren gjør fattig og han gjør rik.
Han nedtrykker og han opphøyer.
Han reiser den ringe av støvet.
Han løfter den fattige opp av smusset
for å sette ham hos fyrster
og gi ham et ærefullt sete.
Jordens støtter hører Herren til,
på dem har han bygd jorderike.
Han verner sine frommes føtter,
men ugudelige går til grunne i mørket.
For ikke ved kraft er mannen sterk.
Hver den som strider mot Herren, skal bli forferdet,
han lar det tordne i himmelen over ham.
Herren dømmer jordens ender.
Han vil gi sin konge styrke
og opphøye sin salvedes horn.

(Til «*Herren tar liv og gir liv*»: 5 Mos 32,39; Sal 30,4; 71,20; 86,13. Til «*Han reiser den ringe av støvet*»: Sal 113,7–8. Til «*Han verner sine frommes føtter*»: Sal 56,14; 116,8; 121,3 og andre steder. Til «*For ikke ved kraft er mannen sterk*»: Sal 33,16–17.)

Så skiltes barnet og foreldrene. Men avskjeden var ikke bitter, for de lot ham bli igjen der for å «tjene for Herrens åsyn». Hvert år kom de opp til gudstjenesten i Sjilo, som nå var dobbelt kjær for dem. Der fikk de igjen se barnet sitt gjøre tjeneste i Herrens forgård, «kledd i en efod av lin».

Hver gang hadde Hanna med seg en liten gave hjemmefra til ham – en liten ytterkappe, en prestekappe han skulle gjøre tjenesten sin i – og i den la hun all sin helligste kjærlighet til barnet som var borte fra henne (1 Sam 2,11.18–19). Hun hadde gitt ham som «den som var bedt om fra Gud», og det var han for henne, enten han var hjemme eller borte.[4]

Men den trofaste kvinnen fikk også nye gleder. Etter Elis bønn fikk hun – i stedet for «han som var bedt om, og som ble gitt til Herren» – tre sønner til og to døtre. «Men gutten Samuel vokste opp hos Herren» (1 Sam 2,21).

[4] Ytterkappen, meïl, var egentlig yppersteprestens drakt, 2 Mos 28,31. Samuels var selvfølgelig av et annet stoff og uten kant.

Kapittel 2. Samuels kall

Elis sønners synd. Elis svakhet. En profets budskap. Samuels første syn. Han kalles til profetembetet.

(1 *Sam* 2,12–3,21)

Nå åpner det seg en helt annen scene for oss. Den hellige beretningen lar oss se inn i Elis familie og avslører fordervelsen og ugudeligheten som hadde trengt inn i prestetjenesten. Det sier altfor mye om hvordan det åndelige livet sto til blant folket selv på den tiden. Ypperstepresten «Eli var meget gammel», og ledelsen av gudstjenesten i helligdommen var lagt i hendene på hans to sønner, Hofni og Pinehas.[1]

Den gamle mannen hadde vist strenghet overfor den bedende Hanna, men altfor lite av den overfor sønnene sine, der den hadde vært bedre anvendt. De var «Belials sønner» og kjente ikke Herren slik han er og vil være kjent (1 Sam 2,12).[2] Oppførselen deres var skamløs selv i en tid som på så mange måter var avstumpet og sløv. Med sin tøylesløse frekkhet fikk de «Herrens folk til å synde» fordi de førte forakt og vanære over gudstjenesten og ofrene i helligdommen.

Folket holdt ennå fast ved helligdommen og gudstjenestene, og her lå det jo et håp om at en åndelig fornyelse kunne bryte gjennom den sløvheten som lå så tungt over landet. Men Elis sønner opptrådte slik at det var nettopp fra helligdommen det ugudelige eksemplet gikk ut. De så helt bort fra lovens bestemmelser og brukte bare stillingen sin til egen fordel. Stikk i strid med Guds ordning rev de til seg deler av ofrene allerede før de var blitt ofret, og der de ikke kunne få det på annen måte, tok de det ofte med makt (1 Sam 2,13–17).

Men det var ikke alt. Frekkheten deres gikk enda lenger: De lå også med kvinnene som gjorde «tjeneste ved inngangen til sammenkomstens telt» (1 Sam 2,22). Det eneste skrittet den gamle ypperstepresten tok for å gjøre slutt på dette uvesenet, var en mild formaning, og den fikk liten inngang hos disse ryggesløse mennene. En slik framferd var altfor lemfeldig til å virke på menn som allerede var kommet så langt i forherdelse (2,25).

Men Herren hadde en tung straffedom for hånden. Ved sin syndige svakhet hadde den gamle ypperstepresten selv pådratt seg skyld for sønnenes ryggesløs-

[1] Med dette uttrykket vil Skriften forklare den urimelige mangelen på tukt og den slappheten Eli viste overfor sønnene sine.

[2] Belial betyr lavhet, det vil si nedrighet og slethet.

het. Derfor lot Herren en profet bringe Eli budskapet om dommen (1 Sam 2,27–36; jf. Dom 13,6). Slik Herren så ofte hadde gjort når han handlet med folket sitt, nedlot han seg også her til å gå fram på en måte som ikke bare lot hans rettferdighet komme til syne i dette tilfellet, men også ga et prinsipp for hvordan han leder kirken sin til alle tider.

Hadde han ikke vist Arons hus en særlig nåde? Fra begynnelsen av hadde han æret det med en egen åpenbaring. Han hadde skilt det ut og gitt det det store fortrinnet å tjene ved alteret. Ja, mer enn det: Ved røkelsesalteret hadde det fått den ærefulle oppgaven å bære fram folkets bønner. Han hadde satt det inn i det høyeste av alle embeter, å «bære efoden» og på den store forsoningsdagen å stå som mellommann mellom Gud og folket. Dessuten hadde han sørget rikelig for alt de trengte.

Alt dette hadde han gitt Arons hus for alle tider (2 Mos 29,9), og alt sammen var på en særlig måte blitt betrodd Pinehas, Elasars sønn og Arons sønnesønn, fordi han hadde vist så stor nidkjærhet for Guds ære (4 Mos 25,13).

Men nettopp dette viste – slik det også klart måtte gå fram av sakens natur – at denne store gaven fra Herren forutsatte et tilsvarende åndelig forhold hos Arons hus. Også her, ja, her mest av alt, gjaldt det store prinsippet: «Den som ærer meg, vil jeg ære, og de som foraktet meg, skal bli til skamme» (1 Sam 2,30).

Derfor skulle Eli og huset hans nå rammes av en særlig straffedom. Ingen av hans etterkommere ville bli gamle så lenge de var i embetet (1 Sam 2,31). Som straff for den lettsindige forakten de hadde vist for embetet sitt, skulle de selv stadig bli ydmyket (2,32). En annen og mer trofast gren av presteslekten skulle tre inn i deres sted (2,35), og den forarmede familien måtte på en ydmykende måte be dem om det aller nødvendigste for å leve (2,36).

Slik skulle straffedommen ramme den familien som i sitt embetshovmod hadde våget å forvalte prestedømmet som om det bare var til for deres egen vinning og egne interesser. Og de ryggesløse unge prestene Hofni og Pinehas skulle begge bli revet bort av en brå undergang på én og samme dag (1 Sam 2,34). Med deres død begynte de straffedommene som nådde sitt høydepunkt på Salomos tid (1 Kong 2,27; jf. Josefus, Antiquitates 5,11,5; 8,1,3).

Men uberørt av disse dårlige påvirkningene vokste barnet Samuel opp og var «i yndest både hos Herren og hos mennesker» (1 Sam 2,26). Også i dette var han et talende forbilde på vår Herre Jesus, som i sin person forente den trofaste presten, den store profeten og den fullkomne nasireeren (Luk 2,52). På mange måter lignet denne tiden den tiden da vår Frelser trådte fram. «Herrens ord» i profetisk åpenbaring «var dyrt i de dager, ingen syner brøt igjennom» (1 Sam 3,1).

I mellomtiden var Samuel blitt en ung mann og tjente Herren som levitt under Eli. Men ennå kjente ikke Samuel Herren på annen måte enn gjennom den ydmyke og troende tjenesten han daglig gjorde i tabernaklet; han hadde ennå ikke fått noen særskilt åpenbaring (3,7).

Helligdommen hadde nå lenge stått i Sjilo. Derfor hadde den gjennomgått de forandringene som måtte følge av at Israels vandringer var over, og at folket var blitt fastboende. Teppene som i ørkenen hadde dannet tabernaklets innhegning, var uten tvil byttet ut med bygninger der de tjenestegjørende

prestene bodde og oppbevarte de ulike tingene som trengtes til ofrene. I stedet for «forhenget» ved inngangen til forgården var det nå dører, som ble lukket om kvelden og åpnet om morgenen for dem som kom for å tilbe.

Vakttjenesten ved disse dørene var overlatt til den unge Samuel. Som vokter sov han om natten like innenfor dørene i folkets forgård, slik vi senere ser at de tjenestegjørende prestene ble pålagt å gjøre. Den gamle ypperstepresten sov et sted i nærheten, trolig i et av rommene i annen etasje som vendte ut mot helligdommen, like over Samuel.

Det var mot morgengry, men ennå mørk natt (3,3). Den hellige oljelampen i den sjuarmede lysestaken inne i Det hellige var ennå ikke sloknet. Da hørte Samuel en røst som vekket ham. «Elis øyne hadde begynt å bli svake», så han måtte ha Samuel hos seg i tjenesten. Derfor lå det nær for Samuel å tro at det var Eli som hadde ropt på ham. Men det var det ikke, og Samuel la seg ned igjen. Igjen ropte røsten på ham, og for andre gang gikk han bort til Eli for å få beskjed – men forgjeves.

Da røsten ropte på ham for tredje gang, forsto Eli at det ikke kunne være en livaktig drøm som hadde vekket gutten, slik han trolig hadde trodd før, men at det måtte være en røst fra himmelen som kalte på ham (1 Sam 3,4–8).

Den gamle ypperstepresten viste en barnlig tro; han ga ikke nysgjerrigheten rom, men ydmyket seg for Herren. Og den unge Samuel handlet med et fromt barns troskyldighet, uten å vite hvor betydningsfull den oppgaven var som ble lagt fram for ham. Sammen med det hellige stedet der Herrens røst nå kalte på Samuel, dannet disse egenskapene hos Herrens to tjenere en verdig og naturlig ramme for det som nå skjedde.

Samuel la seg ikke lenger til å sove. Da røsten hørtes igjen, svarte han slik hans faderlige lærer hadde vist ham: «Tal, din tjener hører!» Og da viste det seg at det ikke bare var en røst, men at Herren ga ham et «syn» (1 Sam 3,10). For Herren sto foran ham og gjentok for ham den straffedommen som hang over Eli og sønnene hans – men denne gangen ikke som en advarende forutsigelse, men som kunngjøring av noe som snart skulle skje (1 Sam 3,11–14).

Med dette tunge budskapet på hjertet ble Samuel liggende til morgenen grydde. Den gamle ypperstepresten prøvde heller ikke av nysgjerrighet å trenge inn på Samuel for å få vite hva gutten hadde fått høre – hvor mye tankene på den underlige røsten i natt enn holdt ham selv våken.

Framfor Herrens ansikt hadde han stått i så mange år og gjort prestetjeneste, og på så mange forsoningsdager hadde han helt ut blodet i Det aller helligste, i Herrens umiddelbare nærvær. Var Herrens ord nå veket bort fra ham og sønnene hans og gått over til en gutt som ennå ikke var voksen? Den gamle kjente jo hele Samuels historie fram til nå. Og til denne gutten vendte Herren seg nå! Allerede det måtte være en tung straffedom for den gamle presten. Men hva hadde Herrens røst kunngjort av ytterligere dom over ham og sønnene hans?

Så kom morgenen, og med den Samuels plikt til å åpne helligdommens porter. Hva skulle han nå gjøre med den tunge byrden Herren hadde lagt på ham? Han hadde så stor ærefrykt for sin lærer og leder at han ikke maktet å gå til Eli

med Herrens ord uten å bli spurt (1 Sam 3,15). Han skalv ved tanken på å gjenta disse ordene for den gamle, for de rammet først og fremst Eli selv.

Men da Eli hørte knirket fra dørene som ble åpnet, forsto han at oppdraget var gitt, og det var ikke lenger noen grunn til å vente med å spørre. Hva Herren hadde sagt, var sagt, og hans ord kunne ikke avvendes!

Eli følte at det var han selv og familien hans budskapet gjaldt, og at han først og fremst måtte høre det selv, hvor tungt det enn var. Derfor gikk han til Samuel. Han spurte ham, trengte hardt inn på ham, ja, krevde til og med under ed at han skulle fortelle alt, ned til de minste enkelthetene. Da Samuel ble bedt så inntrengende, våget han ikke å holde noe tilbake.

Og hvor svak og kraftløs den gamle mannen enn var, var han likevel i sitt hjerte fremdeles en Herrens tjener. Han tok derfor imot budskapet med ydmykhet og hengivelse, men tilsynelatende uten den dype, hjertegripende angeren vi kunne ha ventet at disse ordene ville vekke hos ham (3,17–18).

Samuel hadde trofast utført dette vanskelige og pinlige oppdraget fra Herren, og dermed hadde han gitt det første beviset på at han var skikket til profetembetet. Og fra nå av var «Herrens ord» alltid med ham. Ikke bare ved enkelte oppdrag, men som innehaver av et embete Gud hadde gitt ham, trådte han heretter fram som profet i Israel.

En ny periode i Guds rikes historie var begynt, og hele Israel fra Dan til Beersjeba fikk snart se at det hadde stått fram et nytt bindeledd mellom dem og deres himmelske konge (1 Sam 3,19–21). For nå ble Samuel det levende sentrum som Guds ledelse gikk ut fra, og som alle som var av troen, søkte til – det levende midtpunktet for alle i Israel som var av Gud.

Kapittel 3. Arken tas og kommer tilbake

Felttoget mot filistrene. De to slagene ved Eben-Eser. Elis sønner faller, og arken blir tatt. Elis død. Straffedommen over filisterbyene. Arken kommer tilbake.

(1 *Sam* 4,1–7,1)

Det var gått en tid, men i Sjilo var alt som før. Eli hadde nå nådd den patriarkalske alderen av 97 år og var blitt helt blind, og sønnene hans hadde fortsatt all makt i helligdommen.[1] Fra Samuel gikk det profetiske ordet ut til «hele Israel» (1 Sam 4,1).[2]

Et profetisk virke av så stort omfang måtte sette sterke spor. Riktignok lyktes det ikke Samuel å føre folket til anger, og heller ikke å lære dem det rette åndelige forholdet mellom dem og Gud eller den sanne forståelsen av hans lov og hans ordninger i folkets liv. Men det ble likevel alltid noe igjen som folket kunne lære, selv på det trinnet det sto.

Med sin oppførsel i helligdommen hadde Elis sønner fått folket til å forakte gudstjenesten og ofrene (1 Sam 2,17). Samuels virke klarte i det minste å skape tro blant folket på at Gud var personlig til stede i de offentlige ordningene, i helligdommen og gudstjenesten, og at han var en Gud med makt til å frelse.

Dette bidro til at folkets historiske tro ble fornyet, selv om det forble temmelig sløvt når det gjaldt å tilegne seg denne troen åndelig. En slik fornyelse førte helt naturlig til mer ytre fromhet, selv om den ennå ikke bar i seg den sanne, levende angeren. Troen på de ytre formene og på de åndelige virkelighetene bak dem våknet, men fikk noe av preget fra den hedenske magien.

Israel erkjente at Herren virket under midt iblant dem, men nærmet seg ham bare med en magisk tro på de ytre symbolene og ordningene. Et slikt gudsforhold fører til kjødelig stolthet og nasjonalt hovmod: Det mangler anger og ydmykhet, men har fornyet tro på den Gud som gjør under – og han blir attpåtil bare regnet som en nasjonal guddom.

Derfor var Israels åndelige liv på denne tiden i sitt vesen det samme som Elis sønners, hvor forskjellig det enn artet seg i det ytre: kjødelig overmot uten den

[1] Edersheim og den norske utgaven fra 1890 har 97 år her. Etter 1 Sam 4,15 var Eli nittiåtte år gammel da arken ble tatt.

[2] Vi forstår ikke 1 Sam 4,1 slik at første del av verset står i direkte sammenheng med det som følger, som om felttoget mot filistrene var en umiddelbar følge av Samuels ord. I så fall ville folkets lydighet mot Samuels profetiske ord ha ført ulykke og nederlag over dem, og det kan ikke antas.

sanne, ydmyke og angerfulle overgivelsen til Gud. Av den grunn måtte det også komme for en dag, både for Elis sønner og for Israel, at verken presteembetet eller folkets store fortrinn i seg selv ga del i de rike løftene Herren hadde knyttet til dem, når de ikke samtidig var båret av det sanne åndelige forholdet til Gud.

Trolig førte denne ytre åndelige fornyelsen, denne ytre tilliten til Herren som gjør under, nå Israel ut i et felttog mot filistrene. Den var vokst fram av en ytre forståelse av Samuels virke, og nå satte den ytre frukt i dette felttoget. Filistrene hadde satt seg i besittelse av en del av landet, og denne delen hadde de nok allerede hatt i lengre tid uten at noen bestred det; vi leser ingen steder at de nylig hadde revet den til seg. For å vinne dette landet tilbake dro Israel nå ut i krig.

De slo leir på den åpne marken som senere fikk navnet Eben-Eser, etter minnesteinen som ble reist etter den andre befrielsen under Samuel (1 Sam 7,12). Krigsskueplassen lå i Benjamin, et kort stykke fra Mispa, omtrent to timers vei nordvest for Jerusalem. Filistrene hadde slått leir et lite stykke unna, ved Afek, «fasthet», trolig en befestet stilling. Slaget endte med fullstendig nederlag for Israel og et tap på 4000 mann, som alle falt «i slagordenen» (1 Sam 4,1–2).

Israel må ha vært jevnbyrdig med filistrene i styrke og stilling, for etter det tapte slaget førte krigsrådet, Israels eldste, nederlaget uten videre tilbake til Herrens eget inngrep og ikke til en ugunstig stilling overfor fienden. Men de gikk ikke inn på spørsmålet om hvorfor Herren handlet slik med dem – og det er naturlig nok når vi husker hvordan det sto til i folket. I stedet prøvde de å sikre seg mot at noe slikt skulle skje igjen, ved å hente Herrens ark til seg (1 Sam 4,3).

Skriften forteller dette på en svært talende måte. Uten å gå nærmere inn på dette frekke og lettsindige tiltaket nøyer den seg med å fortelle at de sendte bud til Sjilo og «hentet derfra paktens ark som tilhører Herren, hærskarenes Gud, han som troner over kjerubene. Begge Elis sønner, Hofni og Pinehas, var med og fulgte Guds paktsark» (1 Sam 4,4).

Noe slikt hadde aldri hendt i Israel etter at folket hadde slått seg ned i Kanaan. Ingen hadde før våget å ta Guds ark fra helligdommen og føre den med i krigen. Da den ble båret inn i leiren, brøt det løs en voldsom begeistring. Nå hadde de den levende Gud på sin side; nå var de trygge! Filistrene mistet motet (1 Sam 4,5–8).

Men snart ble det annerledes. Vi kan oppfatte 4,9 som en oppildnende tale fra filistrenes høvdinger, eller som uttrykk for en fortvilet beslutning hos menn som følte at alt var tapt. I begge tilfeller ser vi at ordene utløste et voldsomt angrep fra filistrenes side; denne gangen ventet de ikke til Israel selv gikk til angrep.

I slaget som fulgte, led Israel et forferdelig nederlag. Ikke mindre enn 30 000 døde lå spredt på slagmarken og langs veien de flyktet. Blant de falne var også Hofni og Pinehas, og blant byttet fienden tok, var Herrens ark (1 Sam 4,10–11).

Slik begynte straffedommen i Elis eget hus. På denne forferdelige måten lærte Gud Israel at selv de helligste symbolene ikke var det samme som ham selv, og at ingen måtte søke frelsen sin i dem. De var bare tre og metall når hans hellige nærvær ikke var knyttet til dem.

Det varte ikke lenge før nyheten om dette forferdelige nederlaget nådde Sjilo. Den gamle yppersteprestenen satt like utenfor helligdommens port, ved veien der et bud fra slagmarken måtte komme. Hans «øyne var stive – han kunne ikke se» (1 Sam 4,15), men hørselen var skarp, og han satt spent og ventet på nytt fra slaget.

Straffedommen som var varslet på forhånd, at de to sønnene hans var i leiren med Guds ark uten at Herren uttrykkelig hadde tillatt det, og tanken på hvordan det overtroiske folket satte sin lit til Herrens ark – alt dette må ha fylt sinnet hans med illevarslende anelser. Hadde han gjort rett i å gi sitt samtykke til alt dette? Hadde han vært en trofast far, en trofast prest, en tro vokter av helligdommen?

Så nådde en forvirret larm ham. Opp bakkene som førte til Sjilo, løp en benjaminitt «med istykkerrevne klær og med jord på hodet» (1 Sam 4,12), til tegn på den dypeste sorg og fortvilelse. Det var en flyktning fra slaget.

Han ilte forbi Eli uten å stanse og tale til ham og løp helt fram til torget i byen – forbi den mannen som nå hadde mistet embetet sitt, og som budskapet først og fremst rammet. Derfra spredte budskapet seg gate opp og gate ned. Folk samlet seg om flyktningen, de gråt og hylte i vill sorg, og slik nådde budskapet fram til den gamle, ensomme presten.

Budbæreren ble straks ført til ham. Slag på slag rammet ulykken den gamle mannen: «Israel er flyktet!» «Et stort mannefall blant folket!» «Dine to sønner er døde!» «Guds ark er tatt!» Dette siste slaget ga den gamle dødsstøtet. Da han hørte om Guds ark, falt han bevisstløs bakover og døde. Slik endte Elis dommergjerning, som hadde vart i 40 år (1 Sam 4,16–18).

Men enda en forferdelig scene fulgte! Inne i huset sitt satt Pinehas' hustru, tynget av angst for mannen sin og hæren, og fødselsstunden var nær. Nå nådde den forferdelige nyheten også henne, og dødens skygger leiret seg om huset hennes. I angsten fødte hun, og kvinnene som hadde samlet seg om henne, prøvde å trøste henne med budskapet om at hun hadde fått en sønn. Men forgjeves. Hun kom ikke bort fra den store sorgen at Herrens ark var tapt. Hun svarte ikke og lot seg ikke trøste (1 Sam 4,19–20).

Hun hadde bare ett eneste ord å si om den nyfødte: «Ikabod», det vil si «ingen herlighet mer». For henne var barnet Ikabod, for «bortveket er herligheten fra Israel» (1 Sam 4,21–22), og med disse ordene på leppene døde hun.

Det som voldte hennes død, var det samme som drepte svigerfaren: at arken, Israels herlighet, var borte. Den dagen døde to i Sjilo av sorg over Guds ark, den gamle yppersteprestenen og den unge moren – to som ved sin død viste at de i det minste hadde bevart troskapen mot sin Gud og en inderlig kjærlighet til hans nærvær blant folket.

Men selv om Herren hadde latt disse store straffedommene komme over Israel, var det likevel ikke hans vilje at filisterlandet skulle triumfere. Tvert imot skulle fienden midt i seieren få erfare at gudene deres ikke bare var maktesløse overfor Jehova, men at de ikke var annet enn avguder, laget av menneskehender.

Filistrene hadde først ført arken til Asjdod og stilt den opp i Dagons tempel. Der skulle den stå som en æresgave til denne guden, som de tilskrev seieren over Israel (1 Sam 5,1–2). Var ikke nettopp arken til Israels Gud blitt båret inn i Israels leir? Og hadde ikke Dagon nå tydelig vist hvor mye mektigere han var enn Jehova, siden arken, Jehovas symbol, var kommet i deres hender?

Men de skulle snart få erfare at det ikke var slik. Samme morgen som arken var kommet til Asjdod, gikk Dagons prester inn i tempelet, og der fant de Dagons bilde liggende på ansiktet foran Jehovas ark. Det kunne jo tenkes at dette bare var et tilfelle. Bildet ble derfor reist opp igjen i et avlukke ved inngangen til tempelet.

Men neste morgen fant de gudebildets hode og hender, som hadde menneskeskikkelse, hogd av og liggende like ved dørterskelen – som for å vise at alle som gikk inn, skulle trå denne karikaturen av en guddom under føttene i forakt. Resten av bildet, som hadde form som en fisk, lå på ny strakt ut foran Guds ark (1 Sam 5,3–4).[3]

Men det var ikke alt. Var filisterlandets guder bare tomhet, måtte det også komme klart for en dag at tilliten og den falske stoltheten som tilbederne knyttet til dem, også bare var tomhet.

Herren lot derfor en stor plage ramme filistrene. Han ødela folket i Asjdod (1 Sam 5,6) med markmus, som vi slutter av 1 Sam 6,4 flg. – en forferdelig plage i de sørlige landene. Markmusene kan av og til ødelegge en hel høst på en eneste natt, og det finnes eksempler på at de har drevet hele stammer bort fra bostedene deres.

Mens landsbyene og markene rundt Asjdod ble helt ødelagt, måtte innbyggerne selv lide under en annen plage. Det var en epidemisk sykdom som viste seg som smertefulle byller; trolig hadde den sin årsak i hungersnøden den første plagen førte med seg.

Filisterlandet besto på den tiden av et forbund av fem byer, styrt av fyrster som var gått sammen. Ordningen mellom dem var slik at ingen offentlig beslutning kunne tas og settes ut i livet uten at alle var enige.

På klage fra innbyggerne i Asjdod bestemte fyrstene at arken skulle flyttes til Gat. Trolig mente de at plagene folk klaget over, hadde andre årsaker enn at arken var der. Men også i Gat fulgte de samme plagene med den. Så ble den flyttet til Ekron. Men her ble plagene enda verre, så det steg opp et allment skrik over hele landet med krav om at arken måtte sendes tilbake til Israel (1 Sam 5,8–12).

Det de hadde erfart og lidd i de sju månedene arken var i filisterlandet, overbeviste fyrstene om at de straks måtte bøye seg for folkets krav. Men det gjaldt også å sende den tilbake på en måte som kunne avverge Herrens vrede. De bestemte seg derfor for å rådføre seg med prestene og spåmennene sine: «Hva skal vi gjøre med Herrens ark? Si oss hvordan vi skal sende den fra oss tilbake til dens plass!» (1 Sam 6,2)

[3] Dagons bilde hadde overkropp som et menneske, mens selve kroppen var formet som en fisk. Navnet Dagon betyr også «fiskeskikkelse», og han var fruktbarhetens gud. Se Layard, Nineveh and Babylon, s. 343 flg.; jf. Bochart, Hierozoicon I, s. 1017–1019.

Svaret var at de ikke måtte sende den uten en gave, et skyldoffer til Herren. Etter hedensk skikk skulle det bestå av avstøpninger i gull av det de hadde lidd under.[4]

Overtroen har knapt noen gang vist seg tydeligere i sin sanne skikkelse enn i det rådet disse avgudsprestene ga filistrene. De kjente godt til straffedommene Israels Gud hadde latt komme over Egypt, og til faraos forherdelse; derfor trengte de hardt på for at arken måtte sendes tilbake. Samtidig kommer det fram at de ikke var helt sikre på om det hele bare var et tilfelle. Derfor grep de til et middel som skulle avgjøre det spørsmålet (1 Sam 6,7–9).

Prestenes råd ble fulgt nøyaktig. Arken med skyldofferet ble satt på en ny vogn som aldri før var brukt til uhellige formål. Foran vognen spente de to melkekyr som aldri hadde båret åk, og som nylig hadde fått kalver. Ingen tvang skulle hindre kyrne i å vende tilbake til kalvene sine, og ingen skulle drive dem inn på noen bestemt vei; de skulle selv gå dit de ville.

Og det skjedde slik prestene hadde sagt det ville skje dersom det var Gud som hadde «slått» dem. Rautende etter kalvene sine gikk dyrene inn på veien som førte til den nærmeste israelittiske byen, Bet-Sjemesj, «solens hus», fulgt av filistrenes fyrster (1 Sam 6,10–12). Snart var grensen nådd, og filistrene ventet på å se hva som nå ville skje.

Omkring 20 kilometer vest for Jerusalem, på Judas nordgrense, lå den gamle «solbyen» Bet-Sjemesj. Josva hadde gitt den til prestene (Jos 21,16), men det var ikke bare de som bodde der. For å komme dit fra Ekron måtte man først over den store filistersletten og deretter over åsene som grenser mot den.

Kommer man opp på disse åsene, står man på toppen av en bratt klippekant og ser ut over en dal som strekker seg fram ved foten av høydene. Dette er «Bet-Sjemesj-dalen». Der holdt de på med hvetehøsten nettopp den sommerkvelden da arken ble kjørt hit opp (1 Sam 6,13). Litt lenger borte, oppe på et lite høydeplatå, lå selve Bet-Sjemesj.[5]

Det var svært betegnende at de førte arken nettopp hit. For herfra kunne man se Sora, Samsons fødested. Over disse åsryggene hadde han ofte gjort de innfallene i filisterlandet som hadde ført så mye skrekk og ødeleggelse over Israels fiender.

Lyden av følget som nærmet seg – det var uten tvil fulgt av en stor flokk filistre under ståk og larm – fikk høstfolket til å se opp. Da de «så opp» mot høydedraget, ble de først grepet av en voldsom skrekk for filisterflokken. Men skrekken ble snart til undring og deretter til glede da de fikk øye på Herrens ark i spissen for følget.

Nå hadde følget nådd grensen, som trolig var merket med en stor grensestein på Josvas mark. Filistrene ble stående i ærefrykt innenfor sitt eget område, og kyrne med vognen stanset ved det første grensemerket i Israel. Folket i Bet-Sjemesj flokket seg straks om arken. Levitter ble kalt til, så viede hender kunne løfte den ned og deretter ofre kyrne filistrene hadde brukt til å kjøre den. Siden

[4] Denne hedenske skikken har siden trengt seg inn i den romersk-katolske kirke, der den ofte er i bruk.
[5] Jf. Robinson, Biblical Researches II, s. 223–225; III, s. 153.

bar de også fram andre brennoffer, som folket i Bet-Sjemesj selv kom med (1 Sam 6,14–15).

Men selv om Guds ark på denne måten så ut til å bli behandlet med ærefrykt og tilbedelse, hadde Herren en lærdom å gi folket sitt da den kom tilbake. Den var jo det synlige symbolet på Guds nærvær blant dem, og han tålte like lite at den ble omgått med overtro som med vanhellighet.

Beretningen sier ikke tydelig hvordan mennene i Bet-Sjemesj hadde forsyndet seg mot Guds ark. Men det må ha vært noe i den sterke begeistringen deres over at den var kommet tilbake, som vakte Herrens vrede.[6]

Også folket selv erkjente at de ikke hadde forstått Herrens hellighet rett (6,20). Som straff ble 70 av byens menn drept. Etter bønn fra folket i Bet-Sjemesj ble arken så flyttet videre til Kirjat-Jearim, «skogbyen», oppe på høyden øverst i dalen. Der ble den overlatt til Abinadab, og sønnen hans Eleasar ble valgt ut til å være arkens vokter – ikke prest (1 Sam 6,21–7,1). Begge var uten tvil levitter.[7]

Her ble dette hellige symbolet værende mens tabernaklet ble flyttet fra Sjilo til Nob og fra Nob til Gibeon, helt til David førte arken opp til Jerusalem etter at han hadde erobret byen fra jebusittene (2 Sam 6,2–3.12). Slik var tabernaklet i alle disse årene uten sin dyreste skatt, inntil David igjen forente det som etter Herrens vilje hørte sammen.

[6]Oversetterens merknad: Den norske bibeloversettelsen gjengir 6,19 slik: «Han slo Bet-Sjemesjs menn fordi de så på Herrens ark.» Dr. Edersheim finner så store vanskeligheter i grunnteksten her at han ikke våger å følge den lesemåten vår oversettelse bygger på. Vi skal ikke trette leseren med å gjengi de ulike lesemåtene og oversettelsene av dette verset.

[7]Det er vanskelig å avgjøre hvorfor arken ikke ble ført tilbake til sin rette plass i Sjilo. Ewald mener at filistrene hadde inntatt byen og ødelagt helligdommen; Keil derimot at folket nå var uvillig til å føre arken tilbake til stedet der Elis sønner så skammelig hadde vanhelliget gudstjenesten og helligdommen. Erdmann mener at arken nå foreløpig ble oppbevart i Kirjat-Jearim inntil man hadde fått spurt Herren. Den siste antakelsen synes å være den rimeligste.

Kapittel 4. Samuel og kongekravet

Samuel som profet. Folkemøtet i Mispa. Slaget ved Eben-Eser og følgene av det. Samuels styre. Kravet om en konge.

(1 *Sam* 7–8)

Blant heltene i Det gamle testamente har Samuel en av de mest framtredende plassene. Han var først og fremst en bønnens mann, og slik blir han også særskilt omtalt i Sal 99,6. Han var levitt, nasireer, profet og dommer, og hver av disse sidene ved kallet hans ser ut til å ha preget hjertelivet og karakteren hans på mange måter.

I Sjilo må det ha bidratt til at hans profetembete ble så alminnelig anerkjent i folket, at hans selvfornektende sinn sto i så skarp motsetning til Elis sønner – framfusende, lettsindige og kjødelige som de var.

Og da han så trådte fram og tok ledelsen av folket, var den ytre framferden hans et tro speilbilde av kallet hans. Fra fødselen av var han nasireer, viet til Herren, og i livet sitt viste han en urokkelig troskap mot Gud, streng og ubøyelig i alt det Herren la fram for ham. Dette er i korte drag omrisset av Samuels karakter.[1]

En slik mann trengtes også i denne reformasjonens tid, da alt var i oppløsning og overgang. Det gamle var blitt avleggs og svakt – ikke fordi ordningene selv var maktesløse, men fordi det falne folket hadde misbrukt dem. Det nye som skulle innføres, måtte derfor få en klar og bestemt skikkelse i en helstøpt karakter. Folkets fortid, nåtid og framtid hadde sitt midtpunkt i Samuel, og det som gir livet hans enhet, er nasireersinnet – den avgjorte hengivelsen til Herren. En slik skikkelse innledet profetembetet i Israel.

Helligdommen sto nå uten arken, betjent av et presteskap som dommen allerede var felt over, og den var sunket ned i den sørgeligste forakt hos folket. Arken hadde under fangenskapet i filisterlandet åpenbart Guds makt og var deretter ført tilbake til Israel. Men den sto der snarere som et vitnesbyrd om Guds hjelp i fortiden enn som et tegn på at han fortsatt var mektig i Israel.

Det eneste håpet som ennå levde i folket, var knyttet til Samuels person. Etter Elis død var han ikke lenger bundet til helligdommen, og der var oppdraget hans på en måte avbrutt; men i den åndelige virksomheten hans kom det ikke noe avbrudd. Kjent og aktet som profet ventet han på Guds time, og da den kom,

[1] Protestantiske teologer har sammenlignet Samuel med Luther.

trådte han klart fram og tok ledelsen av den åndelige bevegelsen i Israel. Til slutt kom så det lenge ventede øyeblikket.

Tjue år var gått siden arken kom tilbake – en svært lang tid. Av den videre historien går det fram at denne perioden var en av de sørgeligste i Israels historie. Filistrene var herrer i landet, og åndelig lå folket under for den mest trykkende motløshet. Helligdommen sto forlatt, og Herren var ikke lenger nær hos sitt folk. Når folket i denne ulykkestiden likevel nærmet seg Herren med bønner og klager, skyldtes det utvilsomt profeten Samuel. Med Skriftens ord: «Hele Israels hus sukket etter Herren» (1 Sam 7,2).

Men denne klagen var bare en forberedelse. Det var Samuels gjerning å føre denne sorgen etter Gud fram til et lykkelig utfall. Derfor trådte han nå fram for Israel med et alvorlig ord: «Dersom dere vender om til Herren av hele deres hjerte, så få de fremmede guder (Baalene) og Astarte-bildene bort fra dere og vend hjertene til Herren og tjen ham alene!» (1 Sam 7,3).

Hvis Israel vendte seg til Herren av hele sitt hjerte på denne måten – innvortes ved oppriktig anger og utvortes ved å skaffe bort avgudene – ville deres Gud igjen vise seg som deres frelser, slik han hadde gjort før, og befri dem fra filisteråket.

Samuels ord vakte en oppriktig anger. Den viste seg i handling: folket skaffet bort Baalene og Astarte-bildene (1 Sam 7,4). Det neste skrittet var å kalle Israel sammen til et høytidelig folkemøte, der de kunne bekjenne sin synd og fornye sin bekjennelse og sine forpliktelser overfor Herren, slik folket hadde gjort på Josvas tid (Jos 23,2 ff.; 24,1 ff.).

Mispa var et passende sted for dette. Byen lå på sin fjelltopp og «så ut» over Benjamin, og i likhet med det kjente Sikem (Jos 24,26), Gilgal (Jos 5,2–12.15) og Betel (Dom 20,18.23.26) var den et vanlig samlingssted når folket skulle ta store avgjørelser (Dom 11,11; 20,1).

Aldri siden Moses' dager hadde folket ydmyket seg slik for Herren i syndsbekjennelse: «Så samlet de seg i Mispa, og de øste opp vann og helte det ut for Herrens åsyn» – som tegn på bot og sorg – «og de fastet den dagen» (1 Sam 7,5–6).[2]

Under slike omstendigheter lå veien åpen for Samuel til å tre fram som folkets talsmann hos Herren. Det var her han i ordets egentlige betydning trådte offentlig fram som dommer: Han viste dem klart hva som var urett og ondt blant dem, og deretter sto han fram som deres frelser og befrier fra fienden.

Israel hadde møtt fram i Mispa uten tanke på krig og var derfor helt uforberedt på å stå ansikt til ansikt med fienden. Da folket nå hørte at filistrene rykket fram, «ble de redde» (7,7). Men på samme måte som opprøret mot Gud hadde ført dem i ulykke, skulle nå omvendelsen til Herren bringe dem hjelp og frelse.

Likevel gikk alt også her, som alltid i Guds rikes historie, helt naturlig for seg, etter den vanlige loven for årsak og virkning – samtidig som alt kom direkte fra Gud, etter hans ordning og ledelse av hendelsene. Israel skulle ikke gå til krig eller vinne seier ved egen kraft; alt måtte tydelig vise seg å komme fra Gud.

[2]Det gamle Mispa lå omkring 870 meter over havet. Med denne forsamlingen og det påfølgende slaget for øye synes det oss umulig å identifisere Mispa med høyden Skopus ved Jerusalem.

Da filistrene hørte om folkemøtet i Mispa og så dette tegnet på opprør etter tjue års underkastelse, var det helt naturlig at de ville komme Israel i forkjøpet og kvele oppstanden i fødselen. For dem spilte det ingen rolle om det kanskje bare var et møte for å fornye det åndelige livet; det var en krigserklæring likevel.

Like naturlig var det at de gikk til denne krigen med en overtroisk frykt for Israels Guds makt, som de hadde fått så bitter erfaring med mens arken var innenfor grensene deres. Derfor kunne de lett bli grepet av forvirring ved et hvilket som helst fenomen som virket overnaturlig under kampen.

Alt dette skjedde også, men årsakene lå dypere, og det hele ble mer forferdelig enn filistrene kunne ane. Mens Israel fryktet for filistrenes framrykning, ba Samuel, «og Herren svarte ham». Det voldsomme tordenværet som den dagen slo filistrene med panikk, var i sannhet «Herrens torden». Filistrene flyktet i den villeste forvirring, og Israel forfulgte dem fra Mispa og slo dem like til engene ved Bet-Kar, «lammets hus» (1 Sam 7,9–11).[3]

For å markere selve seieren – årsaken til den og betydningen av den – reiste Samuel en minnestein på slagmarken mellom Mispa og Sen, «tannen». Det var trolig en fjelltind på åsryggen som filistrene styrtet ned over under flukten. Denne steinen kalte han Eben-Eser og sa: «Hittil har Herren hjulpet oss» (1 Sam 7,12).

Hjulpet – men bare «hittil»! For all Herrens hjelp er bare «hittil», fra dag til dag og fra sted til sted. Den er ikke gitt uten vilkår, og ikke én gang for alle uten hensyn til hvordan vi selv forholder oss.

Likevel fikk denne synlige hjelpen mot filistrene den største betydning. Riktignok holdt filistrene fortsatt visse områder og sto fremdeles under våpen mot Israel (1 Sam 10,5; 13,4.11–21; 14,21). Men framrykningen deres var stanset, og etter dette nederlaget forsøkte de ikke flere angrep. Fra nå av holdt filistrene seg til forsvar i stedet for å angripe, slik de hadde gjort før (1 Sam 7,13).

I nærheten av slagmarken fikk Israel tilbake alle byene filistrene tidligere hadde tatt fra dem, «og alt det landet som tilhørte dem» – det vil si områdene omkring – i en linje fra Ekron til Gat, men naturligvis uten disse to byene selv. Den siste frukten av seieren var at amorittene, det vil si de kanaaneiske nabostammene, hadde trukket seg ut av all forbindelse med filistrene: «Det var fred mellom Israel og amorittene» (1 Sam 7,14).

Fra nå av kom det også orden i de indre forholdene og i styret av landet, i alle fall i den midtre og sørlige delen av Israel. Samuel hadde sitt faste tilholdssted i Rama, der folket alltid kunne nå ham. Dessuten dro han «år etter år omkring til Betel og Gilgal og Mispa» og derfra hjem igjen, og han dømte Israel på alle disse stedene (1 Sam 7,15–17). Det var landets hellige midtpunkter, knyttet til gamle og uutslettelige minner.

Men virksomheten hans besto ikke i å avgjøre tvister og rettssaker mellom enkeltpersoner. Som den utvalgte mellommannen mellom Gud og folket dro

[3]Samuel tok «et diende lam og ofret det helt som brennoffer til Herren» (1 Sam 7,9). Etter 3 Mos 22,27 måtte lammet være sju dager gammelt. Det ble tatt så ungt for å være et bilde på det nye åndelige livet i Israel. Om ordene «ofret det helt» mener Keil at lammet ikke ble skåret opp som vanlig, men ofret udelt. Men det kan av mange grunner ikke stemme. Uttrykket brukes også andre steder (3 Mos 6,15; 5 Mos 33,10; Sal 51,21) og sikter trolig til den symbolske betydningen av brennofferet, som ble helt fortært på alteret (3 Mos 1,9).

han omkring, ledet folkets åndelige og politiske liv og lærte dem Guds vei til frelse.

Vi kan ikke avgjøre hvor lenge denne lykkelige tilstanden varte. Som vanlig gir den hellige beretningen ikke slike detaljer her heller, selv når det gjelder en mann som Samuel; den har en annen oppgave. Vi har ingen utførlig beretning om de tjue årene før slaget ved Eben-Eser, og like lite får vi vite om årene som fulgte. Fra møtet i Mispa blir vi straks ført fram til Samuels alderdom.

Han er fremdeles «dommer», den samme strenge, ubøyelige og alvorlige nasireeren som i sine manndomsår. Men han har mer og mer følt behov for hjelp med de lettere gjøremålene i gjerningen sin. Derfor har han tatt de to sønnene sine inn som medhjelpere i dommergjerningen, med bosted i Beersjeba ved sørgrensen (1 Sam 8,1–2). Arbeidet deres ser hovedsakelig, om ikke utelukkende, ut til å ha gjeldt det borgerlige styret, og det stilte mange krav der sør ved grensen, blant nomadefolket.

Men Samuels sønner lignet dessverre ikke sin far. Riktignok var de ikke så skyldige og ugudelige som Elis sønner. Men blant nomadefolket var fristelsen altfor stor til å bøye retten for vinnings skyld, og der lå svakheten deres: «De søkte bare egen vinning og tok imot gaver og bøyde retten» (1 Sam 8,3). En slik framferd kunne ikke lenge holdes skjult. Snart kom det åpne klager, og de ble etter hvert så sterke at man så seg nødt til å kalle sammen de eldste – en ordning som hadde stor anseelse i Israel.

Det var likevel neppe bare misnøye med den partiske rettspleien deres som nå fikk forsamlingen til å foreslå et nytt styresett, et arvelig kongedømme i stedet for det tidligere teokratiet. Det var utvilsomt andre grunner med i bildet også. Vi vet jo at et lignende forslag ble lagt fram for Gideon (Dom 8,22), og trolig også for Jefta (Dom 11,6). Den gangen ble forslaget avvist, men stemningen i folket som det sprang ut av, var ikke blitt svakere.

Et arvelig kongedømme syntes dem å være den styreformen som best kunne forene de ulike stammene til én nasjon og gjøre ende på den innbyrdes sjalusien mellom dem. Dessuten hadde jo alle de andre folkene omkring dem sine konger. Både i krig og fred måtte en sterk kongehånd best kunne lede fellesanliggendene til beste for land og folk.

Og ikke bare det. I Guds egne forordninger var det tydelig tatt hensyn til – ja, endog forutsatt – at det en gang skulle bli innført et kongedømme blant dem. Nå hadde folket fått fast bosted i landet, og derfor syntes tiden å være moden for å innføre kongedømmet.

Dommerordningen hadde riktignok vært en frelsens engel for folket tidligere, men alt i alt hadde den ikke maktet oppgaven sin. Den hadde aldri skaffet landet varig fred og ytre trygghet, og ledelsen av de indre forholdene hadde også til tider vært skrøpelig nok. Nå var den dessuten kommet til veis ende av seg selv.

Samuel sto foran døden, og hva skulle så skje? Ville det ikke være bedre å gjennomføre denne store forandringen under hans ledelse mens han ennå levde, enn å overlate land og folk i hendene på to menn som offentlig ble anklaget for bestikkelser?

Det var gått mange år siden slaget ved Mispa, og ennå var ikke filistrene drevet ut av landet. Det nåværende styret så heller ikke ut til å kunne makte det i framtiden. Slik samlet alt seg – vel overveid – i dette ene: Nå måtte man gå i gang med den lenge ønskede reformen.

Det kan ikke nektes at det lå mye berettiget i disse og lignende betraktninger. Likevel ser vi at ikke bare den gamle Samuel, men også Herren selv kalte forslaget en faktisk forkastelse av Gud. Spørsmålet er så viktig at det krever en grundig drøfting.

Først noen merknader om det som faktisk skjedde. Israels eldste kom til Samuel med kravet: «Sett nå en konge over oss til å styre oss, slik som alle folkene har!» (1 Sam 8,5) Som begrunnelse viste de til hans høye alder og til at sønnene hans ikke dugde som ledere. Da «var det ondt i Samuels øyne når de sa: Gi oss en konge til å styre oss!»

Men i stedet for å svare dem straks la Samuel saken fram for Herren i tillitsfull bønn. Herren stadfestet Samuels syn på saken og erklærte at kravet deres var en direkte forkastelse av ham selv, slik fedrene deres hadde forkastet ham da de forlot Herren og tjente andre guder (1 Sam 8,6–8).

Likevel bød han sin profet å gå med på kravet, men med to forbehold: Han skulle «vitne alvorlig for dem» om synden de gjorde i denne saken, og han skulle varsle dem om «kongens rett», hvordan den kongen som skulle råde over dem, ville bære seg at. Samuel bøyde seg lydig for Herrens bud. Og da folket holdt fast ved kravet sitt tross hans «vitnesbyrd», hadde ikke profeten annet å gjøre enn å vente på et vink fra det høye om hvem Herren ville peke ut. Så ble Israels eldste sendt hjem (1 Sam 8,19–22).

Det var ikke noe ondt i seg selv i at Israels eldste ba om en konge (5 Mos 17,14 ff.; jf. 1 Mos 17,6.16; 35,11), og det var heller ikke noe vesentlig å utsette på at kravet kom på denne tiden. Det forkastelige – det som vakte Herrens vrede – lå derimot i motivene de eldste begrunnet kravet med. Det som var ondt i Samuels øyne, var ikke at de kom med bønnen sin, men grunnen til at de kom: De ville ha en konge til å styre seg, slik hedningene omkring dem hadde det.

Vi vet hvilken betydning ordet «dømme» har i Skriften. Først og fremst tenker Skriften da på en mann som Gud selv har utvalgt, og gjennom ham vil Gud selv «dømme» sitt folk – befri det fra fiendens åk og stadig holde oppe det sanne åndelige livet i folket, i tillit til den usynlige, levende Gud.

Men mot en slik «dømming» hadde folket kommet med innvendinger allerede i Gideons dager, og nå ville de ikke lenger tåle et slikt styre på Samuels tid. Frelsen deres var ikke knyttet til det synlige, men var usynlig; de ville at den skulle være synlig og håndgripelig. Den var viss for troen, men ikke for den kjødelige tryggheten. Den kom alltid til dem fra den usynlige himmelen; de ville ha den på jorden. Den var fra Gud; de ville ha den kledd i kjøtt og blod, i en konges skikkelse.

Ser vi det slik, blir det helt forståelig hvorfor Gud kalte kravet om en konge en forkastelse av ham selv, og hvorfor han bød Samuel å vitne alvorlig mot synden deres i denne saken.

Men synden har alltid også noe tåpelig og uforstandig ved seg. Når de nå lengtet så sterkt etter et kongedømme som hedningene omkring dem hadde, ville de samtidig føre inn over seg et tyranni. Åket ville bli uutholdelig for dem i framtiden, og de skulle forgjeves prøve å riste det av seg (1 Sam 8,18). Derfor skulle Samuel også stille «kongens rett» fram for dem (8,9.11): hvordan kongene etter hedensk skikk regjerte over undersåttene sine.

Kanskje trodde de eldste ikke på Samuels vitnesbyrd og formaning, eller de håpet å kunne kaste åket av seg når tiden kom. Det rimeligste er likevel at de hadde fattet en fast beslutning om å sette saken igjennom. I alle fall holdt de fast ved kravet sitt.

Og ser vi saken fra deres ståsted, er det helt naturlig at de gjorde det. Det nasjonale båndet mellom stammene var jo nesten oppløst. Den levende, guddommelige «Dommeren» og hans nærvær var skjult for dem, selv om han nå og da åpenbarte sin makt på en håndgripelig måte. Hva var da mer naturlig enn at de søkte et jordisk middel som de mente var kraftig nok til å gi land og folk både vern og velferd?

Men tankegangen deres var uten Gud, og derfor var den åpent opprør mot Gud og mot kallet deres som Guds folk. De ga avkall på det som var deres fortrinn, og vraket det som var selve grunnlaget for at de besto som folk, og som hadde båret historien deres fra først til sist.

Og likevel ble det under Guds ledelse bare en ny fase i folkets utvikling – et nytt skritt fram mot det målet Herren førte dem til. Gud hadde fra først av tatt også dette skrittet med i sin plan og villet det. Derfor avbryter det ikke hans store frelsesplan.

Kapittel 5. Saul blir salvet

Sauls kall. Møtet hans med Samuel. Saul blir salvet til konge. De tre tegnene og hva de betyr.

(1 *Sam* 9,1–10,16)

Det guddommelige budet som profeten og folket måtte vente på før kongevalget, lot ikke vente lenge på seg. Det kom, som så ofte, gjennom et sammentreff av naturlige omstendigheter og på den måten man minst hadde ventet. Hensikten med det synes å ha vært – om vi tør felle noen dom om det – å stille folkets eget kongeideal fram for dem og gi dem en mann som i hele sin ytre personlighet svarte til de kravene de stilte til en konge.

Det skulle være en mann med de naturlige egenskapene som i folkets øyne var nødvendige for å gjøre ham til kriger. Han skulle representere deres egne mangler og speile det åndelige livet de selv hadde – men slik at de også på dette området kunne se opp til ham som et ideal. Derfor finner vi hos Saul nettopp denne forbindelsen: iver for Herren og for den ytre gudsdyrkelsen, mens den hjertelige underkastelsen under Herrens vilje og ledelse og den inderlige åndelige hengivelsen manglet helt.

Ser vi det slik, kan vi forstå at en mann som Saul ble valgt til konge. Folket fikk nøyaktig det de ba om. Og nettopp fordi kongen deres svarte så fullt ut til ønskene deres og speilet folkets egen åndelige og politiske tilstand så fullstendig, kunne det bare komme fall og forkastelse ut av det.

Det går en tragisk tråd gjennom hele Sauls historie, så vi lett tar oss i å føle medlidenhet med ham. Men vi må huske at dette tragiske verken begynner eller slutter med Saul, og at livet og løpebanen hans må ses i sammenheng med folkets historie. Da får den en dypere mening.

For Sauls historie er ikke annet enn et speilbilde av Israels eget liv, gjort levende i én person. Et kongedømme som Sauls måtte først glimre og ha lykken med seg, for så å falle når trengslene og prøvene kom og viste hva som bodde i det. Et slikt styre var også nødvendig for at det skulle komme klart for dagen hva som egentlig hadde ligget i Israels krav om en konge. Bare slik kunne Israel bli beredt til å ta imot det kongedømmet og den kongen som Herren selv ville velge ut for folket i David.

Av alle stammene i Israel var Benjamin den minste, men kanskje den mest krigerske. Abiels slekt var ikke kjent for rikdom og innflytelse. Likevel hadde den en framtredende plass i stammen på grunn av mandig kraft og fremragende

krigerske egenskaper. Det går tydelig nok fram av at den på så kort tid fostret menn som Saul, Jonatan og Abner.[1]

Hele beretningen her bærer preg av et tidlig og enkelt trinn i Israels liv, og det taler sterkt for at kildene er ekte og sanne. Kis, Sauls far, og Ner, Abners far, var brødre, sønner av Abiel (jf. 1 Sam 14,51). Kis blir kalt «en mektig mann», slik også Boas blir kalt (Rut 2,1).

Med det menes den tidens kraftige og trofaste menn, som ikke bare hevdet sine nasjonale og åndelige rettigheter og plikter med kraft, men også alltid var rede til å forsvare dem. En slik mann var utvilsomt også Abners far. Det rådet en trohjertet enkelhet i livet og familieforholdene til disse sterke mennene.

Kis hadde mistet eselhoppene sine, og et slikt tap måtte kjennes særlig tungt i de tider. Saul, Kis' eneste sønn, ble sendt av sted sammen med en tjenestegutt for å lete etter dyrene som hadde forvillet seg bort. Saul, «den man ba om», var en «prektig og vakker» mann, den vakreste i hele landet og dessuten et hode høyere enn alt folket (1 Sam 9,2–3). Et slikt utseende ville til alle tider regnes som et stort fortrinn hos en leder, og enda mer i de gamle tider, da slike fortrinn ble satt så høyt.

Fra hjemmet sitt i Gibea gikk Saul og følgesvennen hans mot nordvest over en utløper av Efraim-fjellet. Så vendte de seg mot nordøst til Sjalisja-bygden, som trolig hadde fått navnet sitt etter de tre wadiene som møttes der, og deretter østover til Sjaalim-bygden, det nåværende Salem. Så vandret de gjennom enda et område, som kalles Jemini eller, som man også har forstått det, Benjamins land – trolig ikke Benjamins stammeområde. Til slutt kom de til Suf, der Samuel hadde hjemmet sitt i Rama (1 Sam 9,4–5).

I tre dager hadde de to lett uten å finne noe. Da ble Saul redd for at det lange fraværet deres skulle gjøre faren hans urolig, og han ville vende hjem. Men tjenestegutten foreslo at de skulle gå inn i byen der «seeren» bodde, før de dro hjem, og spørre ham hvor de kunne finne eselhoppene, siden de nå var så nær ham (1 Sam 9,6–10).

De fikk vite at seeren var i byen, og at folket nettopp holdt offerfest på haugen utenfor byen, der Samuel hadde bygd et alter (1 Sam 7,17). Da skyndte de to seg inn i byen i håp om å finne ham før han gikk opp på haugen for å «velsigne» offermåltidet som skulle følge etter offeret. For blant de mange gjestene som skulle være med der, hadde de to fremmede lite håp om å komme fram til festens leder, seeren.

De kom inn i selve byen og sto på den åpne plassen innenfor porten, der de eldste pleide å samles og folket holdt sine møter. Her kom Samuel imot dem på vei til «haugen». Saul spurte etter seerens hus, og Samuel svarte med å vise til seg selv. Seeren hadde ventet ham, for dagen før hadde Herren sagt det uttrykkelig til ham (1 Sam 9,14–17).

Samuel var så viss på at Herrens ord skulle gå i oppfyllelse, at han til og med hadde gitt beskjed om at et utsøkt stykke fra offermåltidet skulle legges til side for gjesten hans. Og da han nå så denne staselige mannen foran seg, som i alle

[1] 1 Sam 9,1; jf. 14,51. Opplysningen i 1 Krøn 8,33; 9,39 er trolig en avskriverfeil. Keil mener at det her, som så ofte ellers, siktes til en fjernere «far», enten bestefaren eller en enda fjernere stamfar som var særlig kjent i slekten.

måter skilte seg ut fra de andre, var han ikke i tvil om at dette var mannen Herrens røst hadde talt om – Guds folks kommende leder.

Helt slik omstendighetene krevde, var Samuels framferd overfor Saul bestemt og verdig hele veien igjennom. Et helt nytt embete, med de største vanskeligheter og det største ansvar, skulle uventet bli lagt på Saul. Det ville ikke bare stille ham ansikt til ansikt med fiender som filistrene, men også vekke sjalusi blant stammene selv. Og den unge mannen hadde ingen av de rettighetene og kravene som en framstående slekt og rikdom kunne gi.

For å oppdra Saul var det derfor nødvendig å vekke forventninger om «store ting» i sjelen hans, om enn foreløpig på en ubestemt måte, og samtidig å inngi ham full tillit til Samuels ord: at Samuel var redskapet som Herren selv talte gjennom. Han måtte stilles ansikt til ansikt med Israels sak, så de tankene han bar i hjertet, kunne vekkes til live og ledes fram mot det rette målet.

Samuel innbød ham derfor til festen og deretter hjem til seg, og han lot ham allerede nå få vite at han ville si ham alt det Saul tenkte på (9,19). Et slikt ord kunne selvsagt ikke gjelde eselhoppene. For like etter ga han Saul beskjed om dem, som bevis på at han var en seer, og at ordet hans derfor måtte tros som et ord fra Gud.

Alt måtte lyde svært hemmelighetsfullt og uforståelig for Saul, ikke minst ordet om at Samuel skulle åpenbare det han bar i hjertet. Så kom ordet om eselhoppene: De var funnet. Men saken var en liten ting, og derfor la han til: «Men hvem tilhører alt det beste i Israel om ikke deg og hele din fars hus?» (1 Sam 9,20)

Dette utsagnet var så dunkelt og ufattelig for Saul at han kjente hvor urimelig det lød, og naivt viste til at Benjamin var den minste stammen i hele Israel, og at hans egen ætt var en av de minst innflytelsesrike i stammen.

Svaret viser likevel at det dunkle i samtalen hadde vakt tanker om kongedømmet i Sauls sjel. Han visste jo at det ble talt mye om dette i Israel på den tiden, og at det nærmest var alles ønske å se en konge i spissen for landet. Derfor viste han nå til hvor ringe stammen og slekten hans var. Samuel hadde nådd nettopp det han ville: Saul var forberedt på det som skulle komme.

Seeren svarte ikke på det Saul sa om slekten sin. Men under offermåltidet fortsatte han i samme retning med gjesten sin. Saul var naturligvis helt ukjent for efraimittene som var samlet der. For dem må det ha vært svært overraskende at en fremmed satt blant de tretti fornemste gjestene som spiste inne i «festsalen» – mens den store mengden holdt til ute – og at han til og med hadde fått æresplassen og et hedersstykke ved bordet (1 Sam 9,22–24). Men denne dagen var full av hemmeligheter, for noe stort var i anmarsj.

Festen var over, og Saul fulgte Samuel hjem til huset hans. Der tok Samuel gjesten med seg opp på det flate taket, som i Østen så ofte brukes til fortrolige samtaler, og talte lenge med ham – utvilsomt om «alt det han tenkte på». Han talte ikke om selve embetet, men om de tankene som dagens hendelser hadde vekket til live i Sauls sjel: om Israels nød og synd, om hjelpen Herren hadde i beredskap, og om Herren, Israels Gud.

Etter en slik samtale fikk nok ingen av dem mye søvn den natten. Først ved daggry gikk de fra hverandre. Da morgenen brøt fram, ropte Samuel opp til

Saul på taket at nå var det tid å bryte opp. Så fulgte han ham gjennom byen, og tjenestegutten ble sendt i forveien.

Nå var øyeblikket kommet da Samuel skulle fullføre sitt guddommelige oppdrag. Han tok fram oljekrukken og salvet Saul. Kongedømmet skulle innvies på samme måte som helligdommen og presteskapet (2 Mos 30,23 ff.; 3 Mos 8,10 ff.), helliget av Herren og for Herren. Herrens hensikt var at det skulle være bærer av den guddommelige velsignelsen og mellommann mellom ham og folket. Så kysset Samuel ham til tegn på hyllest (Sal 2,12) og sa: «Nå har Herren salvet deg til fyrste over sin arv» (1 Sam 10,1). Dermed var Saul satt til konge i Israel.

For å gi Saul visshet om at det var Gud som hadde styrt alt det som var hendt ham, ga Samuel ham tre tegn. Det ene var mer underlig enn det andre, og alle pekte på det som skulle møte Israels konge på veien hans.

Når han hadde forlatt Samuel, ville veien føre ham forbi den nordlige grensen av Benjamin ved Rakels grav. Der skulle han møte to menn som ville fortelle ham at eselhoppene var funnet, og at faren var urolig for ham (1 Sam 10,2). Dette bekreftet Samuels ord og var et pant på at også utnevnelsen til konge var kommet fra Gud. Slik skulle det første tegnet forvisse ham om at kongedømmet hans var gitt ham av Herren.[2]

Når han så dro videre sørover og kom til «Tabors eik», skulle han møte tre menn som kom fra motsatt kant og var «på vei opp til Gud i Betel» med offergaver. De skulle hilse ham og uoppfordret gi ham en del av offergavene sine: to brød – trolig ett til ham selv og ett til tjenestegutten (1 Sam 10,3–4).

Hvis disse tre mennene, som det synes rimeligst, hørte til «profetdisiplene», var handlingen enda mer betydningsfull. Det var en hyllest til kongen fra de gudfryktige i landet, uten at den hyllesten de skyldte den himmelske kongen, ble mindre av den grunn; for bare to av brødene skulle gis til kongen. Av dette skulle Saul lære at kongedømmet hans i ydmykhet måtte være underordnet Herrens.[3]

Det siste tegnet var det underligste, men rett forstått også det mest betydningsfulle. Når han kom til Guds Gibea, hans egen by – eller til haugen like ved, der filistrene hadde en vaktpost – skulle han ved inngangen til byen møte «en flokk profeter» som kom ned fra offerhaugen i høytidelig prosesjon, «med harpe og tamburin og fløyte og sitar foran seg, og de profeterer». Da skulle «Herrens Ånd komme over» ham, så han skulle «profetere sammen med dem og bli til et annet menneske» (1 Sam 10,5–6).

Den åpenbare betydningen av dette tegnet, sammen med de andre, kunne bare være denne: Kongedømmet hans var ikke bare av Gud, men også under Gud og med Gud. Og tegnene skulle bli enda mer talende for ham ved at det siste og mest framtredende ville møte ham for øynene på hele Gibea. Det var hans eget hjem, der alle kjente ham og kunne merke forandringen med ham, og der han samtidig sto like foran filistrenes vaktpost.

[2]Det stedet tradisjonen har pekt ut som Rakels grav, i nærheten av Betlehem, må oppgis, for det kan på ingen måte forenes med dette skriftstedet. Jf. Edersheims «Sketches of Jewish Social Life», s. 60.

[3]Stedet har man ikke kunnet finne igjen. Thenius og Ewald setter det lik «Debora-eiken», men det lar seg neppe bevise.

Her skulle Israels befrielse begynne, ved den nye, åndsfylte kongen som så å si med ett var blitt et nytt menneske. Så sluttet profeten talen til ham med disse ordene: «Når du ser at disse tegn inntreffer, da skal du gjøre det som ligger deg for hånden» – det omstendighetene fører med seg – «for Gud er med deg!» (1 Sam 10,7)

Det Samuel hadde sagt på forhånd, slo nøyaktig til. Den hellige beretningen går lett over de to første tegnene, som var mindre betydningsfulle, men forteller utførlig om det tredje. Den forteller hvordan Gud ga Saul et annet hjerte straks han hadde gått fra Samuel (10,9), og hvordan Guds Ånd – «Elohims Ånd» – kom over ham da han møtte profetene ved Gibea, så han profeterte sammen med dem (10,10).

De som hadde kjent ham så godt fra før, ropte forundret: «Hva er det som har hendt med Kis' sønn? Er også Saul blant profetene?» Til dette svarte en mann som var mer åndelig opplyst enn de andre: «Hvem er da far til disse?» (1 Sam 10,11–12) Med det ga han til kjenne at profetiens ånd ikke gikk i arv, men at den også hos de andre profetene måtte føres tilbake til en guddommelig kilde, så forundringen burde vende seg dit.[4]

Slik oppsto ordspråket «Er også Saul blant profetene?» om en plutselig og nesten ufattelig forandring i en manns ytre åndelige holdning – og om at noe slikt virkelig kan skje.

Men her melder det seg dypere spørsmål som vi ikke kan la stå ubesvart, selv om det må bli kort. Allerede på denne tiden fantes det tydeligvis «profeter» som levde i det nærmeste fellesskap med hverandre i de såkalte profetskolene. Om de skyldte Samuel sin opprinnelse eller ikke, kan vi ikke si sikkert; men denne åndelige bevegelsen fikk i alle fall mektige impulser fra ham, og fra nå av ble den en fast ordning i Israel.

Virksomheten i disse profetskolene, som Skriften vanligvis kaller «å profetere», må ikke forstås slik at den alltid og utelukkende gjaldt forutsigelser. Første gang vi møter dem, hadde «profeteringen» deres i alle fall ingenting med forutsigelse å gjøre. I likhet med «profeteringen» til de eldste på Moses' tid (4 Mos 11,25) var den en slags åndelig henrykkelse, der hjertets følelser og tanker fikk fritt løp.

Det særegne ved en slik henrykkelse var at man helt trakk seg ut av all forbindelse med omgivelsene og overga seg fullt og helt til en makt utenfra. Tanker, følelser, ord og gjerninger sto ikke lenger under personens egen kontroll, men ble så å si viljeløse redskaper i en fremmed åndsmakts vold.

I dette lyset kan vi forstå hvorfor man ved slike anledninger alltid brukte musikk – ikke bare i profetskolene i Israel, men også blant de hedenske spåmennene. Musikken skulle tenne følelseslivet og samtidig dra tankene bort fra alt omkring, slik at det fikk boltre seg fritt i sin egen sjelelige verden, uforstyrret av verden utenfor.

Om profetene i Gibea og om Saul blir det sagt at de var grepet av «Elohims Ånd», Guds Ånd. Men med dette uttrykket må vi ikke tenke på Den Hellige Ånd i Det nye testamente og hans hellige bolig i den gjenfødtes hjerte – like lite som

[4] Slik forstår Bunsen og særlig Oehler det, og deres forståelse synes å være den eneste riktige.

når det samme ordet brukes om dommerne. Her er det tale om en helt annen art av Åndens virksomhet.

At Den Hellige Ånd bor i hjertene, er jo etter Jesu ord særlig en gave fra Faderen og Sønnen, og den er gitt kirken som en frukt av Kristi oppstandelse og himmelfart. I den gamle pakt utøvde riktignok Den Hellige Ånd også mange slags åndelige virkninger, men de er helt forskjellige fra at Talsmannen tar bolig i hjertene.

Det går ikke bare fram av det vi kan iaktta hos de åndsgrepne i Det gamle testamente – for eksempel dommerne, særlig Samson – men også av de uttrykkene Skriften bruker i begge tilfeller. Om Saul leser vi at Guds Ånd «plutselig og mektig grep ham», og det samme blir sagt om dommerne (Dom 14,6.19; 15,14) og senere om David og Saul (1 Sam 16,13; 18,10).

Men selv om det bare var åndelige påvirkninger, og ikke Den Hellige Ånds bolig i hjertet, kunne ikke noe slikt skje med en sjel uten å etterlate en dyp moralsk og åndelig virkning på personligheten. Sjelens indre krefter – tankene, følelsene og forsettene – måtte med nødvendighet bli mektig påvirket av denne åndelige makten. Slik var det med Saul, og det uvanlige ved framtredenen hans var så iøynefallende at folk i byen hans laget et ordspråk av det.

Den hellige skrift uttrykker forandringen med ham slik at «hjertet» hans – det vil si på gammeltestamentlig språk følelsene, tankene og tilbøyelighetene hans – ble annerledes enn det hadde vært: et annet hjerte med helt andre tanker, mål og ønsker. Den store forskjellen mellom dette og det Det nye testamente kaller «det nye mennesket», er så tydelig at vi ikke trenger å dvele utførlig ved den her.

Men to viktige punkter skal vi merke oss. I det ene tilfellet var det bare en virkning av «Elohims Ånd», i det andre en varig bolig av «Talsmannen, Den Hellige Ånd». Derfor ble heller ikke virkningen av denne påvirkningen fra Ånden en gjenfødelse eller en grunnleggende forandring fra dypet av sjelen og ånden. Den var bare avledet, en indre gjenspeiling uten noen varig omdannelse av hele personlivet.[5]

Det er fristende å bruke det vi her har funnet, på de såkalte nådegavene i den apostoliske kirken. Men vi mener det er viktigere å minne om at vi er altfor tilbøyelige – og nå mer enn noen gang – til å blande sammen Guds Ånds bolig i hjertene med den umiskjennelige moralske og åndelige virkningen som en tid kan følge av Åndens påvirkning.

Fordi denne virkningen er så sterkt åndelig preget, får den lett særlig anseelse. Ja, man kan lett ta feil her og regne den som et tydelig vitnesbyrd om at den egentlige, fulle gjenfødelsen har funnet sted – der det gamle er forbi og alt er blitt nytt i Kristus Jesus – uten at det trenger å være tilfellet.

Hvordan disse to trinnene i det åndelige livet skal bedømmes, går tydelig nok fram av at det ene bare er uttrykk for at sjelen er sterkt grepet av Guds Ånds mektige påvirkning, mens det andre er den fulle og varige virkningen av at Talsmannen bor i hjertet.

[5] Forskjellen er blitt uttrykt i et latinsk ordspill: I det ene tilfellet er det *affectus ab effectu*, i det andre *effectus ab affectu*.

En av virkningene av den nye åndelige påvirkningen som var kommet over Saul, var at han ikke ga etter for nysgjerrigheten til farbroren sin, Ner, da de var sammen oppe på haugen (10,14). Ner kunne ikke holde tilbake sitt nysgjerrige ønske om å få vite hva Samuel hadde sagt til ham. Trolig kjente han allerede at den verdslige æresyken hans ble pirret ved tanken på hva framtiden kunne gjøre ut av den åndsfylte Saul. Et slikt trekk, som allerede her viser seg i Sauls nærmeste familie, lover ikke godt for framtiden og kaster et tvetydig skjær over den profeterende Saul.

Men Saul hadde også fått et annet bud av Samuel før de skiltes (10,8), og det av den aller største betydning: en formaning og en befaling som skulle bringe for dagen hva som bodde i ham. At Saul forsto det, går fram av 1 Sam 13,7–8. Men ville han nå være lydig og bøye seg for Samuel – bøye seg for Herren? Her lå det punktet i Sauls liv der de to veiene møttes og så skiltes, og valget hans av den ene eller den andre ville bli avgjørende både for hans eget liv og for kongedømmet hans.

Kapittel 6. Saul blir konge

Saul blir valgt til konge i Mispa. Han trer foreløpig tilbake til privatlivet. Ammonitt-kongen Nahas trenger inn i landet. Jabes i Gilead blir befridd. Folkeforsamlingen i Gilgal. Samuel taler til folket.

(*1 Sam* 10,17–12,25)

Som svar på folkets krav om en konge var Saul nå blitt innsatt som den første kongen i Israel. Motivene og synspunktene bak kravet var tydelige nok. Samuel hadde lagt dem klart fram for Israels representanter, og de hadde ikke motsagt ham i det han hadde sagt. De ønsket ikke bare en konge, men et kongedømme som nabofolkenes, et kongedømme som først og fremst skulle forsvare dem mot ytre fiender.

Dermed hadde de glemt hvordan Gud hadde ledet fedrenes historie, der hvert framskritt og hver seier var vunnet i tro på hans makt og miskunn. De hadde ikke lenger den barnlige troen på at den usynlige kongehånden ledet dem, og de hadde ikke nok i den usynliges hjelp. Det de ville ha, var en konge som i hele sin ytre framtreden svarte til deres eget kjødelige kongeideal.

Og da var Saul nettopp den rette skikkelsen. Både utseendet hans og dyktigheten hans som kriger var det folket ønsket seg. I hele Israel fantes det ingen mann som mer slående svarte til folkets kongeideal enn han, både i det ytre og i hele den åndelige holdningen hans.

Saul var en utpreget type på Israel i sin tid. Vi tenker da selvsagt ikke på de åpenbart ugudelige i folket, de «fordervede mennesker» som Skriften taler om, og heller ikke på den lille flokken av sant gudfryktige, men på den store massen av folket.

Når David uttrykkelig blir omtalt som en konge «etter Guds eget hjerte», kan det sies om Saul at han var en konge etter folkets hjerte. Det Israel hadde bedt om etter sine egne tanker, fikk de nå. Det de fikk, måtte snart vise seg å slå feil; men slik ble de beredt til å ta imot det Herren var i ferd med å gi dem.

Ennå var valget av Saul til konge en hemmelighet som bare kongen selv og Guds sendebud kjente til. Herren handlet her som han alltid gjør. Når han overlater en stor oppgave til en han har kalt, gir han ham også full anledning til å lære Guds vilje å kjenne, og samtidig all mulig oppmuntring til å følge den.[1]

[1] Vi viser til det som er fortalt om Bileam og til og med Farao.

Med dette for øye hadde Samuel først vakt «store tanker» i Sauls hjerte. Deretter hadde han hatt en lang samtale med ham på tomannshånd, gitt ham utvilsomme beviser på at budskapet han kom med, var fra Herren, og til slutt sendt ham av sted med en betydningsfull befaling. Den var både en advarsel mot en fristelse som lå på lur, og et råd som ville føre ham trygt gjennom den hvis han fulgte det.

Alt dette hadde foregått i hemmelighet mellom de to, for at Saul uforstyrret av påvirkning utenfra skulle kunne tenke over kallet sitt og sin framtidige vei under så gunstige vilkår som mulig. Det som hadde skjedd, var fortsatt bare mellom Gud og ham, og folkets hyllest hadde ennå ikke fått beruse ham og lede ham bort fra den edruelige underkastelsen under Guds vilje.

Men nå var tiden kommet da alt som hadde skjedd i det skjulte, måtte fram i lyset og stadfestes ved en folkeforsamlings avgjørelse. Sauls forberedelse til den store oppgaven var over.[2]

Samuel kalte folket sammen gjennom representantene deres «for Herrens åsyn i Mispa». Her var den minneverdige slagmarken der Israel hadde vunnet sin første store seier over filistrene ved bønn (7,5), og her sto det også et alter bygd for Herren (7,9). Som så ofte før ble loddet brukt her for å finne Guds vilje.

Men før de gikk til loddkastingen, holdt Samuel igjen fram for folket at det var Herren selv som hadde vært folkets leder i fortiden, og at de nå slo inn på nye veier ved å velge en annen ledende hånd (1 Sam 10,17–19). Dette sa han ikke for å få dem bort fra det de hadde satt seg fore, for det hadde allerede fått sin guddommelige stadfesting. Han sa det for å få dem til å se og angre den synden som kravet om et kongedømme var født av. Men folket forble urørt; Samuels tale fant ikke vei inn til hjertene deres.

Så gikk man til loddet, og det falt på Saul, Kis' sønn. Han var også kommet til Mispa, men nå var han ikke å finne i forsamlingen (1 Sam 10,20–21).[3]

Det var et stort øyeblikk i Israels historie da Gud i det forsamlede folkets nærvær valgte ut kongen deres. Da den som loddet hadde falt på, ikke var å finne, var saken derfor så viktig at man spurte Herren ved urim og tummim. Svaret pekte igjen på Saul: Han holdt seg skjult ved forsyningene i utkanten av leiren.

Også dette var helt betegnende for Saul. Men han hadde nok verken gjemt seg av ydmykhet eller av beskjedenhet; begge deler ville, mildest talt, vært på feil sted her.[4] Det er riktignok sant, som Nägelsbach sier, at selv det tapreste hjerte måtte skjelve her, og at tanken på det som lå foran, måtte fylle en mann med uro og angst (Ewald). Men dette alene forklarer ikke fullt ut hvorfor han handlet som han gjorde.

---

[2] Thenius og andre fortolkere mener at denne beretningen om kongevalget i en folkeforsamling ikke kan forenes med den forutgående samtalen mellom Samuel som Guds sendebud og Saul. De taler om at vi her har to ulike beretninger som en tredjemann har redigert sammen. Men den tenksomme leser vil med Ewald lett forstå at det var nødvendig at det hemmelige valget av Saul fikk sin offentlige stadfesting.

[3] Vi merker oss at loddet i dette tilfellet ikke ble kastet, men trukket ut av en urne. Det går fram av de hebraiske uttrykkene i 10,20 og 21 (jf. 3 Mos 16,8; 4 Mos 33,54; Jos 7,14). Først trakk man loddet for stammen, så for ættene og deretter mellom familiene og personene. Navnet Matri forekommer ikke ellers, og derfor mener Ewald at det er en skrivefeil for Bikri (2 Sam 20,1).

[4] Slik mener Keil.

Saul måtte vite hva som ventet ham som konge. Ville han lykkes? Han kjente sjalusien mellom stammene og måtte forstå hvordan valget av ham ville bli ny næring for denne ulmende gløden i folket. Ville han være sterk nok til å hevde kongedømmet i folket?

Slike tanker lå nær for ham. Og det eneste svaret som kunne gi ham mot og fasthet her, måtte være av åndelig art og komme til ham fra samfunnet med Gud. Men det svaret kunne han ikke gi, og derfor trakk han seg unna. Her må vi søke grunnen til at han gjemte seg.

Kanskje satt han og undret seg over hva som ville skje, mens han ventet på avgjørelsen. Falt valget på ham, var det i alle fall en trøst at det ble tvunget på ham. Slike tanker er ikke uforenlige med det vi kan forstå om sinnstilstanden hans i det øyeblikket han satt og ventet på utfallet.

Folket så ikke noe påfallende i oppførselen hans. Det Saul gjorde, var nettopp det som syntes dem helt naturlig; de hadde ikke sans for hva som sømmet seg for en Herrens helt. Men for oss er det mye ved denne hendelsen som lite stemmer med det vi uvilkårlig krever av en konge i Israel.[5]

Så ble den nyfunne kongen ført tilbake til forsamlingen. Samuel vendte alles oppmerksomhet mot ham der han sto i folkemengden og ruvet «et hode høyere» enn alle andre, og da brøt folkets begeistring ut i et høyt jubelrop: «Kongen leve!» (1 Sam 10,23–24) Saul var deres kongeideal i kjøtt og blod, og nå hadde de fått ham.

Denne viktige dagen ble avsluttet med at Samuel la fram for folket – ikke «kongens rett», som han hadde gjort ved en tidligere anledning (1 Sam 8,9–11), slik den ble praktisert blant hedningefolkene omkring som de ville etterligne – men «kongedømmets rett» (10,25), slik det skulle være i Israel i samsvar med prinsippene i 5 Mos 17,14–20. Samuel skrev det opp i en bok, som ble lagt ned for Herrens åsyn i tabernaklet. Deretter gikk hver og en hjem til sitt.

Foreløpig så det likevel ikke ut til at det nye kongedømmet skulle forandre noe i Sauls ytre liv. Han vendte tilbake til hjemmet sitt i Gibea, fulgt bare av en flokk menn som «Gud hadde rørt ved hjertene», og som utvilsomt kom med gaver til ham som sin konge. Han gikk tilbake til sin tidligere, beskjedne stilling.

Men noen «fordervede mennesker» nektet ikke bare å hylle ham, men spottet ham til og med (1 Sam 10,26–27). De mente at han ikke ville være i stand til å hevde kongedømmet til gagn for folket, så liten innflytelse han hadde, og så hjelpeløs som han dermed var.

Disse mennene hørte trolig til et parti fra de mektige stammene Juda og Efraim. Vi vet at partiet var sterkt nok til å gjøre åpen motstand (1 Sam 11,12), og så tallrikt at de andre ikke våget å gå imot det. Med det for øye forstår vi hvorfor Saul klokt nok trakk seg tilbake en tid. Han ventet til hendelsene selv stadfestet at valget av ham var rett.

[5] Når Moses og Jeremia ville unndra seg det kallet Herren la på dem under lignende omstendigheter, er det ingen parallell til dette tilfellet. Moses gjorde riktignok motstand, og Jeremia også. Men vi må merke oss at selv om de gjorde det i troens svakhet, skjedde det av hensyn til Gud og ikke til mennesker. De fryktet for at de ikke dugde til det oppdraget Herren ga dem. Annerledes med Saul, som fryktet mennesker og kjente lite til Guds makt.

Og han gjemte seg så fullstendig bort i privatlivet at selv filistrenes vaktpost i Gibea ikke ante noe om det nye embetet som var lagt på Saul, eller hva hensikten med det var. Det samme gjaldt ammonittkongen øst for Jordan, som lå i krig med Israel. Han fikk ikke vite at Israel hadde tatt et skritt som skulle samle folkets militære makt mot fiendene.

Ammonittkongens felttog mot Israel, som vi nettopp har nevnt, er av interesse også i en annen henseende. Det viser at Israels krav om en konge hadde andre motiver enn bare dem som ble oppgitt offisielt – Samuels alderdom og sønnenes dårlige oppførsel. Av 1 Sam 12,12 går det fram at Nahas hadde begynt innfallet i landet før Israel kom til Samuel med kravet om en konge, og at det i virkeligheten lå til grunn for kravet. Dermed blir Samuels bebreidelse enda tydeligere: at mistillit til deres himmelske konge var den dypeste grunnen til det de gjorde.

Nahas hadde utvilsomt gått til angrep på Israel for å gi større tyngde til kravene som forgjengeren hans på tronen hadde stilt til Israel, og samtidig hevne det nederlaget Jefta hadde påført Ammon (Dom 11,13.33). Men Nahas hadde trengt mye lenger inn i Israels land enn forgjengeren. Hordene hans hadde kastet seg inn i den vakre og fruktbare Jabes-dalen, herjet kornåkrene og oljehagene der og brent byene og landsbyene. Nå hadde de slått leir utenfor Gileads hovedstad, Jabes i Gilead, som lå på toppen av en enslig høyde og ruvet over den sørlige delen av dalen.

I sin fortvilelse tilbød innbyggerne i Jabes å overgi seg til ammonittene. Men Nahas svarte det stakkars folket med en grusom og uforskammet trussel: Han ville stikke ut det høyre øyet på dem alle og slik legge «vanære på hele Israel» (1 Sam 11,1–2). Så forferdelige som disse vilkårene var, så Jabes' eldste likevel ingen annen utvei og ba bare om sju dagers frist, så de kunne se seg om etter hjelp – om det var noen i Israel som ville komme dem til unnsetning.

I sin skrytende dumdristighet gikk Nahas med på det. Han var viss på at Israel ikke var i stand til å samle kreftene sine og komme Jabes til hjelp, og at hele landet nå lå hjelpeløst mellom de to fiendene, filistrene i vest og Ammon i øst. En grundig hevn sto for døren.

Det er et merkelig sammentreff at Jabes var den eneste byen i Israel som ikke hadde vært med i den felles utryddelseskrigen mot Benjamin (Dom 21,9). Men sendebudene fra Jabes vendte seg ikke til Gibea av den grunn; de gjorde det helt sikkert fordi de nylig hadde fått høre om kongevalget.[6]

Det var kveld da Saul kom hjem «bak oksene sine», som han hadde arbeidet med. Han fant Gibea i sterk opprørthet. Budskapet fra sendebudene fra Jabes hadde vakt maktesløs jammer i byen, men ikke fått folket til å handle. Så dypt var Israel sunket!

Men da Saul fikk høre det, «kom Guds Ånd over» ham igjen. Han tok oksepar et som han nettopp hadde ført hjem fra marken, hogg dem i stykker og sendte stykkene rundt i landet – trolig med sendebudene fra Jabes. Budet var at den

[6] De fleste kritikere synes å mene at sendebudene først hadde vendt seg til alle de andre stedene i Israel og så til slutt kom til Gibea, der de henvendte seg til folket og ikke til Saul. Men teksten krever slett ikke en slik forståelse. De eldstes svar til Nahas (11,3) hadde nok bare til hensikt å føre ham bak lyset og må ikke tas bokstavelig, som om de også hadde vendt seg til alle de andre stedene i Israel før de kom til Gibea.

som ikke ville følge Saul og Samuel i krigen mot Ammon, skulle få oksene sine behandlet på samme måte som disse sønderhogde stykkene sendebudene viste fram (1 Sam 11,4–7).

Nå var tiden kommet, om noen gang, da Guds utvelgelse av Saul skulle få en stadfesting som var avgjørende for alle. For at dette skulle stå klart, sluttet Saul seg sammen med Samuel, den gamle, ærverdige profeten for Herren og Israels dommer. Det blir fortalt at «det falt en frykt fra Herren over folket».

Fra alle kanter av landet strømmet væpnede menn sammen til det felles møtestedet Besek i Issakar, i nærheten av Betsjan. Tre hundre tusen fra Israel og tretti tusen fra Juda – for Juda var delvis under filistrenes åk – hadde fulgt Sauls oppbud (1 Sam 11,8). Det var ikke en hær, men et landvern, en væpnet folkereisning, som nå samlet seg i Besek.

Fra høyden der Betsjan lå på Jisreel-sletten, kunne man se tvers over Jordan til Jabes i Gilead, som også lå på en høyde. Om noen få timer ville hjelpen komme til den trengte byen, og derfor sendte de bud og ba dem vente med godt håp. Et forstilt løfte til ammonittene om at Jabes ville overgi seg neste morgen, gjorde Nahas og folkene hans enda tryggere enn de var fra før (1 Sam 11,9–10). Hva hadde de å frykte? Lå ikke hele Israel hjelpeløst og åpent for dem?

Det var natt da Saul og de væpnede skarene som fulgte ham, brøt opp fra Besek. Lite visste han hvordan de tapre mennene fra Jabes senere skulle gjengjelde den tjenesten han nå var i ferd med å gjøre dem. De skulle komme og fri de falne heltene fra vanæren den skjebnesvangre dagen da han og sønnene hans falt på Gilboafjellet og de seirende filistrene hengte de døde kroppene opp på muren i Betsjan (1 Sam 31,8–13).

Det er et merkelig sammentreff at Sauls første marsj var den han gjorde om natten fra Betsjan til Jabes, og at den siste reisen hans gikk samme vei, da mennene fra Jabes bar hans livløse legeme gjennom natten.

Men slike tanker rørte seg ikke i de væpnede skarene da de satte over vadestedene i Jordan og strømmet opp langs den østlige elvebredden. Om noen få timer nådde de Jabes-dalen. Saul fulgte Gideons eksempel (Dom 7,16) og delte folket i tre flokker. Bakfra og fra begge flankene falt de over ammonittene i det øyeblikket de følte seg aller tryggest, «i morgenvakten», mellom klokken tre og seks. Det oppsto alminnelig panikk, og nedhoggingen tok ikke slutt før alle fiendene enten var falt eller spredt, så det «ikke var to mann sammen av dem».

Folket jublet for Saul, ja, de ville til og med drepe dem som nylig hadde spottet ham og kongedømmet hans. Men Saul hindret dem. Samuel brukte dessuten det store omslaget i folkets følelser for Saul til å stadfeste kongevalget hans på ny. Han foreslo for folket at de skulle gå med til Gilgal, et sted som var knyttet til så mange hellige minner. Her fornyet hele Israel Sauls kongedømme «for Herrens åsyn», ofret takkoffer og fredsoffer og gledet seg meget (1 Sam 11,12–15).

Så lenge Samuel levde, sluttet han aldri helt å være Israels dommer; men nå nærmet tiden seg da han skulle legge ned denne delen av livsgjerningen sin. Derfor avla han et høytidelig regnskap for styret sitt framfor det forsamlede folket, og han kalte både Gud og den salvede kongen til vitne om det som hadde gått for seg mellom ham og folket. Han lot sønnene sine svare for sine egne

gjerninger og utfordret hvem som helst i de forsamlede skarene til å tre fram med de klagene de måtte ha mot ham (1 Sam 12,1–5).[7]

Men som Herrens trofaste tjener og Guds styrer i Israel hadde han mer å si dem ved denne anledningen. Hvor gjerne ville han føre dem til anger over den store synden de hadde gjort da de kom med kravet om en konge![8]

Steg for steg kalte han i minne Herrens «rettferdige gjerninger», hvordan han hadde oppfylt løftene i sin pakt i fortiden. Og i motsetning til Herrens hjelp, som aldri hadde uteblitt, pekte han på folkets vantro. Uten å akte på det Herren hadde gjort for dem, og uten å tro på det han fortsatt ville gjøre for dem, hadde de forkastet hans ledelse så snart faren sto for døren, og ropt: «Nei, en konge skal råde over oss!» (1 Sam 12,12)

Og Gud hadde gått med på kravet deres. Nå ville folkets framtidige lykke avhenge av om de og kongen deres holdt seg til Herren; for Herren ville se bort fra at de i vantro allerede hadde bedt om og fått en konge. Nå hadde de kongedømmet blant seg; hvordan ville de bruke det?

Men sannheten som nå var holdt fram for dem, var vanskelig for dem å erkjenne av hjertet. Derfor ville Herren gjøre den synlig for alle ved et tegn. Mente de ikke at de nettopp nå var på rett vei? De var i seiersrus og hadde en mektig og seierrik konge midt iblant seg. Var det ikke helt utenkelig at det skulle gå dem ille? Men Gud ville vise dem at det de syntes var så utenkelig, var sannhet.

Var det ikke nettopp hvetehøstens tid, da det i Østen ikke fantes en sky på den klare himmelen?[9] Nå ville Gud sende dem torden og regn. Slik ville han overbevise dem om at det de mente var urimelig – at det klebet synd mot Herren og frafall ved kongedømmet deres – likevel var sant.[10]

Så ropte Samuel til Herren, og det kom torden og regn. Det måtte slå folket med redsel å få et så tydelig bevis på at Samuels ord var sanne, og på at Herren var nær og personlig grep inn for å stadfeste sin tjeners vitnesbyrd. Hele folket ble grepet og angret synden sin – i det minste i det ytre – og ba Samuel om forbønn (1 Sam 12,18–19).

Som svar på denne syndsbekjennelsen og den angerfulle bønnen forsikret Samuel dem om at han ikke ville unndra seg sin plikt til å be for dem. Like lite ville Herren selv glemme sin pakt og sine løfter, om de holdt seg til ham; men på den andre siden ville han være en hellig og rettferdig Gud mot dem som i ugudelighet vendte ham ryggen.

Så skiltes den store forsamlingen. Israel gikk hjem, Saul til kongedømmet sitt og de oppgavene det la på ham. Men Samuel gikk til en gjerning som var langt tyngre: Som Herrens redskap skulle han trofast sette Guds vilje ut i livet i landet og selv leve etter den.

---

[7] Slik bør 1 Sam 12,2 trolig forstås.

[8] Hengstenberg har påvist at Samuel ikke laster Israel fordi de ønsket seg en konge, men bare refser dem fordi de krevde kongedømmet av de grunnene de førte fram. Det går fram av at han ikke gjør noe for å få folket til å omgjøre det som var skjedd, men bare formaner dem til å vende seg til Herren; jf. 12,19.20–25.

[9] Det vil si månedene mai og juni.

[10] Vi har våget å ta opp denne forklaringen av underet fordi den gir svar på alle spørsmålene som reiser seg her. Den stemmer også med det særpreget undrene har i den gamle pakt: Foruten å åpenbare Guds makt gir de som regel også en moralsk belæring.

Kapittel 7. Sauls første prøve i Gilgal

Sauls tog mot filistrene. De to leirenes stilling. Jonatans våpenbragd. Saul trekker seg tilbake til Gilgal. Redsel blant folket. Sauls ulydighet mot Guds befaling. Kongedømmet hans blir forkastet.

(*1 Sam* 13)

I Gilgal var Saul blitt hyllet som konge av hele folket. Nå var det hans naturlige oppgave å ta fatt på kongegjerningen med en gang og befri Israel fra arvefienden, filistrene; bare slik kunne han gjøre seg verdig til folkets hyllest. For dette formålet valgte han ut tre tusen mann av de væpnede skarene i Gilgal. To tusen ble stilt under hans egen kommando i Mikmas og på Betel-fjellet, mens de andre rykket fram under Jonatan til Gibea i Benjamin, Sauls Gibea (1 Sam 13,2).[1]

Et lite stykke nord for dette stedet hadde filistrene tatt stilling i Geba. De hadde rykket fram dit fra Gibea for å få en gunstigere stilling overfor fienden. Med de troppene Saul hadde til rådighet, våget han ikke å angripe dem. Det ser ut til at han foreløpig bare tenkte å holde vakt over fienden i Geba. Hadde han villet angripe, ville han trolig ha ledet angrepet selv, og da ville overraskelsen heller ikke ha blitt så stor som den ble da ryktet nådde Saul og krigerne hans om at Jonatan hadde slått fienden.

For å forstå denne hendelsen trenger vi et klart bilde av stedet der den fant sted, og vi tar derfor med de viktigste enkelthetene. Geba, filistrenes stilling, lå på en lav, kjegleformet høyde. Den stakk fram fra en åsrygg som heller ned mot Jordan i øst. Går man fra Geba nordover og vestover, kommer man til et bratt stup ned mot det som i dag heter Vady-es-Suweinit. Her har vi uten tvil «Mikmas-skaret» (1 Sam 13,23). På den bratte skråningen rett overfor, knapt fem kilometer nordvest for Geba, ligger Mikmas.

Denne Vady-es-Suweinit er interessant også av en annen grunn. Fjellryggen går i nordvestlig retning mot Betel, og på hver side av dalen stikker den ut i en svært bratt klippeknaus – den ene i sørvest mot Geba, den andre i nordvest mot Mikmas. Sidedaler som går fra nord mot sør bak disse to framspringene, skiller

[1] Sauls kongedømme regnes derfor fra dette folkemøtet i Gilgal. Beretningen om Sauls regjering i 1 Sam 13,1 åpner da også – slik det senere skjer med de andre kongene, jf. 2 Sam 2,10; 5,4; 1 Kong 14,21; 22,42; 2 Kong 8,26 m.fl. – med å oppgi hvor gammel han var da han ble konge, og hvor lenge han regjerte. Men uheldigvis er tallene i 1 Sam 13,1 falt ut av teksten. Den hebraiske teksten vi har i dag, er mangelfull på dette punktet; rett forstått må den leses slik: «Saul var … år gammel da han ble konge, og han regjerte to … år over Israel.» Tallene mangler helt. Etter jødisk tradisjon regjerte Saul i førti år (Josefus, Antiquitates VI,14,9), og det samme sier Apg 13,21, som her følger den jødiske tradisjonen.

dem helt fra fjellryggen. De to tindene eller «tennene» bar navnene Boses, «den skinnende», og Senne, «tannen». Her utførte Jonatan våpenbragden sin (1 Sam 14,1–13). Selve Betel ligger på den åsryggen som går nordvestover fra Mikmas.

Av denne korte beskrivelsen ser vi at Saul med sin lille hær hadde en stilling der han helt kunne beherske filistrenes befestning i Geba. Han hadde nemlig besatt Mikmas og Betel-fjellet i nordøst, nord og nordvest, og herfra kunne han i Vady-es-Suweinit sperre all forbindelse mellom filistrene og landet deres, mens Jonatan med sine tusen mann lå i Gibea sør for Geba.

Men den tapre Jonatan maktet ikke å sitte uvirksom så tett innpå fienden. Uten å spørre faren om råd eller lov angrep han filistrenes forpost i Geba og slo den. Slaget kom like overraskende på filistrene som på Israel.

Fienden begynte nå å forberede et stort angrep, og Saul, som hele tiden hadde disse forberedelsene for øye, bestemte seg for å trekke seg tilbake til Gilgal – trolig Gilgal ved Jeriko, og ikke det stedet der folkeforsamlingen nylig var holdt. Her samlet folket seg nå om Saul (1 Sam 13,3–4).[2]

Men den bibelske beretningen gir et trist inntrykk av stemningen blant de forsamlede skarene. Jonatans våpenbragd hadde ikke greid å gi dem liv og mot; tvert imot hvilte en trykket stemning over leiren. Det er ikke rart når vi tenker på hvor lite skikket de var til å føre Herrens krig mot en fiende som var dem langt overlegen både i krigskunst og i antall.

De hundretusener som hadde fulgt Saul til Jabes, var bare en udisiplinert skare som knapt kunne bruke våpnene sine. Mot en øvet hær av fotfolk og ryttere, og mot de fryktede stridsvognene, ville en slik mengde utrette lite. På slagmarken ville de bare gå hverandre i veien.

Bare tre tusen av dem var øvd og skikket til å møte på en slagmark. Men også de var så dårlig utrustet at den hellige tekst sier at det «ikke fantes sverd eller spyd» hos dem «på den dagen da striden sto» (1 Sam 13,22).

Filistrene trengte nå inn i landet med den største og best væpnede hæren de noen gang hadde ført mot Israel. Tidligere hadde de gjort den feilen å gi fienden anledning til å angripe dem i flanken fra Mikmas, der Israel hadde hatt stillingen sin. For å unngå det besatte filistrene nå selv dette stedet, slik at leiren deres strakte seg helt bort til Bet-Aven (1 Sam 13,5).[3][4]

Fra stillingen i Gilgal kunne Israel se denne veldige filisterhæren. Derfor falt det en voldsom frykt over dem; de flyktet og gjemte seg der de best kunne. Noen satte over Jordan, men de fleste gjemte seg i hulene og mellom klippene, som det finnes så mange av i dette distriktet. Stillingen ble ytterst kritisk. Dag for

[2] Det er likevel ikke lett å avgjøre sikkert hvilket Gilgal Saul nå trakk seg tilbake til. Keil hevder at Saul, om han dro til Jeriko, først måtte ha angrepet filistrene i Mikmas før han kunne bane seg vei til Gibea (13,15), men argumentet overbeviser ikke, for det gikk også en annen vei til Gibea, vest for Mikmas. På den andre siden var Gilgal ved Jeriko ikke noe trygt sted å samle en hær, for dalene fra Geba og Gibea fører rett ned dit. Likevel ser merknaden i 13,7 om at «noen av hebreerne gikk over Jordan til Gads og Gileads land», ut til å vise at leiren må ha ligget et sted nær Jordan og Jeriko.

[3] I teksten nevnes 30 000 vogner. Dette store tallet står i et helt urimelig forhold til rytterne, og det er dessuten uhørt i historien. Det skyldes sikkert en skrivefeil som lett kan forklares; antallet vogner har trolig ikke vært over tusen.

[4] Dette Bet-Aven nevnes også i Jos 7,2 og må ikke forveksles med Betel; det lå tydeligvis lenger øst, mellom Betel og Mikmas.

dag vokste tallet på desertører, og selv de som ble hos Saul, «fulgte ham skjelvende» (1 Sam 13,7).

Men Saul selv ble i Gilgal og ventet stadig på Samuel; han hadde fått befaling om ikke å forlate Gilgal før Samuel kom (1 Sam 13,8). Under slike forhold var det vanskelig å vente; sett med en øverstkommanderendes øyne var det til og med helt uforsvarlig ikke å gjøre noe for å komme unna den åpenbare faren.

Vi husker at Samuel, rett etter at han hadde salvet Saul til konge, ved avskjeden hadde sagt disse gåtefulle ordene til ham: «Når du ser at disse tegn inntreffer, da skal du gjøre det som ligger deg for hånden! For Gud er med deg. Gå foran meg ned til Gilgal, så skal jeg komme ned til deg for å ofre brennoffer og fredsoffer. Du skal vente i sju dager, inntil jeg kommer til deg. Da skal jeg la deg få vite hva du skal gjøre» (1 Sam 10,7–8).

Saul hadde oppfylt den første delen av Samuels pålegg – å gjøre det som lå ham for hånden – da han dro i felten mot Nahas. Men den andre delen sto igjen.

Rett etter seieren over Nahas hadde Saul, etter Samuels oppfordring, ført folket til Gilgal for å fornye og stadfeste kongedømmet der. Men Samuels gåtefulle ord kunne åpenbart ikke sikte til dette besøket i Gilgal; den gangen var det ingen grunn til å vente sju dager på at Samuel skulle komme – han hadde jo selv fulgt Saul dit. Ordene måtte altså gjelde dette oppholdet i Gilgal, da Saul samlet folket der for å forberede seg til det første store felttoget mot filistrene.

Men så gåtefulle som ordene er for oss, var de neppe for Saul. Under samtalen på taket av Samuels hus, eller senere, har de to sikkert talt sammen om at Israel måtte samles i Gilgal. Stedet var minneverdig fra Josvas dager (Jos 5,9), og det var dessuten helt naturlig å treffe militære forberedelser for å møte fienden; og ikke noe sted var bedre egnet enn Gilgal til å samle hele Israel for dette formålet. Men til en slik forberedelse hørte først og fremst en høytidelig gudstjeneste der det ble ofret brennoffer og slaktoffer for Herren.

Og selv om Samuels ord var gåtefulle for Saul da de først ble sagt til ham, kunne han i hvert fall ikke være i tvil om at han og folket nå i Gilgal var kommet i en stilling som så å si tvang ham til å ta ordene i bruk. Hva skulle han da gjøre? Den ene dagen gikk etter den andre uten at det kom noe bud fra Samuel. Imens ble krigerne stadig færre, og frykten gjorde dem han ennå hadde hos seg, mer og mer uskikket til kamp.

Likevel fortsatte Saul å vente de sju dagene Samuel hadde pålagt ham. Men da den sjuende dagen gikk mot slutten, holdt han det ikke ut lenger. Han befalte at offerdyrene skulle føres fram, så han selv kunne ofre (1 Sam 13,9).

Det går fram av teksten at han gjorde dette mot sin vilje, og det er all grunn til å tro at han lot den hellige handlingen utføres av det presteskapet som var innsatt til det (jf. 2 Sam 24,25; 1 Kong 3,4; 8,63). Men Herrens befaling var like fullt overtrådt.

Ofringen var knapt over før Samuel plutselig kom (1 Sam 13,10). Den fastsatte tiden var ennå ikke helt ute; han kom i den siste timen. Saul gikk ham i møte for å hilse på ham, uten fullt ut å forstå betydningen av det skrittet han nettopp hadde tatt.

Men profeten kom som Herrens sendebud. Han holdt fram for Saul hva han hadde gjort, og hvordan han hadde syndet mot Gud ved ikke å lyde hans befaling. Hadde han bestått prøven, sa han, skulle kongedømmet hans ha blitt stående; men nå skulle tronen gå over til en som var verdigere.

Saul personlig ble ikke forkastet, og han skulle heller ikke miste kongetittelen. Det han kom for å forkynne, gjaldt kongedømmet slik det var knyttet til Sauls hus og slekt. Det skulle han miste, fordi han hadde vist seg uskikket til å grunnlegge et rett kongedømme over «Herrens folk». Slik lød Samuels dom (1 Sam 13,11–14).

«Dårskapen» i Sauls handlemåte var åpenbar for alle. Han hadde ikke ventet lenge nok, og likevel for lenge, for krigerskaren hans var nå skrumpet inn til bare seks hundre mann (1 Sam 13,15).

Også rent militært sett hadde handlemåten hans gjort lite for å holde motet oppe hos krigerne. Under de rådende forhold fantes det bare ett middel som kunne gi folket mot og begeistring: å holde troen på Herrens hjelp levende. Men nettopp ved det han hadde gjort, hadde han brutt Herrens befaling, og derfor hadde Samuel, Herrens sendebud, brutt med ham. Nå sto det så dårlig til som det kunne.

Før vi går videre, må vi her se litt nærmere på Herrens handlemåte mot Saul og den straffedommen han uttaler over ham gjennom Samuel.

Først melder spørsmålet seg uvilkårlig: Hvorfor ventet Samuel så lenge med å komme til Gilgal, når det tilsynelatende ikke var noe som hindret ham i å komme før? Til det kan vi bare svare at ventingen hans var overlagt. Som en parallell viser vi til at Herren Jesus ventet da han hadde hørt om sin venn Lasarus' sykdom, og først kom etter at de fire dagene var gått (Joh 11,6.14–15).

Men var handlemåten hans overlagt, kunne den bare ha ett mål: å prøve Saul og hans måte å forvalte kongedømmet på. Om Sauls kongedømme skulle bestå, avhang også av denne prøven.

Vi har allerede sett at Saul nettopp representerte den typen kongedømme som Israel den gang ønsket seg. Det han gjorde i Gilgal, bekreftet fullt ut at Israel i Saul hadde funnet den mannen de søkte.

Han dro ned til Gilgal for å ofre brennoffer, men holdt seg ikke til Herrens bud; han ville ikke gå til kamp uten først å søke Herrens hjelp, og samtidig var han ulydig mot Herren idet han søkte ham; han ventet så lenge, og likevel ikke lenge nok; han stolte på Herrens hjelp, og mistrodde den likevel da han så at folket spredte seg fra ham; han trodde på den ytre ofringen uten å forstå hjertets indre offer. Alt dette er nettopp typisk for Israels åndelige tilstand på den tiden.

Men selv om Israel hadde søkt og i Saul funnet en konge «etter sitt eget hjerte», ville Herren likevel, som Samuel hadde sagt i Gilgal (1 Sam 12,14.20–22.24), i sin miskunn tilgi dem synden og vende alt til det gode – om Israel bare ville «frykte Herren og tjene ham i sannhet». På dette berodde alt. Også det som nå var kommet i stand, enda det var blitt til ved synd, ville Herren bruke og velsigne.

Men enten måtte Israel holde opp med å være Guds folk, eller så måtte det kongedømmet de hadde valgt seg, bli fylt av Herrens Ånd og styrt av Gud. Og kunne kongedømmet ikke føres dit, måtte det vike plassen for et annet.

Spør vi så hvordan Herren ville ha kongedømmet, kan ikke svaret være i tvil. Han ville ha et kongedømme der den jordiske kongens vilje uten forbehold og helt igjennom var bøyd under den himmelske Kongens – to konger, men én vilje; to riker, og likevel ett. Dette var i seg selv det eneste sanne. Samtidig ga det fullt uttrykk for pakten mellom Israel og Herren, der han ble deres konge og de hans folk.

Og endelig bar det i seg det sanne forbildet på det kongedømmet som i sin fylde skulle tre fram i «jødenes konge». Han kom ikke for å gjøre sin egen vilje, men sin himmelske Fars – selv om det skulle føre ham inn i den bitre angsten for «kalken» i Getsemane og lidelsene på Golgata.

Saul var en konge etter «Israels hjerte» (1 Sam 12,13). Herren ville ha en konge etter sitt hjerte, og en slik konge ville han reise opp. David var en slik konge – ikke på grunn av sin fromhet og godhet, men fordi han, tross sine mange mangler og fall, virkeliggjorde det Gud krevde av kongedømmet i Israel. Nettopp derfor ble også han og kongedømmet hans et tydelig forbilde på Herren Jesus og hans rike.

Med det som er sagt, har vi også foreløpig svart på det andre spørsmålet som nesten uvilkårlig melder seg når man leser denne historien: den store straffedommen som kom over Saul for denne tilsynelatende så lille forseelsen.

Det er lett å forstå at Saul måtte gjennomgå prøven nå, idet han tiltrådte som konge, og at det her måtte avgjøres om han besto den eller ikke. Når han først var kommet de store begivenhetene nærmere, kunne de påvirke sinnet hans både i den ene og den andre retningen. Skulle han prøves, måtte det skje nå, da han skulle ta fatt på kongegjerningen.

Likevel kan vi ikke la være å føle at straffedommen som rammet Saul, nesten virker urimelig hard når vi ser den i lys av de store vanskelighetene han hadde å kjempe med. Slik er det første inntrykket når vi leser beretningen. Men det er ikke rettferdig; det er overfladisk.

Vi må merke oss at Samuels ord ikke sier at Saul personlig skulle forkastes, og heller ikke at han skulle avsettes fra tronen som straff for det han hadde gjort. Det eneste han holder fram for ham, er at ikke noe kongedømme kunne bestå i Israel uten å underordne seg Guds høyeste og ubetingede myndighet. Derfor kunne Sauls kongedømme ikke bestå.

Sauls lydighet ble nå prøvd, slik Adams var blitt prøvd. Og på samme måte som Adam ved sitt fall dro hele slekten sin med seg, gjorde også Saul det: Med ham falt også hans hus og slekt. Lydigheten hans var bare halv. Han holdt nøye på selve offerhandlingen fordi han trodde den ytre handlingen hadde virkekraften i seg selv. Det gjorde det enda mer nødvendig å stille klart fram at det Gud spurte etter, var lydighet, full underkastelse og troende hengivelse i hans vilje.

Her ligger den viktige lærdommen som Sauls skjebnesvangre fall i prøvens øyeblikk har for ettertiden. Sauls kongedømme viste seg ikke å være av Gud, og derfor var det blitt umulig for det å bestå. Saul var uskikket til å grunnlegge

et arvelig kongedømme i slekten sin – med de løftene det rommet og den forbilledlige betydningen som var lagt i det. På samme måte var Esau, enda han var den førstefødte, uskikket til å overta patriarkenes arv med alt den rommet av store og betydningsfulle sannheter for Israel både i den gamle og den nye pakt.

Kapittel 8. Jonatans bragd ved Mikmas

Israels og filistrenes leirer. Jonatan og våpensveinen hans. Panikk og flukt blant filistrene. Sauls ubesindige løfte. Loddet blir kastet i Ajalon. Krigen opphører.

(*1 Sam* 13,15–14,46)

Da Samuel hadde forlatt Saul, og Saul marsjerte bort fra Gilgal med sine seks hundre mann, oppdaget han at filistrene hadde besatt stillingen ved Mikmas som han selv nylig hadde forlatt. Med så små styrker som han nå rådde over, var det klokest å ta stilling «i utkanten av Gibea» (1 Sam 14,2), nord for selve byen, på grensen mot Geba (13,16). Geba lå omkring en time og et kvarters gange nord for Gibea. Vi må derfor anta at Sauls leir lå tre–fire kilometer nord for Gibea og strakte seg derfra bort mot Geba.

Hovedkvarteret hadde han under et granatepletre ved et sted som het Migron, kanskje «jordskred». Der hadde han hos seg både sine befalingsmenn og den daværende ypperstepresten Akia, som, slik det heter, «bar efoden». Han var sønn av Akitub, en eldre bror av Ikabod. Mikmas, som lå på en annen fjellrygg, var bare skilt fra Geba av Vady-es-Suweinit.

Hvor lenge Israels hær lå i denne stillingen, får vi ikke vite. Men vi får høre at det dro «en flokk ut av filistrenes leir for å herje», delt i tre lag (13,17). Det ene laget dro nordøstover til Ofra, mot Sjual-bygden, «revelandet»; det andre vestover mot Bet-Horon; og det tredje sørøstover, «til den bygden som rager opp over Seboim-dalen bort imot ørkenen» – Judas ørken.

Den eneste retningen herjeflokkene lot være i fred, var sør og sørvest, der Saul og Jonatan hadde tatt stilling i Gibea og Geba. Hvis meningen med disse streiftogene var å lokke Israel ut av stillingene sine, ble filistrene skuffet. Men disse røverske innfallene påførte Israel fryktelige ødeleggelser. Samtidig la fienden overalt beslag på alle smier, så israelittene ikke skulle kunne smi våpen; de kunne ikke engang lage eller sette i stand jordbruksredskapene sine.

Under disse forferdelige forholdene trer igjen den edle og tapre Jonatan fram i Israel. Vi vet ikke hvor skikket denne heltesjelen kunne ha vist seg til kongedømmet om han var blitt kalt til tronen; men selv i Den hellige skrift er det vanskelig å finne en mer selvfornektende, varmhjertet og edel karakter enn Jonatan.

Han var lei av den lange og tilsynelatende håpløse uvirksomheten, full av tillit til Herren og gjennomtrengt av troen på at ingenting hindrer ham «fra å frelse, enten det er ved mange eller ved få» (1 Sam 14,6). Derfor gikk han alene til angrep på filistrenes forpost i Mikmas.

Dette var en troens gjerning. Han ville ikke søke råd hos sin far eller hos noen annen i folket, men bare hos Gud. Før han satte i gang, ville han be Herren om et tegn på at han godkjente det han hadde fore. Den eneste han tok med seg, var våpensveinen sin, som var fullt hengitt til sin herre og av samme sinn som han.

De to kjegleformede klippene Boses og Senne lå i Vady-es-Suweinit. Som vi har sett, danner denne dalen skaret mellom Gebas fjellhøyde, der Jonatan lå, og Mikmas, som var besatt av filistrene. Den ene lå rett foran Jonatan og våpensveinen hans, mot nord og midt imot Mikmas. Det var Boses, «den skinnende», trolig kalt slik fordi klippesidene og den høye toppen glinset. «Den sto som en søyle», heter det. Her sto filistrenes forpost.

Klippetannen rett overfor, der Jonatan og våpensveinen viste seg for forposten, var Senne. Rundt omkring var det tett skog (14,25) helt bort til Betel (2 Kong 2,23–24).

Når Jonatan og våpensveinen sto på den høyeste spissen av Senne, kunne forposten se dem; men filistrene kunne naturligvis ikke vite om det også lå noen skjult sammen med dem i skogen. Her søkte Jonatan tegnet fra Gud. De to skulle tre fram på klippespissen og la seg se.

Utfordret filistrene dem da til å bli stående til de kom over for å kjempe, skulle det være tegn på at Herren ikke ville la dem gjennomføre det de hadde fore. Utfordret de dem derimot til å komme opp til seg, skulle det være tegnet på at Herren hadde gitt dem i deres hånd (1 Sam 14,8–10). Det første ville vise at filistrene hadde kamplyst, det andre det motsatte.

Det som nå følger, er levende skildret i den hellige tekst. Jonatan trådte fram på den høyeste toppen av Senne for å bli sett av filistrene. At hebreerne slik viste seg åpent, kom høyst overraskende og uventet på dem. Disse to mennene kunne umulig ha tenkt å gå til angrep på hele forposten alene; det måtte sikkert stå noen bak dem.

Forposten hadde åpenbart ingen lyst til å kjempe mot en fiende når den ikke kjente styrken hans. Derfor grep de til det middelet som falt så naturlig for et østerlandsk sinn: Med skryt og store ord hånte de fienden for å skremme ham, og så utfordret de Jonatan og våpensveinen til å komme opp til dem.

Men nettopp i dette hadde Jonatan søkt tegnet på at Herren godkjente det han hadde fore. De to valgte derfor den veien der fienden minst ventet dem, krøp på hender og føtter opp den bratte fjelltinden og sto så helt overraskende ansikt til ansikt med fiendene sine. Oppe på toppen var det så smalt at bare én mann kunne stå der. Det går fram ikke bare av tekstens ordlyd, men også av det som fortelles om hvordan bragden gikk for seg.

Da Jonatan nådde toppen, slo han ned filisteren som sto der, og våpensveinen, som fulgte tett etter, drepte ham; det var ikke plass for to til å kjempe side om side. Slik falt det tjue mann, som teksten sier, «på en strekning som

halvparten av den marken som kan pløyes på én dag» (1 Sam 14,13–14).[1]

Filistrene kunne umulig vite om ikke en hel skare av fiendene deres fulgte i Jonatans spor. Det første nederlaget der borte på kampplassen spredte derfor naturlig nok redsel blant dem; hele området omkring kunne jo være fullt av fiender. Flyktninger fra fjelltoppen brakte rykter med seg inn i leiren, og i sin redsel hadde de, som en kunne vente, overdrevet det som foregikk på kampplassen. Slik oppsto det en panikk som teksten kaller «en redsel fra Gud» (1 Sam 14,15).

Alle ble grepet av vill skrekk; hele leiren kom i oppløsning og styrtet av sted i hodeløs flukt for en innbilt fiende. I forvirringen vendte den enes sverd seg mot den andres, så de hogg hverandre ned. Samtidig vendte de hebraiske hjelpetroppene, som før av frykt hadde gått over til fienden, våpnene sine mot filistrene, og larmen og forvirringen gikk over i den villeste flukt.

Fra den høyeste utsiktsposten i Gibea, der Saul hadde satt ut vakter, så man forvirringen i filisterleiren. Det kunne bare være én grunn til den: Noen i Israel måtte ha angrepet leiren. Saul mønstret den lille flokken sin og fant at Jonatan og våpensveinen hans manglet. Kongen kjente sønnen sin og visste at selv det mest dristige foretakende ikke var for vågalt for hans tapre natur. Hva skulle han nå gjøre? Her fantes det bare én utvei: Han ville spørre Herren til råds ved urim og tummim.[2]

Men mens de holdt på å forberede dette, viste det seg at det var unødvendig å spørre Herren til råds. Det var ikke en plutselig uro, men en stadig voksende panikk som hadde grepet fiendens leir. Saul og folket hans skyndte seg derfor til slagmarken, men kom for sent; fienden hadde selv gjort det de skulle ha gjort. Det som sto igjen, var å forfølge fiendene som flyktet i vill uorden.

De hebreerne som hadde slått seg sammen med filistrene, gikk nå over til brødrene sine. Og da trompetstøtene fra israelittene som stormet fram i forfølgelsen, nådde Efraimfjellene, kom krigerne som hadde holdt seg skjult der, fram fra gjemmestedene og sluttet seg til forfølgerne. Det ble en jakt på filistrene som til slutt strakte seg helt bort til Bet-Aven (1 Sam 14,19–23).

Under forfølgelsen var Israels menn «svært slitne». Grunnen var at Saul tidlig om morgenen hadde befalt at ingen måtte smake mat før om kvelden, når han hadde fått hevnet seg på fiendene sine. Han var drevet av et av disse innfallene som var så betegnende for ham. Begeistret over utsikten til å tilintetgjøre fiendene hadde folket tatt på seg dette ubesindige løftet ved høytidelig å bekrefte Sauls befaling.

Det er unødvendig å legge til at Saul gjorde dette uten å spørre Herren til råds; og likevel var det sikkert åndelige grunner som drev ham. Det er nettopp typisk for en natur som Sauls, og det fikk også god mottakelse hos følgesvennene hans, som var av samme sinn.

Men det var like fullt et tåpelig løfte, og det lå tungt på de utmattede krigerne da det led mot kveld. Likevel våget ingen å bryte løftet, hvor medtatt de enn var.

[1] Keil og Erdmann viser til en lignende bragd hos Sallust, Bellum Jugurthinum. Parallellen halter likevel noe, for det nederlaget som omtales der, er ikke så påfallende som dette.

[2] Det er all grunn til å tro at uttrykket «Guds ark» i grunnteksten (1 Sam 14,18) er en skrivefeil for «efoden». På hebraisk ligner bokstavene i de to ordene noe på hverandre. Arken var i Kirjat-Jearim og ble ikke «ført hit».

De fortsatte å forfølge fiendene hele dagen, til de nådde passene helt i vest ved Ajalon, som førte ned til filistersletten.

Jonatan hadde imidlertid ikke fått høre om løftet Saul hadde tatt av folket, før han allerede hadde brutt det: Under en kort rast i skogen hadde han dyppet enden av staven sin i honningen og ført hånden til munnen.

For en slik forseelse kunne Jonatan naturligvis ikke stilles til ansvar. Tvert imot måtte han heller se på farens påbud som en beklagelig hindring for kampen denne dagen – og det med desto større grunn ettersom den lille forfriskningen han hadde fått, gjorde at «øynene hans ble klare» (1 Sam 14,27). Den styrket ham til kamp, mens de andre krigerne var nesten ute av stand til å kjempe av ren utmattelse.

Endelig nådde de Ajalon om kvelden. Den lange og møysommelige dagen var over, og med den også forpliktelsen folket hadde tatt på seg. Krigerne var så sultne at de «tok småfe og storfe og kalver og slaktet dem på marken og åt kjøttet med blodet i» (1 Sam 14,31–32).

Da Saul hørte om det, irettesatte han folket for denne synden og befalte at de skulle slakte på den måten loven foreskrev. Han forsto neppe at det var hans eget ubesindige løfte som hadde gitt anledning til den synden han nå så strengt irettesatte folket for (jf. 3 Mos 19,26). Derfor ble alteret som han i god tro bygde for Herren der på stedet, bare et sørgelig minne om hans egen ubesindighet – hvor mye han enn selv tenkte å ære Herren, som hadde gitt seieren.

Kveldsmørket senket seg over leiren ved Ajalon. Men stedet, det som hadde skjedd den dagen, ja, selve løftet – kort sagt alt som nå samlet seg i Sauls tanker – måtte minne ham om en lignende hendelse fra Josvas tid, da Josva jaget Israels fiender på samme måte (Jos 10,12–13).

Saul la derfor fram et forslag om å «dra nedover og sette etter filistrene nå i natt, og plyndre dem», og om mulig gjøre helt ende på dem. Folket, som nå hadde fått styrket seg, var begeistret for det dristige forslaget. Men prestene ville først spørre Gud. De brukte urim og tummim, men fikk ikke svar (1 Sam 14,36–37). Altså måtte det hvile en eller annen synd over Israel.

Saul ville ha klarhet i dette. Med sitt naturlige, ubesindige hastverk trengte han på for å få svar, og samtidig sverget han på at den Herren pekte ut som den skyldige, skulle straffes med døden – om det så var dagens helt, hans egen sønn Jonatan. Men folket, som visste om Jonatans uforvarende forseelse, lyttet i dyp taushet. Det må ha vært et høytidelig og spent øyeblikk da Israels høvdinger samlet seg hos Saul omkring leirbålet for å finne den skyldige.

Først lot Saul hele Israel stille seg på den ene siden, og Jonatan og seg selv på den andre. Så påkalte prestene Gud, og loddet falt på Saul og Jonatan. Loddet ble kastet på nytt, og det falt på Jonatan. Saul spurte ham da hva han hadde gjort, og Jonatan bekjente det han hadde gjort uten å kjenne farens løfte. Likevel holdt Saul fast ved at befalingen hans skulle oppfylles: Jonatan skulle dø.

Men nå grep folket inn. Han som Herren hadde vedkjent seg ved å velsigne ham med seier, og som hadde frelst Israel, måtte ikke dø. Dermed ble det slik (1 Sam 14,40–45).

Den videre forfølgelsen av filistrene ble oppgitt, og krigen ble for denne gang brått avbrutt. Slik endte det med sorg og skuffelse for Saul. Han hadde begynt i ubesindighet og egenvilje, uten lydighet mot Gud og uten tillit til ham alene!

Kapittel 9. Krigen mot Amalek

Krigen mot Amalek. Sauls ulydighet. Samuel blir sendt av Gud for å forkynne at Saul er forkastet. Agag blir hogd ned.

(1 *Sam* 14,47–15,35)

Det lykkelige utfallet av krigen mot filistrene sikret Saul kongedømmet. Han tok nå opp krigen mot forskjellige fiender og seiret over dem alle (1 Sam 14,47–48). Disse krigene blir bare nevnt, uten nærmere beskrivelse, fordi de ikke har noen særlig betydning i Guds rikes historie, selv om de nok bidro til å bedre de alminnelige borgerlige forholdene i Israel.

Krigen mot Amalek (1 Sam 15,1–35) blir derimot omtalt for seg, for den har en viktig plass både i seg selv og særlig på grunn av betydningen den fikk for Guds rike i Israel.[1]

Ved siden av Sauls seierrike kriger mot Israels fiender antyder Den hellige skrift at det også var lykke og velstand i familielivet hans. Det ser ut som den hellige forfatteren med vilje har satt to ting skarpt opp mot hverandre: på den ene siden Sauls lykkelige kår, både i familielivet og i krigen, og på den andre siden hans plutselige fall og forkastelse. Mot denne bakgrunnen trer den store sannheten som alltid er den røde tråden i historien, så mye sterkere fram: Det er Herren som regjerer.[2]

Israels eldste fiende var Amalek. Amalekittene nedstammet fra Esau (1 Mos 36,12.16; 1 Krøn 1,36; jf. Josefus, Antiquitates II,1,2) og hadde slått seg ned i områdene sør og sørvest for Israels land. De var det første av alle folk som uten grunn og på en skammelig måte angrep Israel under ørkenvandringen (2 Mos 17,8 ff.), og derfor hadde Israel fått Herrens påbud om å «føre krig mot Amalek fra slekt til slekt».

Senere hadde de slått seg sammen med kanaaneerne (4 Mos 14,43–45), moabittene (Dom 3,12–13) og midjanittene (Dom 7,12) mot Israel. Teksten forteller ikke nærmere om andre fiendtlige anslag de gjorde mot Israel, for den hellige historie har ikke som oppgave å fortelle alt som møtte Israel som nasjon. Men

[1] Slik forstår vi uttrykket i 1 Sam 14,47: «Da Saul hadde tatt kongedømmet». Om seirene heter det: «Overalt hvor han vendte seg hen, seiret han.»

[2] Her nevnes bare de tre sønnene som opptrer i Sauls historie sammen med faren, og som falt sammen med ham i det skjebnesvangre slaget på Gilboa (1 Sam 31,2). Jisjvi er uten tvil den samme som Abinadab (1 Krøn 8,33; 9,39). På disse stedene nevnes også en fjerde sønn, Esjba'al, som sikkert er den samme som Isjboset. Merab og Mikal nevnes her fordi de senere dukker opp igjen i Sauls historie. Ewald bemerker at «fra kap. 14 av holder Saul opp med å være Israels rette konge i ordets profetiske betydning. Derfor ender historien hans her med de vanlige bemerkningene».

av 1 Sam 15,33 går det fram at de på den tiden vi nå er kommet til, ikke bare lå i åpen krig med Israel, men også opptrådte ytterst grusomt og skammelig mot Guds folk.

Herren hadde for lenge siden uttalt den tunge bannlysingen over denne grusomme arvefienden av Israel (5 Mos 25,17–19), og nå var tiden kommet da dommen skulle fullbyrdes. Samuel overlot denne oppgaven til Saul i de mest høytidelige og alvorlige ordelag (1 Sam 15,1–3). Men det var en vanskelig oppgave. For å løse den på rett måte – å fullbyrde det bannet som allerede var uttalt, slik Herren hadde befalt – trengte Saul en selvfornektende og nidkjær lydighet som ikke hadde noe virkelig feste i sinnelaget hans slik det da var.

Vi står i dag på et ganske annet trinn i åndelig og moralsk utvikling enn den tiden, så annerledes at vi har vanskelig for å sette oss inn i datidens plikter og forhold. Når vi derfra ser tilbake på den oppgaven Saul her fikk, er det mye ved dette «bannet» og fullbyrdelsen av det over Amalek som gjør det så uforståelig for oss. Noe lignende opplever vi når vi fra et mer modent standpunkt ser tilbake på det vi gjorde og tenkte i yngre år. Også der er det mye vi har vanskelig for å forstå, men som like fullt er ugjendrivelige fakta.

Likevel er det noe i denne historien som er tydelig nok: Ved siden av selve straffedommen over Amalek inneholder den også en befaling til Saul, som skulle prøve og samtidig utvikle og styrke hans lydighet og hengivenhet mot Herren.[3]

Denne oppgaven var en ny prøve for Saul. Fullbyrdelsen av Herrens «bann» over Amalek skulle være den andre og endelige prøven på om han var skikket til å være konge over Guds folk. I Gilgal hadde Samuel tydelig sagt både til kongen selv og til folket hvordan Israels kongedømme måtte føres for å være etter Herrens hjerte. Her var ingenting skjult (1 Sam 12,14.20–21.24). Gjennom de hendelsene og oppgavene Herren la på veien hans, skulle Saul formes til å lede et slikt kongedømme.

Det var tydeligvis en indre sammenheng mellom den første prøven Saul måtte gjennom (1 Sam 13,8–14), og den andre og siste som han nå ble stilt overfor. Den første prøven hadde vist at han manglet tro og troens naturlige frukt, lydighet, og dermed var det kommet tydelig fram at han ikke hadde de egenskapene den som skulle grunnlegge kongedømmet i Israel, måtte ha. Den andre prøven skulle vise om Saul likevel hadde slike egenskaper at han selv kunne beholde kongedømmet uten å bli styrtet fra tronen.

Men på samme måte som den første prøven på grunn av sitt skjebnesvangre utfall måtte føre til den andre, utviklet også Sauls mangel på de sanne og rette egenskapene seg til full uskikkethet. Den første prøven endte med at Sauls hus var uskikket til å beholde kongeverdigheten; ved den andre ble det nå avgjort

[3] Denne tilpasningen av den guddommelige loven til de forskjellige tidenes moralske stand må bedømmes historisk – sammen med den moralske utviklingen som loven selv som oppdrager skulle fremme. Denne utviklingen ble til gjengjeld møtt med nye åpenbaringer som førte videre. Det går ikke an å legge vår tids moralske målestokk på lovens bestemmelser slik de i de forskjellige tider trer fram i sin historiske drakt. Vår Herre Jesus har i Matt 19,8 uttalt prinsippet når det gjelder skilsmisse: «hjertenes hardhet» krevde en tilpasning i den guddommelige loven, enda det ikke var slik fra begynnelsen av (jf. også apostelen Paulus i Gal 3,24). Om dette viser vi til Canon Mozley, *Ruling Ideas in Early Ages, and their Relation to Old Testament Faith*, særlig forelesning VIII og X.

at heller ikke han selv kunne fortsette som konge. Etter den første prøven ble slekten hans forkastet, etter den andre også han selv.

Fra nå av ble Herrens salving av ham til konge tatt tilbake: «Herrens Ånd vek fra Saul» (1 Sam 16,14). I stedet overga Herren ham til å plages av en ond ånd, som fant feste i hans naturlige anlegg og i den skjebnesvangre utviklingen han hadde gjennomgått (jf. Matt 12,43–45).

Fordi dette felttoget mot Amalek skulle få så stor moralsk og avgjørende betydning for Saul, hadde Samuel med særlig omhu gjort det klart for ham at oppdraget kom fra Gud, med samme myndighet som da Samuel ble sendt for å salve ham til konge (1 Sam 15,1).

Og slik synes også Saul å ha forstått det. Når han ikke rykket ut med en utvalgt hær, men kalte sammen hele folket for å fullbyrde bannet over Amalek, viser det at han hadde forstått oppgaven sin rett.[4]

Saul mønstret folket i Telaim, «lammenes sted», trolig et sted i den østlige delen av Sydlandet. Derfra brøt han opp og rykket fram mot «amalekittenes by», og der «la han et bakhold i dalen». Før han dro videre, fant han anledning til å ta kontakt med den grenen av kenittene som fra gammelt av hadde stått i et vennlig forhold til Israel (4 Mos 10,29; Dom 1,16), for å få dem til å skille seg fra amalekittene (1 Sam 15,4–6).[5][6]

Så begynte angrepet, og det fikk i sin helhet preg av en nedslakting. Det beskrives slik: «Saul slo amalekittene og forfulgte dem fra Havila» – som lå i sørøst ved grensen til Arabia – «til bort imot Sur, som ligger øst for Egypt.» Hver amalekitt som falt i hendene hans, ble drept, unntatt kongen deres, Agag. Og slik de sparte Agag, sparte de også «det beste av småfeet og storfeet og gjøfeet og lammene – alt som så godt ut» (1 Sam 15,7–9).[7]

Hvorfor Saul gjorde det siste, er lett å forstå. Det er vanskeligere å forstå hvorfor han lot Agag leve. Ville han kanskje sikre seg mot nye angrep fra amalekittene ved å ha kongen deres levende i sin makt? Eller gjorde han det for å kunne føre ham med seg som et levende bevis på det seierrike felttoget? Eller ville han kanskje sikre seg en mulighet til å slutte fred med det som var igjen av det overvunne folket? Det er rimelig å tro at han hadde blandede motiver, og at overveielser som disse kan ha gjort seg gjeldende hos ham.

Men hvordan han enn prøvde å forsvare det, gjorde han i alle fall opprør mot Gud ved dette skrittet, for han brøt hans uttrykkelige befaling (15,3).

Da Saul kom til kort i den første prøven og dermed viste seg uskikket til å grunnlegge et teokratisk kongedømme, sto synden hans likevel fram i en slik skikkelse at vi uvilkårlig følte sympati med hans tragiske skjebne. Men denne gangen er det vanskelig å finne noen unnskyldning for ham når han faller på ny. Det han gjør, er et så direkte brudd på Guds uttrykkelige befaling, og overtredelsen er så blottet for enhver rimelig grunn, at alle må felle dommen over ham.

[4] Slik forstår vi tallene i 1 Sam 15,4, som ellers er helt urimelig store for en hæravdeling.

[5] Telaim er kanskje det samme som Telem (Jos 15,24). Rashi mener at Saul mønstret folket ved å la hver mann peke ut et lam, fordi det var ulovlig å telle folket direkte.

[6] En annen gren av denne stammen sto i et fiendtlig forhold til Israel, jf. 4 Mos 24,21 ff.

[7] Agag, «den ildfulle», var en betegnelse for de amalekittiske kongene, slik farao var det hos egypterne.

Hele den jødiske historien helt fra Akan av måtte reise seg som vitne mot ham. Ja, når vi husker hvordan han ved en tidligere anledning sto ferdig til å drepe selv Jonatan fordi han hadde overtrådt et ubesindig påbud som Saul selv hadde lagt på folket, blir han ved sin egen nidkjærhet dommer over seg selv i denne saken. Han kan heller ikke unnskyldes med at han ville være storsinnet mot Agag. Forsvaret han deretter griper til overfor Samuel, viser tydelig nok det motsatte.

Det som nå følger i den hellige beretningen, er ytterst tragisk, ja, grufullt. Først blir vi ført inn i en nattlig scene i Samuels hus i Rama. Det er Gud som taler til den gamle seeren: «Jeg angrer at jeg har gjort Saul til konge, for han har vendt seg bort fra meg og har ikke gjort det jeg har befalt ham. Da ble Samuels vrede opptent, og han ropte til Herren hele natten» (1 Sam 15,10–11).

Det er svært alvorlige ord vi her leser – at Herren angret. Et slikt ord bør vi bare ta i munnen med den største ærefrykt. For Guds anger er ikke som vår: «Han som er Israels ære, lyver ikke og angrer ikke. For han er ikke et menneske så han skulle angre» (15,29).

Når et menneske angrer, betyr det at sinnelaget hans er forandret. Når Gud angrer, betyr det derimot at det har skjedd en forandring – ikke hos Gud selv, men hos menneskene i deres forhold til ham. Han forandrer seg ikke; han er alltid den samme. Det er mennesket som forandrer seg i sitt forhold til Herren.

Den Saul som Herren hadde gjort til konge, var ikke lenger den samme som den Saul Gud nå angret at han hadde satt på tronen i Israel. Det grunnleggende forholdet de den gang sto i til hverandre, var nå forandret. Guds finger peker alltid på det samme stedet, men mennesket beveger seg fra den ene siden til den andre.

Men slik det i all anger er sorg, må det også – menneskelig talt – sies om Herrens anger at den rommer sorg. Den evige kjærlighet er uforandret og uforanderlig i seg selv, men sørger likevel når synderen vender seg bort fra ham.

Men også Samuel sørget. Selv om dette nattlige ordet fra Herren om Sauls ferd og forkastelsen som fulgte, ikke kom helt uventet på ham, grep det ham så voldsomt at han «ropte til Herren hele natten».

Det brant i den gamle seerens hjerte på en måte som ikke lar seg beskrive: Sauls store synd og dommens forferdelige sverd som hang over hodet hans. Hele Israel hadde sett Samuel, Guds sendebud, gjøre ham til konge. Nå skulle sverdet falle over ham for øynene på det samme folket. Den hellige tekst sier bare enkelt at han «ropte til Herren hele natten». Midt i all denne sorgen hadde han bare én bønn: at Herren måtte åpne en frelsens vei i dette mørket.

Da morgenen brøt fram, gjorde Samuel seg klar og dro av sted med Guds bud til Saul. Det var et tungt ærend. Men den gamle nasireeren vek ikke unna, hvor bittert han enn skulle komme til å lide under det som nå lå foran ham.

Saul var vendt tilbake til Gilgal, som om han i sin forblindelse hadde tenkt å stille seg fram på dette hellige stedet med så mange dyrebare minner, for å møte den Gud hvis bud han så trassig hadde brutt. På veien dit hadde han stanset en

stund ved Karmel og reist seg selv et minnesmerke for seieren over Agag.[8][9]

Da Samuel møtte Saul for å bære fram Guds dom over ham, trådte Saul fram, hilste ham med en velsignelse og erklærte at han nå hadde utført Herrens befaling. Men brekingen av småfeet og rautingen av storfeet røpet ham.

Da han så prøvde å slippe unna med en falsk og løgnaktig unnskyldning, avbrøt Samuel ham og la fram Guds ord for ham i hele dets hellige alvor (1 Sam 15,13–19): «Da du var liten i dine egne øyne, ble du hode for Israels stammer, og Herren salvet deg til konge over Israel. Og Herren sendte deg av sted og sa: Gå og slå disse synderne, amalekittene, med bann og før krig mot dem til du får gjort ende på dem! Hvorfor adlød du da ikke Herrens ord, men kastet deg over byttet og gjorde det som var ondt i Herrens øyne?»[10]

Igjen prøvde Saul å unnskylde og forsvare det han hadde gjort, ved å påstå at det var skjedd av fromme grunner: Byttet var tatt for å ofres til Herren.

Da tok Samuel igjen ordet. Han satte dette skarpt opp mot kongens egenrådige og tåpelige påskudd, med ord som viser helt klart at man allerede i de tidligste gammeltestamentlige tider forbandt de ytre ofrene og den rituelle tilbedelsen med en åndelig betydning. Deretter bar han fram de dommens ord som Herren hadde talt til ham om Saul den natten (1 Sam 15,20–23).[11]

Men denne sørgelige hendelsen ble enda mer sørgelig. Sauls unnskyldninger hadde vært tåpelige, hyklerske og løgnaktige, men karakteren hans framstår som enda mer ynkelig når han med en nesten utrolig svakhet prøver å velte all skylden over på folket. Saul hadde åpenbart verken frykt for eller sorg over synden sin mot Gud; det som nå gjorde ham motløs, var heller følgene den ville få. For hvordan ville det gå ham hvis Samuel i folkets påhør åpent slo hånden av ham og forkastet ham?

Han trengte hardt på for at Samuel skulle gå med ham. Og da Samuel avslo og vendte seg for å gå, grep Saul så hardt fatt i kappen hans at den ble revet av. Men Samuel lot seg ikke skremme av kongens voldsomhet. Han tok bare denne skjebnesvangre rifta i kappen og holdt den fram for Saul som et alvorlig tegn på at Herren på samme måte hadde «revet kongedømmet over Israel» fra ham (1 Sam 15,24–28).

Endelig tok den pinlige scenen slutt. Saul ga opp påskuddet om at han ba Samuel bli med av fromme grunner; i stedet ba han Samuel vise ham ære for de eldste, så de ikke skulle falle fra ham som konge. Dette gikk Samuel med på (1 Sam 15,30–31).

Profeten lot seg ikke lede av personlige hensyn, hvor sørgelig Saul fra nå av enn måtte stå for ham. Han hadde heller ikke fått noe bud fra Herren om hvem som skulle etterfølge Saul, og framfor alt ville han hindre at det oppsto åpen

[8] Etter den hebraiske teksten egentlig «en hånd», et uttrykk som i 2 Sam 18,18 brukes om et minnesmerke. Man har funnet fønikiske minnesmerker med slike hender.

[9] Karmel er dagens Kurmul, tre timers vei sør for Hebron, der Nabal hadde eiendommene sine (1 Sam 25,2.5.7.40).

[10] Saul løy rett ut. Han måtte også vite at det som var slått med bann, nettopp dermed var overgitt til Gud (3 Mos 27,29) og derfor ikke kunne ofres.

[11] Samuels ord i 15,22–23 betyr naturligvis ikke at ofrene var uten vesentlig betydning i den gamle pakt. Det ville ha stridt ikke bare mot hans egen praksis, men mot hele den gamle pakt. Men ofre som bæres fram av et hjerte som står Gud imot, og av hender som gjør opprør mot Gud – eller av en ytre fromhet som mangler den sanne gudsfrykt – slike ofre var bare et *opus operatum*, en ren ytre handling, en karikatur, og mer hedensk enn jødisk (Sal 50,8–14; 51,19.21 og flere steder).

misnøye og opprør i folket. Dessuten hadde han denne dagen ennå en gjerning å gjøre i leiren, en forferdelig gjerning, før han kunne skilles fra Saul: Dommen over kong Agag skulle fullbyrdes.

Den korte gudstjenesten var snart over, og Samuel gjorde seg klar til det som personlig sikkert var den tyngste plikten som noen gang var lagt på ham. Han befalte at Agag skulle føres fram til ham.

Den ulykkelige kongen forsto at han skulle møte profeten, og så i det et lite håp om redning. «Glad til sinns» gikk han bort til ham, for han trodde at «dødens bitterhet» var «veket bort». Samuel holdt dommen fram for ham på en måte som måtte minne ham om hans egen tidligere grusomhet: «Likesom sverdet ditt har gjort kvinner barnløse, så skal nå din mor bli barnløs fremfor andre kvinner!» (1 Sam 15,32–33)

Men av denne straffedommen over Agag skulle Israel lære noe. Derfor fikk det koste den gamle profeten hva det ville. Han sto jo overfor Saul, en opprørsk og ulydig konge i spissen for et folk av samme sinn, som nettopp kom fra en trassig overtredelse av et av Herrens uttrykkelige bud. Herrens bann var ikke fullbyrdet over Agag, og nå måtte Samuel selv gjøre det. I dette lyset må vi se det den hellige tekst sier: «Så hogg Samuel Agag ned for Herrens åsyn i Gilgal.»

Fra den dagen så Samuel aldri Saul mer. Guds sendebud skulle ikke lenger være hos kongen, for Saul var ikke lenger konge over Israel i ordets sanne betydning: «Herrens Ånd vek fra Saul.» Fra nå av var det ikke noe kongelig ved ham, ikke engang i undersåttenes øyne – unntatt i døden.

Likevel sørget Samuel sårt over ham. Han sørget over ham som over en død, selv om Saul ennå levde: Han var rammet midt i livet og forkastet av Gud. For «Herren angret at han hadde gjort Saul til konge over Israel» (1 Sam 15,35).

Kapittel 10. David salves og feller Goliat

Samuel sørger over Saul. Han får befaling om å gå til Isais hus. David salves til konge. David forberedes til kongsgjerningen. «Den onde ånd fra Herren» kommer over Saul. David sendes til hoffet. Krigen med filistrene. Kampen mellom David og Goliat. David og Jonatan.

(1 *Sam* 16,1–18,4)

Om de tragiske hendelsene vi nettopp har fulgt, skulle ha gitt oss inntrykk av at Samuel opptrådte hardt og ukjærlig mot Saul, er beretningen som nå følger, godt egnet til å gi oss andre tanker. Samuel var langt fra rolig og tilfreds med den nye tingenes tilstand, enda det hadde vært hans plikt å føre den fram.

Tvert imot finner vi ham helt overveldet av sorg over Saul og over det som nettopp hadde skjedd. Både den ulykkelige kongens skjebne og de farlige følgene forkastelsen hans kunne få for folket, fylte nå den gamle profetens hjerte med en dyp nedstemthet.

Ingenting annet enn Herrens egen røst kunne trøste ham og dra ham bort fra sorgen. Og den kom også til ham. Den viste ham til høyere plikter, som var viktigere for Guds rike, og lot ham samtidig se at Gud selv allerede hadde avverget de farlige følgene han så urolig ventet.

Herren hadde allerede valgt ut en ny konge, og nå skulle Samuel gå og innvie ham til embetet. Slik lød Herrens ord til ham: Samuel skulle ta oljehornet sitt og gå til Isais hus i Betlehem og salve en av Isais sønner til Sauls etterfølger (1 Sam 16,1).

Fra første stund og stadig mer hadde Samuels offentlige gjerning vært fylt av vanskelige oppdrag som krevde tro og lydighet. Men aldri var troen hans blitt prøvd slik som nå. Dette oppdraget fylte den gamle troshelten med stor frykt. Han hadde aldri før fryktet mennesker; nylig hadde han stått fram for Saul i Gilgal og talt det strenge ordet til ham mens hele folket så på.

Men nå ble han grepet av frykt for livet sitt. Saul var jo allerede under innflytelse av «den onde ånd»; han ville få høre om dette skrittet og ta i bruk alle tenkelige midler for å ta livet av profeten og hindre at han selv ble avsatt.

Men som alltid viste det seg også her at frykt som er født av svakhet, er uten grunn. Det var nemlig ikke Herrens mening at David skulle sette seg på kongstronen straks han var salvet. Samuel trengte derfor ikke frykte at saken ble kjent;

tvert imot skulle den salvede fortsatt leve et stille liv utenfor offentligheten. Herren hadde sine vise tanker med det. Det egentlige formålet med oppdraget var å forberede David til å bestige tronen når Guds time kom, og la ham til da gå gjennom prøvelsenes skole hos Herren.

Dessuten skulle salvingen, sett som symbol, gi Åndens gave; uten den ville ikke David få de egenskapene som gjorde ham skikket til å være konge (jf. 1 Sam 16,13). Samuel skulle derfor knytte salvingen av en av Isais sønner til et offermåltid i Isais hjem. Bare offermåltidet skulle skje offentlig; selve hoved-oppdraget, salvingen, skulle skje i hemmelighet. Salvingen måtte holdes skjult, selv om verken David eller Isai ennå ville forstå fullt ut hva den betydde.

Skriftens beretning gir oss her et interessant innblikk i forholdene på den tiden. Av Samuels reise til Betlehem slutter vi at han også tidligere hadde pleid å dra omkring i landet for å holde slike offerfester og undervise folket. Så lenge arken ikke sto i sin rette helligdom, var det både lovlig og etter forholdene påbudt å ofre sammen med folket.[1]

På den annen side trengs det ingen bevis for at slike besøk rundt omkring i landet var nødvendige i en tid da kunnskapen om Gud var så liten og «Herrens ord var dyrt» (1 Sam 3,1). Profetens reiser kaster lys over spørsmålet om hvordan gudsfrykten ble holdt oppe i folket på denne tiden.

Beretningen viser oss også at Isais familie hadde en ledende stilling i Betlehem og var kjent for sin nidkjærhet for Herrens sak og Israels gudstjeneste. Det er ikke overraskende når vi husker hvor nær i slekt den var med Boas og Rut.

I Betlehem finner vi igjen den samme edle enkelheten og gudsfrykten som vi tidligere har pekt på. Da de eldste fikk høre at Samuel kom, gikk de ut for å ta imot profeten. Det uventede besøket gjorde dem redde for at det var en eller annen ukjent synd i den stille landsbyen som hadde ført ham dit.

Men Samuel tok straks frykten fra dem og innbød dem til å være med på ofringen. Offermåltidet som pleide å følge etter offerhandlingen, skulle derimot bare omfatte Isais familie og holdes i hans hus, der Samuel ble bedt inn som en kjær gjest (1 Sam 16,4–5).

Herren hadde ikke latt Samuel få vite alt som skulle skje. Først i det rette øyeblikket ville han vise sin tjener hvem som skulle være Israels framtidige konge. Det gjorde Herren fordi heller ikke den gamle profeten kunne frigjøre seg helt fra tidens vanlige tenkemåte, som søkte kongen der de ytre egenskapene virket mest kongelige.

Det går fram av beretningen som nå følger. Én etter én ble Isais sønner ført fram for Samuel. Den eldste, Eliab, var en vakker mann og hadde førstestillingen i familien, og uvilkårlig tenkte profeten at han måtte være «Herrens salvede». Men her måtte Samuel lære at Herrens dom ikke er som menneskets: «For mennesket ser på det ytre, men Herren ser på hjertet» (1 Sam 16,7). Slik gikk det også med de andre sønnene etter hvert som de ble ført inn til ham.

Samuel må ha sagt til Isai at en av sønnene hans skulle bli utvalgt av Herren den dagen, men ikke hva Herren ville kalle ham til. Verken Isai eller David – ikke engang etter at David var salvet – forsto ennå fullt ut hva handlingen betydde.

[1] Se en uttalelse om dette i Misjna, Sebachim 14,5–7.

Profeten fulgte heller ikke salvingen opp med noe ord, slik han hadde gjort da han salvet Saul (1 Sam 10,1); han sa altså ingenting om hva den skulle tjene til. En slik handling var dessuten helt ukjent i folket.

Det mest sannsynlige er derfor at både Isai og David knyttet den til profetskolene, som en innvielse til å bli tatt opp i dem – eller kanskje heller som en innvielse til en eller annen gjerning i Guds rike, som de i sin tid skulle få vite mer om. Også i dette er David et forbilde på Herren Jesus, som etter hvert, slik vi ser det i hans menneskelige liv, kom til klarere bevissthet om sitt frelserkall.

Men la oss vende tilbake til beretningen. Isais sju sønner var ført fram for Samuel den ene etter den andre, uten at profeten hadde funnet den Herren hadde sendt ham for å salve. Et øyeblikk så det ut til at oppdraget skulle bli uten resultat.

Og likevel hadde det allerede båret sin første frukt: Samuel hadde fått se at hans egen dom ikke var Herrens, og at han selv bare var et passivt redskap i Guds hånd for å fullføre Herrens vilje og ikke sin egen. Han hadde lært å bøye seg helt under Guds vilje, som råder over alt.

Men den yngste sønnen var ennå ikke ført fram. Isai hadde funnet det så utenkelig at Herren skulle kalle David, at han hadde latt ham bli igjen ute på marken for å gjete småfeet.

Men da David ble hentet etter Samuels befaling, syntes hele hans holdning og hans ytre med ett å tale til hans fordel. Han var nemlig, for å bruke Skriftens ord, «rødhåret og hadde vakre øyne og var vakker av utseende» (1 Sam 16,11–12). Herren befalte Samuel å salve ham, og profeten gjorde det straks, uten tvil eller betenkning.[2]

Da ofringen og offermåltidet var over, vendte Samuel tilbake til Rama, og David vendte tilbake til sin stille og beskjedne plass i farens familie. Også her ser vi trekk som peker fram mot vår Herre Jesu historie: den samme ydmyke underordningen under foreldrehjemmet, den samme lydigheten mot foreldrene, den samme troskapen i det jordiske arbeidet – både hos David og hos Davids Sønn.

Men selv om Davids ytre kår var de samme etter salvingen som før, skjedde det en forandring med ham innvortes: «Herrens Ånd kom over David», slik den før hadde kommet over Saul, for å utruste ham med kraft fra Herren til å gjøre «Guds salvedes» gjerning. Fra Saul derimot, som ikke lenger var Guds salvede, var Herrens Ånd veket bort, og med Ånden hadde også kraften og styrken fra Herren forlatt ham.

Da Saul ble salvet, kom Herrens Ånd over ham og gjorde ham til «et annet menneske» (1 Sam 10,6.10). Men Saul hadde stått Herrens Ånd imot og gjort opprør mot Gud, og han hadde aldri gjort fullt og oppriktig bot for sin synd, hvor mye Samuel enn formante og underviste ham. Derfor vek nå ikke bare Herrens Ånd fra ham, men Herren sendte en straffens ånd over ham, «en ond ånd» som skulle «forferde» ham (1 Sam 16,14).

Dette må likevel ikke forstås slik at Gud sendte en ånd som var ond i seg selv. De englene Herren sender, er alltid gode, selv om oppdraget deres og frukten

[2] 1 Sam 16,13 blir som regel oversatt slik: «Da tok Samuel oljehornet og salvet ham midt iblant brødrene hans.» Meningen med uttrykket er likevel ikke å vise hvordan David ble salvet midt i flokken av brødre, men hvordan han ble skilt ut fra brødreflokken og salvet.

av det kjennes ondt og smertelig for oss. Som en har sagt det så treffende: «Gud sender gode engler for å straffe de onde, mens de onde englene trer fram for Herren og krever å få bruke sin makt mot de gode.»[3]

Den onde ånden fra Gud var Herrens sendebud til Saul. Den førte med seg det smertefulle som etter Herrens dom fra nå av skulle komme over ham. Vi får vite mer om det gjennom de synene som nå begynte å skremme ham og fylle sjelen hans med tungsinn, så han til sist kom nær det mest forferdelige vanvidd – men dessverre ikke til anger.

Slik kan vi forstå hvordan David med harpespillet sitt kunne mildne Sauls lidelser. Harpens toner, som kanskje ble fulgt av noen av Davids første salmer, bar nådens og barmhjertighetens himmelske tanker inn i den ulykkelige kongens sjel.

Om han bare hadde gitt seg over til nåden! Men dessverre søkte han bare lindring for øyeblikket, uten at det fikk varig innflytelse på ham. Saul var nå den samme Saul som før, bare at han dag etter dag kjente at Guds hjelp og nærvær var veket fra ham.

Han så seg selv styrtet ned fra den høyeste verdighet på grunn av sin synd, skuffet i sine ærgjerrige forhåpninger og i stadig frykt for at Guds ord om forkastelsen når som helst kunne gå i oppfyllelse, og at «en annen som er bedre» skulle komme og ta plassen hans på tronen.

Slik var det med ham. Og så kom «den onde ånd» fra Herren og skremte ham med syner og tunge tanker om det som skulle ramme ham. Et menneske kan aldri unndra seg innflytelsen fra den høyere verden. Som en av kirkefedrene har sagt: «Når Herrens Ånd viker bort, kommer en ond ånd og tar hans plass.» Den tanken skulle lære oss å be med David: «Ta ikke din Hellige Ånd fra meg!» (Sal 51,13)

Men under Guds underfulle ledelse måtte også denne triste historien være med på å føre David fram mot hans bestemmelse. Det stille, tilbaketrukne livet med flokken ute på marken etter salvingen hadde uten tvil den største betydning for hans åndelige liv. Det er lett å forstå hvilke farer, både indre og ytre, han ville ha kommet i om han hadde trådt fram for offentligheten straks etter at han var salvet.

Livet som gjeter, med de daglige pliktene, var det beste middel til å utvikle hans indre liv: til å nære tilliten til Gud i hjertet hans, styrke viljen hans til selvfornektelse, gi ham kraft og fremme de åndelige egenskapene han så sårt trengte i sitt senere liv.

Her ute i ensomheten ledet Herren også hans ytre liv slik at folk begynte å legge merke til ham. For snart ble den Åndsfylte unge mannen kjent i traktene omkring som en sterk og veldig stridsmann, som ubevæpnet hadde drept både en løve og en bjørn for å forsvare flokken sin. Men framfor alt finner vi i denne tiden av Davids liv, med hans indre åndelige forberedelse, de første sporene av de salmene som for alltid har gjort David til Israels åndelige hyrde.

Uvilkårlig må vi her tenke på gjeterne i Betlehem, som på nettopp disse markene hørte englesangen da Herren ble født. Vi knytter dem sammen med

[3] Jf. Delitzsch, Commentar über den Psalter, bd. I, s. 601; Hofmann, Schriftbeweis, bd. I, s. 188 ff.

hans forløper og forbilde, som under den samme tindrende stjernehimmelen og på de samme markene gjette flokken sin – sikkert ofte fylt av de glade forhåpningene som en gang fikk de himmelske hærskarene til å synge sitt «Ære være».

Davids gave til å skrive og synge salmer ble også snart kjent i traktene omkring. Sauls hoffolk rådet kongen til å gjøre som man gjorde i Østen: å bruke musikk som et lindrende middel mot sjelelidelsene hans. Da sto en av kongens tjenere fram – trolig fra et sted i nærheten av Betlehem – og anbefalte David. Han hadde selv sett ham og kunne gi ham det vitnesbyrd at han var «kyndig i å spille» og «god til å tale for seg», og at «Herren er med ham» (1 Sam 16,15–18).

Rådet ble fulgt, og David ble hentet til hoffet. Faren, Isai, sendte gaver til kongen med ham. David ble ført inn for Saul og sto foran ham i all sin ungdoms friskhet, full av åndelig kraft og legemlig skjønnhet – en sann kongeskikkelse, som uvilkårlig måtte minne Saul om hans egen ungdom. Da Saul så David, kom han til seg selv igjen. Hans bedre jeg våknet som av onde drømmer; han fikk den unge mannen inderlig kjær og tok ham i sin tjeneste (1 Sam 16,19–22).

Og Gud velsignet dette skrittet. For hver gang den onde ånden kom over kongen og mørket trengte seg inn i sjelen hans, spilte David for ham, så Saul fikk lindring og «den onde ånden vek fra ham» (1 Sam 16,23). Dette trekket i Den hellige skrift viser oss, slik vi ofte har pekt på før, hvordan Gud fullfører sin vise vilje på en naturlig og likevel underfull måte.

Se David, den nysalvede kongen, med harpen i hånden foran Saul, som en ond ånd skremte! Han står rett foran den tronen Herren snart skal sette ham på, hos den gamle, forkastede kongen. Hadde Saul kunnet gjennomskue Guds tanker, ville han ha gjort kort prosess med ham!

Ja, mer enn det: Israels nye hyrde med troens, lovsangens og håpets harpe i hånden foran en av de fortapte sauene av Israels hus, sendt av Herren selv for å lokke og dra den tilbake til flokken! Det er et under, og likevel er alt gått naturlig til.

Nå står David foran Saul, som sitter på tronen sin med et tungt, mørkt mismot over sjelen. Det har skjedd gjennom en rekke hendelser som alle har gått sin naturlige gang – og likevel er hvert skritt styrt og ledet av den Eviges hånd. Alt naturlig, og likevel er alt under! For «Herren regjerer» (Sal 93,1).

Det var noe Herren ville lære den nysalvede kongen ved Sauls hoff, noe viktig og betydningsfullt for hans senere liv. Han som snart skulle bestige Israels kongstrone, måtte ut av ensomheten og inn i livet for å lære det å kjenne slik det virkelig er.

Her ved hoffet sto han i et fortrolig forhold til kongen og hadde derfor den beste anledning til hver dag å iaktta alt som foregikk i landet, uten selv å bli lagt merke til. På samme måte som Moses en gang ble oppdratt ved faraos hoff i det som skulle gjøre ham skikket til å lede Israel, ble nå David oppdratt ved Sauls hoff.

Slik gikk det en tid. Men det kom tider da Saul fikk ro og ikke trengte David. Da gikk den unge mannen tilbake til gjeterarbeidet i farens hus, og ute i ensomheten hos flokken fant han den hvilen og den stille ettertanken han så sårt trengte (1 Sam 17,15).

Så trakk de mørke krigsskyene seg igjen sammen over landet. Det var igjen Israels arvefiende, filistrene, som trengte inn over dem. Kanskje var det ryktet om Sauls tilstand som ga anledningen; det nådde sikkert snart ut til filistrene. De rykket nå helt inn i traktene omkring Betlehem.

Omkring 16 kilometer sørvest for byen lå Soko, det nåværende Shuweikeh. Her strekker en dal seg nordover. Det er det nåværende Wadi es-Sumt, «akasiedalen», den gamle Ela-dalen eller Terebintedalen. Ved den nåværende landsbyen Sakarieh, det gamle Sjaarajim, deler dalen seg i to: den ene går vestover mot Gat, den andre nordover gjennom Wadi Surar mot Ekron.

Filistrene hadde slått leir mellom Soko og Efes-Dammim – det nåværende Damum, omtrent 5 kilometer nordøst for Soko. Begge disse stedene lå på den sørlige dalsiden, mens Israel lå på den nordlige. De to leirene var altså bare skilt av den dypeste delen av dalen (1 Sam 17,1–3). Men Israel var ikke lenger fylt av det hellige motet som Gud gir. Guds Ånd var veket fra anføreren deres, og mennene hans var tynget av å vite det.

I en krig som denne, og ikke minst blant folk i Østen, kom alt an på beslutsomhet og tapperhet; men vantro og motløshet gjør folk feige. Saul og krigerne hans nøyde seg med å holde stillingen sin uten å våge et angrep på fienden. Dag etter dag sto de to hærene overfor hverandre, og Israel måtte se på i motløs uvirksomhet mens fiendene hånte og foraktet dem. Herrens paktsfolk – og dermed Herren selv – måtte tåle den mest vanærende utfordring til kamp fra en fiende som bare hadde sin egen menneskelige styrke å stole på.

Det var nettopp dette som først og fremst grep David da han så hvordan det sto til. Det som særpreger denne kampen og den seierrike utgangen på den, er at filistrene utfordret Herrens folk til en kjødelig brytekamp, og at Herren utrustet sin salvede til å vinne en strålende seier i Åndens kraft.

Det er ikke for mye sagt at denne kampen markerer et vendepunkt i teokratiets historie. Den stiller David fram som Israels rette konge, som på Herrens vegne sto klar til å ta opp filistrenes utfordring til kamp mot Gud og hans folk, til å tenne en ny ånd i Israel og ved den levende Guds kraft føre kampen fram til seier.

I førti dager på rad, mens hærene sto i slagorden mot hverandre, hadde Goliat fra Gat trådt fram fra filistrenes rekker og utfordret den sterkeste stridsmannen i Israel til tvekamp (1 Sam 17,8–11.16). Han stammet fra de kjempene som var blitt igjen fra Josvas tid (Jos 11,21–22). Utgangen av tvekampen skulle avgjøre hvilken av de to hærene som måtte underkaste seg den andre. Slike utfordringer var vanlige i oldtiden. Det var en bitter stund for Israel: En uomskåret filister trådte fram og hånet «den levende Guds hær», uten at noen våget å ta opp kampen mot ham.

Israel ble mer og mer nedslått etter hvert som Goliat i overmodig hån trengte lenger og lenger fram med sin skrytende utfordring. Den hellige tekst beskriver tilstanden i Israels fylking slik: «Alle Israels menn flyktet for mannen da de så ham, og var meget redde» (1 Sam 17,24).

Israel kjente bare altfor godt at den levende Guds kraft ikke var hos dem, og da var kampvilkårene svært ulike. Filisterens kjempeskikkelse og hele hans framtoning var skremmende.

Han var seks alen og et spann høy og var kledd i en «skjellbrynje» som veide fem tusen sekel, om lag 57 kilo. Brynjen nådde ham ned til leggene, som var dekket av «kobberskinner», og på hodet hadde han en kobberhjelm. Dessuten var han bevæpnet med sverd, med et kastespyd av kobber som han bar på ryggen etter tidens skikk, og med et spyd der spydodden veide seks hundre sekel, om lag 7 kilo (1 Sam 17,4–7).[45]

Slik var den kjempen «David fikk se» da faren sendte ham til hæren for å høre hvordan det gikk med de tre eldre brødrene hans, de som hadde fulgt Saul i krigen. Han skulle også ha med seg mat til dem og en gave til «den øverste høvedsmannen» (1 Sam 17,17–18). Skildringen som nå følger, er så levende som om den var malt for øynene våre. Enkelttrekkene er ekte østerlandske, men ånden er bibelsk.

David var vendt hjem da krigen brøt ut. Nå kom han altså til leiren, nådde fram til vollgraven som gikk rundt den, og så at Israels hær var stilt opp i slagorden mot filistrene, som sto på den andre dalsiden. Han hørte krigsropet fra Israels fylking – det eneste svaret de maktet å gi den utfordrende filisteren (1 Sam 17,20–22). Han la fra seg tingene hos «den som hadde tilsyn med forsyningene», og sprang fram til de fremste rekkene, der han visste at stammen Juda hadde sin plass, og der brødrene hans derfor måtte være (4 Mos 2,3; 10,14).

Mens han snakket med dem, gjentok det samme seg som før. Goliat kom nærmere og nærmere, og fylkingen løste seg opp foran ham. Det er ganske betegnende for forholdene at de redde israelittene prøvde å oppmuntre hverandre til å gå løs på kjempen ved å minne hverandre om lønnen Saul hadde lovet den som seiret, og om vanæren den skrytende filisteren førte over Israels fylkinger (1 Sam 17,23–27).

Like betegnende er det vi leser om hvordan David opptrådte; det stemmer helt med det vi ellers vet om ham. Vi trenger ikke å gjette oss til noe, for alt blir fortalt levende og anskuelig, som i et drama. Gud appellerer jo til ytre motiver også der det gjelder det aller høyeste, som menneskesjelens frelse eller fortapelse. Hvor mye mer måtte da beretningen om lønnen som ventet den som befridde Israel, tenne en ånd som Davids! Han så klart hvordan det sto til.

Likevel var det ikke først og fremst Sauls store løfte som drev ham – for han kjente kongen altfor godt til å vente at det skulle bli oppfylt bokstavelig – men Guds Ånd. Det var den som fikk ham til å gi det rette svaret på filisterens utfordring da den også nå nådde hans øre. Han følte seg trygg: Herrens kraft skulle følge ham (1 Sam 17,36–37).

[4] Målet er selvfølgelig omtrentlig; vi kjenner ikke helt de hebraiske målene og vektene. Plinius nevner en arabisk kjempe av nøyaktig samme høyde som Goliat, og en mann og en kvinne på keiser Augustus' tid var til og med 2,5 centimeter høyere (Naturalis historia 7,16). Josefus nevner en jøde som var enda høyere (Antiquitates 18,4,5), og Keil viser til en kjempe av nesten samme størrelse som besøkte Berlin i 1859. Septuaginta forandrer likevel målet fra seks til fire alen.

[5] En lignende brynje som har tilhørt Ramses III, finnes i British Museum, og en lignende brynje fra middelalderen oppbevares i Dresden.

Vi kjenner at det er kommet en annen ånd inn i Israels leir. Det fantes heller ingen bedre anledning for Israels rette hyrde til å tre fram på skueplassen – han som skulle være «hyrde for Jakob, sitt folk, for Israel, sin arv», som skulle gjete dem «med oppriktig hjerte» og føre dem «med kyndig hånd» (Sal 78,70–72).

Her har vi enda et trekk i Davids historie som peker fram mot Davids Sønn som forbilde. På samme måte som Jesu brødre og nærmeste slektninger misforsto Frelseren og ikke kunne trenge inn i den ånden som alle hans gjerninger sprang ut av, misforsto også Davids brødre ham her. Eliab beskyldte David for å være misfornøyd med det ringe arbeidet hjemme og fylt av ærgjerrige tanker. I det motet som Guds Ånd hadde tent i ham, så Eliab ikke annet enn kjødelig selvtillit og lyst til krig og blodsutgytelse (1 Sam 17,28).

Men slike innvendinger kunne ikke stanse David. Uten å innlate seg på noen diskusjon med Eliab om de krenkende ordene – han bare avviste dem – fortsatte han på den veien han hadde slått inn på, og spurte videre om filisteren og om lønnen Saul hadde lovet.

Snart nådde ryktet om den unge mannen som opptrådte så underlig i leiren, også Sauls ører, og Saul lot ham hente. Kongen holdt fram for den unge, uerfarne gjeteren at Goliat hadde vært stridsmann fra ungdommen av, mens David var en ung gutt uten øvelse i våpen og i slik tvekamp; derfor burde han tenke seg om før han gikk i kampen (1 Sam 17,31–33).

Men Saul lot seg lett overtale. Av ordene hans til David ser det ut til at den unge mannens frimodige og tillitsfulle opptreden vekket minner i hjertet hans fra en tid da han selv hadde erfart Guds kraft. Lyse minner må i dette øyeblikket ha gitt nytt liv til den ellers så nedtrykte kongen. Det var noe ved Davids ord og framtoning som igjen vakte tanken på Israels styrke i ham. Den unge, livsfriske mannen med sin tillit til Herren sto for ham som et sendebud fra en annen verden.

Derfor lot han David gå i kampen. Men han mente at det bare kunne skje på en verdig måte, ved at David tok på seg kongens rustning. Han forsto ikke at hele betydningen av denne kampen og den seierrike utgangen på den nettopp skulle ligge i at David kjempet mot kjempen med åndelige og ikke kjødelige våpen.

Også utrustningen hans burde vise det i det ytre: at dette var Herrens kamp mot filistrene, en kamp der utfallet bare hang på personlig hengivenhet og tillit til Guds kraft. Derfor måtte Sauls våpen legges til side. Den unge mannen hadde «ikke prøvd det før», og i en slik kamp var bare det «prøvde» til nytte (1 Sam 17,38–39).

Her ligger det en dyp lærdom for Guds kirke og for hver enkelt troende – en lærdom som har vid anvendelse i kampen mot fiendene til det åndelige livet. Her gjelder det først og fremst for oss å være åndelige, og dernest å være sanne og ikke ta på oss våpen som vi ikke selv har erfart at duger.

Ennå noen korte trekk, så er fortellingen slutt. Goliat hadde trukket seg tilbake inn i filistrenes rekker, stolt over at heller ikke denne gangen hadde noen i Israel våget å ta imot utfordringen hans. Da nådde ropet fra Israel over til ham: Nå var det en som var klar til å gå i kamp mot ham. Goliat rykket fram igjen.

Men David ventet ikke til kjempen hadde gått over bekken nede i dalen. Han skyndte seg ned til bekkefaret og søkte seg ut «fem glatte steiner» (1 Sam 17,40).

Nå hadde filisteren god anledning til å mønstre motstanderen sin. Det var bare en ung, ubevæpnet, rødhåret gjetergutt som kom mot ham med en gjeterstav i hånden, som for å jage bort en hund. Var dette kjempen Israel sendte mot ham? På ekte østerlandsk vis gikk han skrytende fram mot ham og nøt seierens ære på forhånd, mens han hånte og forbannet den Gud i hvis navn David gikk i kampen.

Også David talte. Mot Goliats kjødelige tillit til sin egen styrke satte han navnet til Jehova Sebaot – Herren over himmelens hærer og Gud for Israels fylkinger. Den Gud som Goliat hadde hånet og spottet, var den som gjennom David hadde tatt imot filisterens utfordring. Han ville selv kjempe og gi kjempen i hendene på en ubevæpnet gjeter.

Slik skulle «all jorden få se at Israel har en Gud», og Israel skulle lære det de bare altfor lite hadde forstått: «at det ikke er ved sverd og spyd Herren frelser. For Herren råder for krigen. Og han skal gi dere i vår hånd» (1 Sam 17,46–47).

De siste ordene døde hen. Filisteren rykket langsomt fram mot den foraktede motstanderen sin. Han trakk ikke engang sverdet og lukket ikke visiret på hjelmen – motstanderen var jo ubevæpnet! Ett velrettet støt med spydet, så ville gutten ligge død for føttene hans.

Raskt løp gjeteren fram på kampplassen, la en stein i slyngen og felte med et sikkert kast den veldige filisteren til jorden. Der lå han hjelpeløs, tross våpnene sine, for øynene på sine forferdede landsmenn. Så løp David fram, dro den falne motstanderens sverd ut av sliren, hogg hodet av ham og vendte tilbake til kongen med det blodige byttet sitt (1 Sam 17,48–51).

Alt dette skjedde i løpet av noen få øyeblikk. En plutselig skrekk falt over filistrene. Kjempen og stoltheten deres var falt – hvem kunne da lenger holde stand? Og så flyktet de i vill forvirring. Det var klart at Israel hadde en Gud, at Herren rådet for krigen, og at han hadde gitt dem i Israels hånd. Israels og Judas menn oppløftet krigsropet og forfulgte filistrene opp gjennom hulveien i dalen, helt fram til Sjaarajim og videre til Gats porter, og derfra opp gjennom den andre dalen til Ekron (1 Sam 17,51–53).

Mens folket vendte tilbake og var i ferd med å plyndre filistrenes leir, ga David den misunnelige kongen og hærføreren hans en ydmyk beretning om seg selv. Sammen med heltedåden vant den Jonatans hjerte (1 Sam 17,57–18,1). Så vendte han hjem og tok med seg kjempens våpen som sin del av byttet. Men filisterens hode spikret han opp på en port i Jerusalem, like overfor festningen som ennå lå i hendene på de hedenske jebusittene, midt i landets hjerte.

Kapittel 11. Sauls misunnelse og Davids flukt

Saul blir misunnelig og står David etter livet. David gifter seg med Mikal. Saul bestemmer seg for å drepe David. David flykter til Samuel. Saul blant profetene. David forlater Sauls hoff for godt.

(*1 Sam* 18,4–20,42)

Det er lite lys over det avsnittet av Israels historie som nå ligger foran oss. Det eneste lyspunktet er det inderlige vennskapet som ble knyttet mellom David og kongesønnen Jonatan etter Davids seier over Goliat. Vi kan lett forstå at en natur som Jonatans følte seg dratt mot en ung mann som David.

Det var sterke bånd mellom dem: hos Jonatan hans edle, oppriktige og ekte israelittiske sinnelag, hos David hans beskjedne natur, fri for alt skryt og likevel så frimodig og tillitsfull. Med disse egenskapene virket de på hverandre og ble knyttet sammen i et vennskap som til alle tider har stått som et mønster.

Oldtidens historie forteller om mange vennskap mellom store helter, inngått som dette med en vennskapspakt og beseglet med lignende gaver som her, der Jonatan gir David kappen sin og krigsklærne sine, ja, til og med våpnene sine (1 Sam 18,3–4). Men den kjenner ikke noe vennskap som er renere og mer opphøyet, og så inderlig gjennomtrengt av gudsfryktens ånd, som vennskapet mellom David og Jonatan.

Det kan ikke være tvil om at det særlig var dette vennskapet som gjorde at David så lenge kunne bevare sin troskap mot Saul. Noe av det mest karakteristiske ved ham i disse trengselsårene er at han – tross alt det onde Saul gjorde mot ham – urokkelig holdt fast ved sin ærbødighet for kongen. På dette punktet viste han en moralsk styrke som nesten er uten sidestykke.

Trengslene fremmet til gjengjeld hans tro og tålmodighet, dro ham nærmere Gud, modnet hans indre liv og forberedte ham slik til det store livskallet som lå foran ham. Dette ser vi best når vi leser de salmene hans som er skrevet i denne tiden.

Den hellige beretning framstiller her hendelsene kort og samlet, og mer etter deres indre sammenheng enn i tidsrekkefølge. Vi forstår beretningen slik at David gikk i Sauls tjeneste etter seieren over Goliat. Her lot Gud ham lykkes i alt det Saul satte ham til. Dessuten var han så beskjeden i framferd og holdning, og så framstående i dyktighet, at all misunnelse fra alle kanter ble avvæpnet.

Det David gjorde offentlig i denne første tiden ved hoffet, kunne ikke annet enn vinne ham yndest, ikke bare i folkets øyne, men også hos Sauls tjenere (1 Sam 18,5).

Men forholdene var slik at denne fredelige tilstanden ikke kunne vare lenge. Da hæren vendte hjem etter den seierrike forfølgelsen av filistrene, ble den etter tidens skikk møtt i alle byer og bygder av kor av kvinner som danset og sang. Kvinnene gikk ut «for å møte kong Saul med sang og dans, med tamburiner og med gledesrop og med musikk», og de sang seierherrene den hyllesten de hadde fortjent. Her fikk David, som jo var den egentlige seierherren, fortrinnet framfor Saul. Overalt lød det: «Saul har slått sine tusener, men David sine ti tusener!» (1 Sam 18,6–7)

Det var et helt naturlig og uvilkårlig uttrykk for folkets glede. Det lå ingen bevisst nedvurdering av Saul til fordel for David i det, og enda mindre noe forsøk på å sette den unge mannen på kongstronen i kongens sted.

Likevel var det nok til å tenne et dypt og hevngjerrig hat mot David i Sauls sinn. Han var forfulgt av de mørke tankene og synene den onde ånden fra Herren hadde kastet inn i sinnet hans – tanker som hadde så god grobunn i hans egen skyldbevisste samvittighet. Derfor så den ulykkelige kongen folkets seiersglede som det første skrittet mot at han selv skulle bli avsatt og David løftet opp på tronen.

Fra den dagen så Saul hver ny framgang for David som et tegn fra Gud. Det styrket bare hans egne mørke tanker og gjorde ham mørkere og mørkere, inntil mordtanken ble født i sjelen hans og vokste til en lidenskap som behersket alt. Det var en sørgelig utvikling, men under de rådende forholdene helt naturlig. Ingen hensyn hadde lenger noen makt over ham. Herren var for ham som om han ikke fantes; alt i ham og for ham dreide seg om ett eneste: å få David drept.

Så dyp er skaden i hjertet, og så forferdelig er det ondes makt når det får utfolde seg i all sin velde, at det overvinner alle hensyn og all frykt både for Gud og mennesker. Her kommer det Johannes sier, fram i all sin klarhet: «Hver den som hater sin bror, er en morder» (1 Joh 3,15). Mordets spirende frø vokser fort når det finner jordsmonn og vekstvilkår. Under slike forhold er det som kikajontreet til Jona, som ble til på én natt (Jona 4,10).

Saul skydde ikke noe middel i forfølgelsen av David. Til sist ble alle rikets krefter brukt til en grusom jakt på en uskyldig flyktning. Hans eneste «skyld» var at han i Guds kraft hadde frelst Israel fra fiendene. Dette måtte gjøre et sterkt inntrykk på folket.

Under slike forhold måtte det bli stadig klarere for Israel at mannen på tronen var helt uskikket for den. Saul undergravde selv folkets aktelse for den tronen han mente å forsvare. Men like sikkert virket det demoraliserende på folket å se makthaveren misbruke sin høye stilling og sin rett mot en uskyldig, mens Israels virkelige fiender truet grensene deres.

Det fortjener særlig å bli lagt merke til at Den hellige skrift aldri setter Sauls forsøk på å ta livet av David i sammenheng med den innflytelsen «den onde ånd» fra Herren hadde på ham. For Gud frister aldri mennesket til å synde. Synden blir til ved at vi fristes, lokkes og dras av vår egen lyst (Jak 1,13–14).

Om det trengtes noe bevis for at «den onde ånd» som Herren sendte, ikke var ond i seg selv, ligger det rett foran oss: Så lenge kongen ennå ikke hadde gitt seg over til synden, kunne Davids harpespill mildne lidelsene hans og gjøre det lysere i det mørke sinnet hans.

Men så snart Saul ga den onde tilbøyeligheten fritt løp, fantes det ikke lenger noen lægedom for ham i Davids spill. Tvert imot ble Saul et helt viljeløst bytte for syndens makt.

Det fortelles om ham at han ble helt rasende og to ganger grep kastespydet sitt, som han hadde «i hånden» som kongestav, og kastet det etter David mens han spilte for ham. Men David bøyde seg unna og slapp fra livsfaren begge gangene (1 Sam 18,10–11).

De mislykte forsøkene styrket bare Saul i tanken om at Gud var med David og hadde forlatt ham selv. Men han angret ikke. Han endte bare med å sende David bort fra seg av frykt for ham – enten for å slippe en ny fristelse, eller heller i håp om at David skulle falle for filistrenes hånd ute i felten i spissen for de tusen mennene han hadde fått under seg. Men også her ble han skuffet. David hadde lykken med seg overalt, for «Herren var med ham» (1 Sam 18,14).

Med dyp innsikt i hvordan en slik karakter utvikler seg, følger den hellige beretning denne sørgelige historien videre. Saul grep nå til et annet middel. Kanskje ville han få bevis for at David virkelig nærte ærgjerrige tanker, og samtidig søke en anledning til å bli kvitt den brysomme rivalen. Han lot som han ville innfri løftet sitt og gi seierherren over Goliat sin eldste datter Merab til kone. David måtte bare love å være en tapper mann og «føre Herrens kriger» (1 Sam 18,17).

Svaret han fikk av David, var godt egnet til å overbevise ham om at den fryktede rivalen ikke hadde overdrevne tanker om seg selv (1 Sam 18,18). Det er nytteløst å spørre hvorfor Saul etter et slikt svar så raskt ga Merab til en annen, som ellers ikke er kjent eller nevnt i historien. Men snart bød det seg en ny anledning, som Saul straks søkte å gripe: Mikal, Sauls yngste datter, elsket David (1 Sam 18,20). I det så Saul en mulighet til å bli kvitt ham.

Planen var listig lagt. Saul sa til David at han ønsket å ta ham til svigersønn og gi ham Mikal til kone. Men David hadde lært av tidligere erfaringer ikke å legge stort i kongens forslag. Da fikk Sauls tjenere befaling om å gjøre løftet troverdig for David og samtidig prøve å få ham til å ta imot det. Men David gjennomskuet det listige anslaget og viste til at han var fattig; han kunne ikke gi en passende festegave.

Saul lot da si at han ikke krevde noen festegave. Han satte bare som vilkår at David innen en bestemt tid skulle komme fram for kongen med et nærmere fastsatt bevis på at han hadde felt hundre filistrer. Han regnet med at David denne gangen ikke ville komme levende fra kampen.

Men også nå ble kongen skuffet. David tok villig fatt på den vanskelige oppgaven, som falt så helt sammen med hans eget ønske, og før fristen var ute, hadde han felt dobbelt så mange som kongen krevde. Så fikk han Mikal til kone (1 Sam 18,21–27).

Men denne sørgelige historien er ennå ikke slutt. Vi har sett hvordan tanken på å drepe David vokste fram i kongens sinn. Først kom det plutselige raseriet i vanvidd, så et ønske – knapt fullt bevisst – om at rivalen måtte dø. Til sist tok han, gang på gang og fullt bevisst, beslutningen om å sende ham ut i en fare der døden virket sikker.

Men alle forsøkene strandet. David hadde alltid lykken med seg, og alle Sauls fortvilte forsøk slo snarere ut til rivalens fordel. Nå var han blitt kongens svigersønn; Mikal, kongens egen datter, hadde gitt ham hele sin kjærlighet. Fra alle krigstogene sine hadde han kommet hjem med seier, enda han var tiltenkt døden, og derfor var han nå blitt den mest populære mannen i riket.

Nå satte en mørk beslutning seg fast i kongens hjerte og fortrengte alle andre tanker: David måtte myrdes. Saul kunne ikke lenger skjule hensikten sin, verken for seg selv eller for andre. Han talte åpent om den, til og med til Jonatan og til alle som var omkring ham. Sauls forferdelige plan ble så åpenbar ved hoffet at Jonatan så seg nødt til å advare David (1 Sam 19,1–7).

I sin frimodige uskyld hadde David ennå ikke sett hvor truende faren var. Men Jonatan håpet fortsatt at farens mørke planer bare var en følge av den forferdelige sykdommen han led av. Derfor talte han med faren ute på marken, nær et sted der David holdt seg skjult, og fikk ham med inntrengende bønner og forestillinger til å oppgi forsettet sitt.

Saul ga etter og lovet til og med under ed at han ikke ville gjøre David noe ondt. I det så Jonatan det beviset han så gjerne ville ha: at farens onde planer bare skyldtes en forbigående sjelelig lidelse. Og David vendte tilbake til hoffet.

Men det var et tomt håp. David ble igjen sendt mot filistrene og kom igjen hjem med seier (1 Sam 19,8–10). Da blusset morderlidenskapen opp igjen i kongens hjerte. Saul ga etter for fristelsen, og den onde ånden fra Herren kom igjen over ham som en straffens svøpe. Igjen grep Saul kastespydet sitt, denne gangen ikke i vanviddsraseri som før, men etter en vel overveid og fast plan om å myrde David.

For en motsetning! David med harpen i hånden, og Saul med kastespydet. David som griper etter harpestrengene for å vekke toner fra Gud i kongens sjel, og Saul som griper etter mordvåpenet for å drepe motstanderen sin! Han kastet det med en slik kraft at det boret seg inn i veggen da David bøyde hodet. David kom seg unna og gikk hjem til sitt eget hus. Tydeligvis ville han ennå ikke tro at kongen hadde bestemt seg for å myrde ham.

Kongens egen datter fikk åpnet øynene hans for det forferdelige faktum at farens mordforsøk var planlagt, og at han derfor straks måtte flykte. Med kjærlighetens oppfinnsomhet fant hun selv en utvei til å redde ham (1 Sam 19,11–12).

I Salme 59 legger David selv fram til lærdom for Guds kirke hvor stor faren hadde vært, men særlig hvilke tanker, følelser og forhåpninger som rørte seg i sjelen hans i den overveldende faren.[1]

Faren ble avverget. Sauls feige tjenere «løp omkring i byen» og på murene og «hylte som hunder» som ikke torde gjø, så de ikke skulle røpe at de var der, og de ventet på at dagen skulle gry og bringe dem offeret, slik de trodde (Sal 59,7.15).

[1] Her er ikke stedet for å gå nærmere inn på denne salmen; leseren bør selv sammenligne den med historien.

Imens fikk Mikal firt David ned gjennom et vindu i bymuren, så han slapp unna forfølgerne sine.

Gjennom dette åpne vinduet gir Mikal oss anledning til å kikke inn i den overtroen som fantes hos henne selv, og i tiden generelt. Som Rakel en gang (1 Mos 31,19) hadde Sauls datter husguder, terafim – en levning fra de gamle arameiske eller kaldeiske husgudene, som overtroen knyttet til fruktbarhet og lykke i familien. Til tross for lovens uttrykkelige forbud og Samuels nidkjære kamp mot all avgudsdyrkelse ser det ut til at denne gamle hedenske overtroen holdt seg i familielivet langt ned gjennom tidene (jf. Dom 17,5; 18,14; 1 Sam 15,23; Hos 3,4; Sak 10,2).

Et slikt husgudbilde i menneskeskikkelse la Mikal nå i Davids seng (1 Sam 19,13–17). Hun la et teppe av geitehår ved hodet på det og dekket det til med sengeklærne, så det skulle se ut som David lå syk i sengen. Listen hennes ga David tid til å komme unna.

Første gang Sauls tjenere kom for å hente ham, avviste hun dem med at mannen hennes var syk. Først da Saul sendte tjenerne for andre gang med befaling om å bringe David til ham i sengen, viste hun dem inn i soverommet, til husguden i Davids seng. Saul ble svært forbitret på henne, men Mikal unnskyldte seg med at hun måtte handle slik, for ellers ville David ha tatt livet av henne.

Vi ønsker på ingen måte å forsvare Mikal, og generelt avviser vi alle forsøk på å bortforklare åpenbart umoralske handlinger hos bibelske personer. Likevel må vi i dette tilfellet gi noen korte opplysninger. Vi peker da først på et merkelig og betydningsfullt faktum: Med den mest samvittighetsfulle troskap forteller Den hellige skrift ganske enkelt hva som skjedde, uansett hvem som handlet, og uten hensyn til deres moralske karakter. Her ser vi et av de klareste vitnesbyrdene om Skriftens guddommelige opphav.

Vi er nokså tilbøyelige til å mene at Skriften godtar det den forteller om – særlig når det gjelder de bibelske heltene – hvis ikke teksten selv uttrykkelig viser hva som var klanderverdig. Ingenting kan være mer feilaktig. Bibelen forteller mye om de gammeltestamentlige hellige uten at den forklarer nærmere hva som var lastverdig i handlingene deres.

Men da vil man alltid se at gjengjeldelsen og straffen følger etter en slik handling, selv om teksten ikke uttrykkelig peker på dem. Den hellige tekst nøyer seg med å kle den guddommelige moralen i historiens drakt og overlater til oss selv å finne den.

Denne grunnloven er så gjennomført i den hellige historie at vi tør utfordre hvem som helst til å vise et eneste tilfelle der en syndig handling ikke senere får sin rettferdige straff i en eller annen form. Enten legger Herren hindringer i veien for den, så den mislykkes, eller den blir fulgt av sorg eller av direkte straff. Slik var det med Abraham, Isak og Jakob, og slik også med David. Hos ham kommer det tydelig fram hvordan hvert forsøk han gjorde på å redde og verne seg selv ved en syndig handling, alltid endte med ulykke og sorg.

Den hellige skrift fortier aldri de syndige handlingene, og enda mindre prøver den å forsvare dem. På dette punktet er det en svært betegnende motsetning mellom Bibelen og de rabbinske fortolkningene av den. De som kjenner

noe til denne litteraturen, vet hvilken merkelig oppfinnsomhet de rabbinske fortolkerne viste når de skulle bortforklare det klanderverdige hos de bibelske heltene, og hvilke voldsomme tolkninger de kunne gripe til når teksten gjorde det vanskelig for dem.

Men vi må gå et skritt videre. Noen ser ikke hvordan Guds åpenbaring utvikler seg gradvis, og stiller derfor de tidligste periodene i Guds rikes historie på linje med Det nye testamente. De vil misforstå selve historiens fakta og prinsipper grovt, ja, de vil miste selve sammenhengen i den gamle paktens forberedende karakter.

Det gamle testamente setter aldri sannhet, rett eller plikt på et lavere trinn enn Det nye testamente. Det svekker ikke moralens prinsipper, men det utfolder dem ikke i hele deres tyngde og bredde. Det står på et utviklingstrinn der det må tilpasse de guddommelige sannhetene og de moralske forpliktelsene etter de ulike trinnene av mottakelighet som finnes.

Feilen ligger altså ikke i de moralske prinsippene Det gamle testamente hevder, men i det moralske utviklingstrinnet det møter, og som det var dets guddommelige formål å løfte trinn for trinn. På dette forholdet kan vi bruke apostelens ord: «Da jeg var barn, talte jeg som et barn, tenkte jeg som et barn, dømte jeg som et barn» (1 Kor 13,11).

Barnet vet ikke om de pliktene som av seg selv vokser fram av den kunnskapen det får etter hvert. Slik er det også med den kunnskapen som kommer til oss gjennom Guds åpenbaring. Nettopp her ligger jo forutsetningen for all åndelig utvikling.

Kunnskapen om Gud og den moralen som springer ut av den, er – like mye som all annen kunnskap og handlemåte – underlagt den lovmessigheten vår natur bygger på. Den krever utvikling trinn for trinn, fra barnets første ståsted til det fullkomne. Men den guddommelige sannheten er den samme; i den er det like lite forandring eller skiftende skygge som i Gud selv (Jak 1,17).

På dette punktet må vi også skjelne mellom det Gud ga sin godkjenning, og det han i «uvitenhetens tider» bar over med på grunn av menneskenes «harde hjerte» (Apg 17,30; Matt 19,8). Her står vi først og fremst overfor det store etiske spørsmålet om løgn og sannhet.

Det finnes knapt noe moralbud som blir innskjerpet mer inntrengende i Det gamle testamente enn budet om å være sannferdig og tale sant. Her stiger Herren selv ned for å være et eksempel for sitt folk. Slik heter det i 3 Mos 19,11–12: «Dere skal ikke lyve … Dere skal ikke sverge på løgn ved mitt navn, så du vanhelliger din Guds navn. Jeg er Herren.»

Et annet sted heter det: «Dere skal være hellige, for jeg, Herren deres Gud, er hellig» (3 Mos 19,2). Og ingen bok i Den hellige skrift får fram budet om sannferdighet rikere og oftere enn Salmenes bok.

Likevel ser det ut til at David ikke hadde betenkeligheter med å redde seg ut av vanskeligheter ved hjelp av usannhet. Det ser ut som han mente at bare det som sprang ut av en falsk og løgnaktig hensikt, var usant – ikke det som rett og slett var usant i seg selv. Når hensikten var god og tanken god, mente han at

nødløgnen ikke stred mot kravet om hellighet.[2]

Men hvor lite denne tankegangen stemmer med hellighetens krav, går tydelig nok fram av én ting: Det nye testamente går ellers lite i detaljer når det gjelder enkelte moralbud, men det gjentar likevel budet om ikke å lyve igjen og igjen med inntrengende tydelighet. Når det gjelder moralske forskrifter, nøyer Det nye testamente seg generelt med å legge fram de store åndelige prinsippene – for Det nye testamente vil gi liv, ikke nye lovbud. Men når det gjelder budet om ikke å lyve, ser vi et betydningsfullt unntak.

Som man på forhånd kunne vente, gikk Davids flukt til Rama (1 Sam 19,18). Slik forholdene var, må han først og fremst ha ønsket å tale med Samuel, som hadde salvet ham, fortelle ham alt som hadde hendt, og søke råd og styrke hos ham.

Men i Rama var de ikke trygge for Sauls forfølgelse. Derfor trakk de seg tilbake til Nevajot («boligene»), en liten by der det for det meste bodde et profetsamfunn eller en profetskole som Samuel ledet. Vi har allerede tidligere sagt litt om profetskolen som vokste fram på Samuels tid, og legger her til noen flere merknader.

Samuel var ikke bare forstander for dette profetsamfunnet, men etter det vi kan forstå, også grunnleggeren av det. Det må likevel ikke forstås slik at profetien ikke fantes før Samuel. Som bærere av Guds åpenbaringer ble allerede patriarkene kalt profeter (1 Mos 20,7; Sal 105,15). Men i egentlig forstand blir navnet først gitt Moses (4 Mos 11,25; 5 Mos 34,10; Hos 12,14).

Mirjam var profetinne (2 Mos 15,20; jf. 4 Mos 12,2). På dommernes tid var det også profeter (Dom 4,4; 6,8). På Elis tid ser vi en Guds mann tre fram med en profetisk advarsel til Eli (1 Sam 2,27). Og selv om Herrens ord var dyrt i de dager (1 Sam 3,1), var det likevel ikke noe ukjent og nytt for folket at profetene sto fram med et ord fra Herren (1 Sam 9,9).

Vi må likevel skjelne mellom profetgaven og profetembetet. Profetgaven hadde alltid vært kjent i Israel, men profetembetet trådte først fram på Samuels tid. Et nytt trinn i profetiens utvikling ser vi på Elias og Elisjas tid. Da blir de ikke lenger kalt «profeter», som på Samuels tid, men «profetenes disipler» eller «disipler» (1 Kong 20,35; 2 Kong 4,38; 6,1).

På Samuels tid hører vi bare om ett profetsamfunn, det i Nevajot like ved Samuels hjem i Rama. På Elisjas tid ser det derimot ut til å ha vært flere slike samfunn; vi leser om ett i Gilgal, et annet i Betel og enda et i Jeriko.

Opplysningene er så sparsomme at vi ikke kan vise nærmere hvordan det henger sammen og utviklet seg fra Samuels tid til Elisjas. Likevel er det all grunn til å tro at det helt fra Samuels dager hele tiden har vært profetskoler i Israel; et sted som 1 Kong 18,13 peker også i den retningen.

Et annet spørsmål er av større interesse for oss: Hvilken forskjell var det mellom profetene og profetenes disipler, under hvilke ulike forhold oppsto disse samfunnene, og hvilken særlig oppgave var knyttet til profetskolene? Svaret på den første delen av spørsmålet er klart nok.

[2]Også i den kristne etikken har nødløgnen hatt sine forsvarere. For meg ser nødløgnen ut til å være en etisk selvmotsigelse, for når den ene plikten blir rett forstått, kan den umulig stride mot den andre.

Profetenes disipler var menn som av fri vilje hadde viet seg til kallet sitt. På den ene siden var de profetenes disipler, på den andre siden var de sendebud eller tjenere som skulle bringe lærernes og herrenes befalinger videre. De mest framtredende historiske trekkene ved profetenes disipler er fullstendig atskillelse fra verden omkring og helhjertet hengivelse til kallet, undervisning i det åndelige og framfor alt ubetinget lydighet. Til dette kommer, som et ytre, symbolsk tegn på deres indre åndelige kall, at de levde sammen som et samfunn eller en orden og hadde sin egen ordensdrakt.

Helt annerledes var det profetsamfunnet vi finner i Nevajot ved Rama på Samuels tid (1 Sam 19,20). Ingenting tyder på at de hadde viet seg til dette profetkallet for alltid; det motsatte ser heller ut til å være antydet. Riktignok kom de mennene som senere trådte fram som «seere» – slik som Gad, Natan og Iddo – ut fra dette profetsamfunnet.

Men de fleste i samfunnet ser ut til å ha vært med i det bare for en tid, drevet av Guds Ånds makt. Flere steder i Den hellige skrift, som 1 Sam 22,5; 1 Krøn 29,29 og andre steder i Kongebøkene, viser at de først og fremst var opptatt med å granske den hellige historie og uten tvil også loven, og dessuten med salmesang og musikk. Likevel ville det være en stor feiltakelse å se på dem som en orden av lærde i likhet med de senere munkeordenene.

Svaret på de to andre delene av spørsmålet vårt søker vi naturlig nok i den tiden da disse to ulike profetsamfunnene sto fram. Den hellige historie viser oss at både Samuels tid og den perioden da Elia og Elisja sto fram, var betydningsfulle vendepunkter i Israels historie. På Samuels tid var tabernaklet og prestetjenesten, sammen med den gudstjenesten Gud hadde innstiftet, kommet i det sørgeligste forfall, ja, for en tid tilsynelatende helt falt bort. I en slik forfallstid sørget Herren for at andre midler sto fram, så Guds rike kunne holdes oppe i folket.

En flokk menn sluttet seg sammen, fylt av Åndens kraft, og dannet slik en ny, levende helligdom, der Den Hellige Ånds kraft var den Sjekina som bodde i den. I spissen for dette samfunnet sto Samuel. «Åndens gaver» viste seg i rikt mål blant dem, og en sterk og mektig innflytelse gikk ut fra disse mennene over et folk som var sunket ned i hedensk verdslighet.

Det er mye ved dette profetsamfunnet som minner om den apostoliske tiden med dens undergaver. Vi peker særlig på ett bemerkelsesverdig trekk: Åndens fylde var så sterk i samfunnet at den til tider ser ut til å ha grepet også andre som kom i berøring med dem, uten at de selv ville det – selv om de åndelig talt ikke hadde noe felles med dem. Underet virket slik blant dem at selv motstanderne ikke kunne annet enn se Guds kraft midt iblant dem.

Der et sterkt åndelig liv trer fram, er det alltid en uvilkårlig kraft som vår ånd ikke kan unndra seg. I de tider trådte den fram på underfull måte og med underfulle virkninger.

Men noe av dette består alltid og kan ennå i dag iakttas der sterke åndelige strømninger trer fram: Selv de som i hele sitt åndsliv står fremmede overfor en slik strømning, blir ikke upåvirket av den. Denne loven har svært vid anven-

delse både i det åndelige livet og ikke minst i det intellektuelle og moralske.[3]

Det vi her har sagt, gjelder først og fremst profetsamfunnet på Samuels tid. På Elias og Elisjas tid var Israel helt revet løs fra Jerusalem og helligdommen, og dermed fra den sanne gudsdyrkelsen. Baalsdyrkelsen med sine hedenske styggedommer hadde fått innpass i landet og truet med helt å slukke den siste rykende veken av Herrens ild. Baals prester svermet omkring i hele landet.

I en slik tid reiste Herren opp Elia til å rydde vei for Herren i folket, og Elisja til å føre gjerningen hans videre og bygge opp igjen de gamle stiene. De åndelige forholdene i Israel, folkets nedsunkenhet i hedenskapet og den moralske elendigheten – kort sagt alt – gjorde det nødvendig at den gamle «profetordenen» trådte fram på ny, men nå i en annen skikkelse enn før. På denne tiden kalles den «profetenes disipler».

Det nye navnet betyr likevel ikke at profetien var blitt mindre eller ringere, selv om det lett kan se slik ut ved første øyekast. Tvert imot markerer den i virkeligheten et framskritt for profetien i Israel. I den eldste patriarktiden, ja, også på Moses' tid, åpenbarte Gud seg ved såkalte teofanier, der han trådte fram for sine tjenere og lot seg se i en skikkelse. For profetene åpenbarte han seg derimot gjennom inspirasjonen, ved at han for en bestemt tid og anledning fylte sjelen deres på en underfull måte med sin Ånd. I den nytestamentlige tid åpenbarer han seg ved at Den Hellige Ånd blir gitt innvortes og blir værende.

Fra én side sett ser dette ut til å være en tilbakegang og ikke et framskritt i åpenbaringen, for Guds skikkelse blir mindre og mindre synlig i det ytre. Og likevel er det et stort og vesentlig framskritt. For det ytre er ikke det høyeste i vårt forhold til Gud, men det indre. At Ånden bor i hjertet, er det høyeste samfunn med Gud og målet for all åndelig oppdragelse.

Sett i dette lyset kan vi tydelig se et framskritt fra profetordenen på Samuels tid. Hos profetenes disipler på Elias og Elisjas tid ble profetiens ånd værende, og de tjente den også hele livet. Hos profetene på Samuels tid var den, som vi allerede har sagt, en kraft som drev dem for en tid, uten at de hele tiden sto under dens innflytelse. Men det var én og samme Ånd som virket, og som «deler ut til hver enkelt» – både mennesker og tider – «etter som han vil» (1 Kor 12,11).

Disse merknadene hjelper oss å forstå hvordan Sauls sendebud ble grepet av den åndelige strømmen som var så sterk i Nevajot, da de kom til Rama for å ta David (1 Sam 19,19–24). Og de forklarer hvordan Saul selv, da han ville prøve å utføre det oppdraget sendebudene ikke hadde maktet, også ble grepet av Ånden – og det på en enda mektigere og mer åpenbar måte enn de. Det ble ugjenkallelig bevist at Gud sto på Davids side, og at det var helt forgjeves for Israels konge å kjempe mot ham.

Det mest avgjørende vitnesbyrdet om dette rammet Saul selv, og det på en iøynefallende måte, da han lå hjelpeløs og utstrakt foran Samuels føtter, slått til jorden av Guds Ånd. Om Saul etter dette fortsatt ville gå videre på sin morderiske vei, skulle han få erfare at det ikke var en kamp mellom mann og mann,

[3] I vår tid er denne åndsloven så alminnelig kjent at man har gitt den et hverdagslig navn: «tidsånden». Alle kjenner dens uvilkårlige makt.

men mellom Israels konge og hærskarenes Gud, som nå for øynene på hele folket hadde åpenbart sin veldige undermakt mot Saul og tjenerne hans.

Det forsto også folket. Ryktet om det som hadde hendt Saul i Nevajot – om den sterke Åndens makt som hadde grepet ham på hans morderiske vei og slått ham til jorden – gikk ut over landet. Da kom ordet «Er også Saul blant profetene?» igjen på alles lepper, men nå sagt og brukt i en annen betydning enn før (jf. 1 Sam 10,11–12). Det var folkets ironiske merknad til det sørgelige skuespillet de var vitner til.

Ved slutten av sin løpebane, som ved begynnelsen, fikk Saul altså igjen erfare Guds Ånds mektige innflytelse, nå som en advarsel mot den veien han var på. Advarselen ser heller ikke ut til å ha vært helt uten frukt. Vi får nemlig vite at David, som hadde flyktet fra Nevajot da Saul kom, snart etter vendte tilbake og igjen kom i nær forbindelse med ham (1 Sam 20,1). Kongen ventet tydeligvis på ham, så han kunne være med på festmåltidet som skulle holdes ved nymånen (1 Sam 20,5.25–27).

Opplysningene i disse versene har historisk interesse når de sammenlignes med 4 Mos 10,10; 28,11–15. Av dem går det fram at det åndelige livet i de dager ennå ikke hadde fått noen fast gudstjenesteform, og at familiene hadde for skikk å holde en årlig ofring med offermåltid (jf. også 1 Sam 16,2).

Men hvordan Saul enn var blitt til sinns mot David etter hendelsen i Nevajot, følte David seg fortsatt usikker og skjønte at det bare var et skritt mellom ham og døden. Likevel ville han ikke la den umiddelbare følelsen av sverdet som hang over hodet hans, være ledestjernen for det han gjorde. Han ville heller søke større visshet om Saul.

Derfor vendte han seg til Jonatan, som han stolte fullt og helt på, og la livet sitt i hans hånd med disse ordene: «Er det noen misgjerning hos meg, så drep meg du! Hvorfor skal du vel føre meg til din far?» (1 Sam 20,8)

Men den edle Jonatan kunne ennå ikke få seg til å tro at faren bar på en bevisst mordplan mot David. Han mente at alt som hittil hadde hendt, bare skyldtes forbigående sinnsforvirring hos kongen. Faren hadde aldri holdt tankene og planene sine skjult for sønnen, heller ikke sinnelaget sitt mot David. Hvorfor skulle han da tie om forsettet sitt nå? Davids mistanke hadde neppe noen grunn. Likevel ville Jonatan ta Davids frykt på alvor og finne ut om den var berettiget.

Etter forslag fra David ble de så enige om en klok framgangsmåte for å finne ut hva Saul hadde i sinne (1 Sam 20,5–7). Ved den forestående offerfesten med festmåltid på nymånedagen skulle Jonatan forklare at David var borte fra måltidet fordi han med Jonatans tillatelse hadde gått til Betlehem for å være med på en lignende fest sammen med familien sin. Det ville avsløre kongens sinnelag.

Hvis han hadde ondt i sinne mot David, ville han ikke kunne holde vreden tilbake når han fikk høre at offeret hans igjen hadde sluppet unna, og at til og med hans egen sønn hadde hatt en finger med i det. Da ville han gi følelsene sine fritt løp med ord som ikke lenger kunne misforstås – og særlig hvis Jonatan sto åpent fram for David og talte hans sak.

Men hvem skulle de betro det viktige oppdraget å gi David beskjed om hvordan det gikk ved offermåltidet? Det var farlig å stille seg mellom den forbitrede kongen og offeret hans.

For å tenke nærmere over saken uten å bli forstyrret av speidende blikk og lyttende ører gikk de to vennene ut på marken. Skriftens beretning om denne hemmelige samtalen er gripende og nesten enestående. Hadde den ikke hatt noen høyere betydning enn bare å skildre et trofast og oppriktig vennskap, ville den neppe ha kommet med i Bibelen.

Men denne enkle beretningen om samtalen mellom de to vennene har trekk som tydelig peker mot høyere formål. Aldri før har vi fått høre noe om hva Jonatan tenkte om Davids kongekall. Men her kommer det fram at vennen så Davids bestemmelse helt klart. Ja, ordene hans her viser at han bar på en mørk anelse om hvordan det i framtiden ville gå ham selv og huset hans.

Likevel bøyde han seg av hele sitt hjerte under Guds vilje og omfattet vennen sin med like varm kjærlighet. Jonatans ord bærer preg av dyp trosvarme, hengivelse til Guds førelse og ubetinget tillit til David. Han ser klart inn i den skjulte framtiden og det den bærer i sitt skjød, både for David og for Sauls hus. Og likevel merker vi ikke spor av noen misforståelse hos ham når det gjelder Davids handlemåte, ingen skygge av mistanke eller misunnelse, ikke et ord av knurring eller klage.

Her ute på den ensomme marken sluttet de to en pakt for Herrens åsyn. Ordene Jonatan sier her, er hjertegripende. I full oppriktighet for Guds ansikt påtar han seg å føre vennens sak overfor kongen ved festen.

Samtidig legger han på vennen en annen forpliktelse, som gjelder den tiden da David har fått den retten Gud har gitt ham: «Og hvis jeg ennå er i live, vil du da ikke gjøre Herrens miskunnhet mot meg og ikke la meg dø? Aldri noensinne vil du ta bort din godhet fra mitt hus, ikke engang når Herren gjør ende på Davids fiender» (1 Sam 20,14–15).

De to vennene ble enige om et bestemt tegn (1 Sam 20,18–23). David skulle ligge i skjul på det samme stedet der han hadde gjemt seg forrige gang, da Jonatan varslet ham – ved Esel-steinen. Så skulle Jonatan på den avtalte dagen komme ut på marken og skyte tre piler. Sa han da til gutten som fulgte ham for å samle opp pilene, at de lå «hitenfor» ham, kunne David reise seg og komme. Sa han derimot at de lå «bortenfor», skulle det være tegnet for David at hans eneste redning var å flykte.

Da den avtalte dagen kom, viste det seg at Davids frykt hadde vært vel begrunnet (1 Sam 20,24–29). Saul hadde villet bruke festmåltidet, der David skulle være til stede, til å utføre mordet. Den første dagen så kongen at David var borte, men lot seg ikke merke med noe. Han tenkte at David var borte fordi han var blitt uren etter loven, og at han kanskje ville komme den andre dagen.

Men den neste dagen spurte han hvorfor David ikke var der, på en måte som tydelig nok viste hva han hadde fore. Da reiste Jonatan seg og ga det svaret David hadde lagt ham i munnen. Men det gjorde bare kongen enda mer forbitret.

Saul satte alle hensyn til side, vendte seg mot sønnen og skjelte ham ut på den mest krenkende måten. Med rå ord beskyldte han ham for å føre ødeleggelse

over både seg selv og familien sin ved sin hengivenhet for Isais sønn. Han endte den forbitrede talen med å befale Jonatan å hente David, for «han er dødsens» (1 Sam 20,30–31).

Men Jonatan sviktet ikke vennen sin. Med den edle rettskaffenheten som var så særegen for ham, reiste han seg ved bordet og talte vennens sak: «Hvorfor skal han dø? Hva har han gjort?» Da maktet ikke Saul lenger å tøyle det rasende sinnet sitt, men grep kastespydet for å kaste det etter sin egen sønn. «Da skjønte Jonatan at det var hans fars faste forsett å drepe David» (1 Sam 20,33).

Jonatan forlot så bordet «i brennende vrede» (1 Sam 20,34) over den forbrytelsen som var trådt så tydelig fram, til og med ved kongens bord. Men enda bitrere var sorgen hans over den grusomme uretten faren ville gjøre mot vennen. Festdagen ble en dag med gråt og faste for Jonatan.

Neste morgen gikk han ut på marken for å gi David det avtalte tegnet. Men han kunne ikke skilles fra ham uten å se ham og tale med ham. Derfor sendte han gutten tilbake til byen med buen, koggeret og pilene sine, og gikk bort til David for å si et farvel som kanskje var det siste.

Tiden var knapp og faren truende. Det var et gripende øyeblikk. David reiste seg og falt på sitt ansikt til jorden, og «de kysset hverandre og gråt begge, men David mest» (1 Sam 20,41). Mer tid var det ikke. Jonatan minnet bare sin venn, som nå måtte dra, om pakten de hadde sluttet med hverandre for Guds åsyn, og overga ham så til Herrens omsorg.

Så gikk Jonatan alene og sorgfull tilbake til byen, mens David skyndte seg som flyktning sørover til Nob. Bare én gang til, og da under sørgelig forandrede forhold, møttes disse to mennene, de edleste i Israel på den tiden.

Kapittel 12. David i Nob og Gat

David i Nob. Doeg ser ham, og han flykter til Gat. David later som han er gal. Hulen ved Adullam. David søker ly i Moab og vender tilbake til sitt eget land. Jonatans siste besøk. Sauls forfølgelser.

(*1 Sam* 21–23)

Blant alle tankene av tvil og frykt som fra nå av krysset hverandre i Davids sinn, var det i det minste én som sto fast med smertelig klarhet: Han var blitt en lovløs flyktning som ikke noe menneske lenger kunne beskytte – ikke engang en Jonatan, enda han gjorde alt han kunne. Da var det tryggest å søke ly utenfor Israel, blant Sauls fiender.

Men veien var lang og farefull. Før han tok det skrittet, ville han først søke dit hvor han kunne finne hvile på den hastige flukten – vederkvegelse for det trette legemet og fremfor alt styrke og ledelse ovenfra for den urolige sjelen.

Herrens tabernakel var på den tiden i Nob, trolig det samme stedet som i dag bærer et navn som noen har gjengitt med «Esaus by» eller Edom. Byen lå ved veien som gikk fra nord til Jerusalem, mellom Anatot og den hellige stad, bare omkring en times vei nordvest for denne. Her gjorde Akimelek (eller Akia, 1 Sam 14,3), et oldebarn av Eli, tjeneste som ypperstеprest. Han var allerede en gammel mann, og sønnen Abjatar hjalp ham i tjenesten.[1]

Nob lå bare omkring fem kilometer sørøst for Sauls Gibea. Men David skyndte seg ikke til Nob straks han hadde skilt lag med Jonatan; så nær Sauls hoff var veien altfor farlig. Først neste morgen, som var en sabbat, trådte han fram for ypperstepresten, så han må ha ligget i skjul et sted i nærheten den natten.

Brått sto han da på sabbatsmorgenen foran Akimelek og sønnen hans – uten våpen, trett og utsultet (1 Sam 21,1). Slik hadde presten aldri sett David før. Og siden han kjente til stridighetene mellom kongen og svigersønnen hans, var synet godt egnet til å vekke frykt og mistanke hos ham.

Men David visste å dempe all mistanke. At han sto der uten våpen og utsultet, kom av at kongen hadde sendt ham av sted i et så viktig og presserende ærend at han ikke hadde fått tid til å ta med seg mat eller våpen. Og siden ærendet skulle holdes strengt hemmelig, hadde kongen pålagt følgesvennene hans å møte ham på et bestemt sted (1 Sam 21,2).

[1] Se Mark 2,26, der det heter at Abjatar var ypperstеprest.

Davids stilling var sannelig blitt forferdelig. Han sto alene, uten det mest nødvendige til livets opphold. Det første han trengte, var mat til han kunne nå grensen, for han våget ikke å vise seg om dagen eller be noen om hjelp. Dessuten trengte han våpen, så han kunne forsvare seg hvis det kom til det verste.[2]

Det var, som sagt, sabbat. Den dagen skulle skuebrødene fra uken som var gått, tas bort og nye legges fram i stedet, og prestene skulle spise de gamle. Akimelek og Abjatar hadde i denne store nøden ikke annen mat å gi David enn skuebrødene (1 Sam 21,3–6). Det viser oss tydelig hvor fattige helligdommens tjenere var på den tiden, og hvor lite landets folk aktet selve prestedømmet.

Etter loven skulle bare prestene spise skuebrødene, og det inne i selve helligdommen (3 Mos 24,9). Men det fantes en høyere lov, kjærlighetens lov (3 Mos 19,18), og rett forstått sto den over de levittiske forskriftene, hvor viktige de enn var (jf. Matt 12,5; Mark 2,25).

Hvis ærendet var så presserende som David ga det ut for, kunne det ikke være rett å avslå den inntrengende bønnen hans – forutsatt at han ikke hadde pådratt seg noen levittisk urenhet som stengte ham ute fra å nærme seg Herrens helligdom (3 Mos 15,18). For prestene i Guds helligdom sto der som representanter for Israel, Guds folk, som etter Guds bestemmelse selv skulle være et kongerike av prester.

At David forsto dette, ser ut til å gå fram av svaret han ga ypperstepresten. Riktignok var ikke ferden hans hellig i den forstand at han uten videre kunne ta av brødet, men han sa at den ville bli hellig «ved tøyet» (1 Sam 21,5). Hva dette vanskelige uttrykket enn sikter til, er det klart at David selv ikke mente at en slik bruk av det hellige brødet stred mot Guds vilje.[3]

På samme måte fikk han også utlevert Goliats sverd fra tabernaklet; det ble oppbevart i helligdommen, svøpt i et klede, bak efoden (1 Sam 21,8–9). Men det viktigste ved dette besøket i tabernaklet får vi vite først i 1 Sam 22,10.15: Der står det at David spurte Herren gjennom ypperstepresten. Vi vet ikke hva han spurte om. Men det var ikke noe uvanlig i det, for vi får vite at han ofte hadde gjort det før (22,15).

Men dette møtet i tabernaklet forble ikke hemmelig. Etter Guds forsyn traff det seg slik at en av Sauls fremste tjenere, Doeg, «den øverste av Sauls gjetere», også var i Nob denne sabbatsmorgenen; han «holdt seg inne der for Herrens åsyn» (21,7). Uttrykket innebærer at Doeg hadde en eller annen plikt å utføre ved tabernaklet – enten den hang sammen med at han, som var edomitt av fødsel, gjennomgikk opptaket som proselytt, eller det var et løfte eller en renselse han måtte underkaste seg.

Et slikt vitne kunne ikke annet enn å fylle David med ny skrekk. Han visste altfor godt at Doeg ville røpe ham for Saul (22,22). Men nå var han i hendene på denne listige og falske mannen, og det var ikke annet å gjøre enn å fortsette

[2] Beretningen i 1 Sam 21 legger særlig vekt på at David var alene, både i Nob og senere i Gat. Av Mark 2,25–26 slutter vi likevel at noen få trofaste venner holdt seg hos ham og våket over ham til han var i sikkerhet utenfor Israels grenser.

[3] Uttrykket er vanskelig å forstå. Noen oversetter «hellig ved redskapet» og tenker da på David selv som redskapet. Andre forstår «tøyet» om sekken brødet ble båret i, som om det skjedde på en ferd i Herrens ærend. Det hebraiske ordet som er gjengitt med «tøyet», brukes om menneskelige redskaper, om mennesker som redskaper, på steder som 1 Mos 49,5; Jes 13,5; 32,7; Jer 50,25; jf. også Apg 9,15.

den ensomme vandringen. Følelsene som rørte seg i Davids sjel på denne vandringen, mener vi å finne igjen i Salme 7.[4]

Ved første øyekast kan det synes underlig at David på flukten fra Nob søkte tilflukt nettopp i Gat (1 Sam 21,10). Det var jo i denne byen Goliat hadde hatt sitt hjem, og her skulle man tro at han var i aller størst fare. Men på den annen side var Gat det stedet David lettest kunne nå. Og han kunne godt tenke seg at filistrene ville regne det som en stor lykke å ta imot en så framstående flyktning fra Sauls hær, og at de derfor ventet å få stor nytte av ham.

Men denne beregningen slo ikke til. Kong Akisjs tjenere gikk så hardt inn på ham at han straks forsto at han var i den ytterste fare: «Er ikke dette David, landets konge? Er det ikke ham de sang om under dansen: Saul har slått sine tusener, men David sine ti tusener?» (21,11). Det var tydelig at de nå ville ta en alvorlig hevn for Goliat.

Filistrenes fyrster grep ham og førte ham til kongen, sikkert for å få dommen felt over ham (jf. Sal 56). Faren var overveldende. Under disse omstendighetene lot David som han var gal, trolig midt i kong Akisjs gård mens han ventet på å bli ført fram for kongen. Om ham heter det at han «lot som han var gal mellom hendene på dem, risset på dørene i porten og siklet i skjegget» (21,13).

Listen lyktes. Som alle østerlendinger hadde filisterfyrstene den største ærefrykt for galskap; de så den som en slags besettelse av en eller annen åndsmakt, og derfor gjorde de ham ikke noe vondt. Kongen fryktet den gale mannen enda mer, og dessuten ser det ut til at han hadde en viss sympati for David (jf. 27,2–3). Likevel ville han ikke ha ham i huset sitt, trolig av frykt for at David i raseriet skulle finne anledning til å gå løs på ham.

Salme 56 skildrer Davids følelser i denne fortvilte stillingen, og Salme 34 hans takk til Gud da han ble sendt bort uten at noen gjorde ham noe ondt. De to salmene bør derfor leses i sammenheng, så vi får et helt inntrykk av hvordan han hadde det på denne flukten.

De åtte salmene som stammer fra Sauls forfølgelse – Sal 59; 7; 56; 34; 57; 52; 142; 54 – er inderlig knyttet til hverandre. Her blir det innerste hjertelivet til Herrens tjener lagt fram: snart i den mest forferdelige angst og frykt, snart i takk og pris, når han i ånden skuer befrielsen og også virkelig opplever bønnhørelse, nesten hver dag. Alle disse salmene uttrykker den samme hengivne tilliten til Gud, den samme ubetingede overgivelsen i hans hender og den stadig tilbakevendende, klart uttalte vissheten om å være forfulgt uten skyld.

Men det som særlig bør framheves i disse salmene, er at de danner en forbildelig bakgrunn for vår Herre Jesu lidelseshistorie. Uten fullt ut å forstå

[4]Salmen hører åpenbart hjemme i tiden da Saul forfulgte David; her er de fleste fortolkerne enige. Flertallet av kritikerne oppfatter likevel Kusj som navnet på en person – enda navnet ellers ikke forekommer noe sted i historien – og legger hans ellers ukjente «ord» til tiden mellom 1 Sam 24 og 27 (jf. 26,19). Jeg finner derimot all grunn til å forstå «Kusj», kusjitten, det vil si etiopieren, som ensbetydende med edomitten, og «benjaminitten» om Doeg, som var gått over til Benjamin som proselytt og etter 1 Sam 22,7 og 9 ser ut til å ha bodd blant benjaminittene. Rabbinerne har ellers en interessant merknad om dette ordet i Salme 7, og jeg tar den med her, siden Delitzsch og Moll har vist til den på en uriktig måte. I Sifre 27 a lar de «den etiopiske kvinnen» som Moses hadde tatt til kone (4 Mos 12,1), være Sippora, og sier at hun ble kalt slik fordi hun skilte seg like mye ut fra andre kvinner ved sin skjønnhet som etiopierne gjør ved sin mørke hudfarge. På samme måte forstår de ordet Kusj i Sal 7,1 om Saul, som etter 1 Sam 9,2 ruvet over hele folket. Slik forklarer de også Am 9,7, der israelittene kalles etiopiere, fordi de skilte seg så sterkt ut fra andre folk, og Jer 38,7, der de forstår «etiopieren Ebed-Melek» om Baruk, fordi han ved sin handlemåte skilte seg ut fra de andre ved kongens hoff.

det legger David likevel uvilkårlig denne tanken for dagen: Han ser ikke bare sine personlige forfølgere i fiendene sine, men først og fremst Guds rikes fiender, hedninger som kjemper mot selve Guds rike. I dette synet hans trer det profetiske fram, og ved det får salmene sin forbildelige karakter. Som særlige eksempler på dette viser vi til Sal 56,8; 7,9 og 59,6.[5]

Så var David igjen på flukt. To ting hadde Herren villet lære ham på denne første flukten: at han ikke trengte å gripe til list og falske midler for å berge livet, og at hans Gud ville at han ikke skulle søke ly utenfor Israels grenser, men holde seg i sitt eget land.

Ikke langt fra Gat – omkring tolv kilometer – lå «Terebintdalen», der David nylig hadde kjempet mot filisterkjempen Goliat. De lave åsene sør for dalen er fulle av huler, og noen av dem er svært store. Her lå den gamle byen Adullam (1 Mos 38,1; Jos 12,15; 15,35), som man med stor sannsynlighet mener å ha gjenfunnet i Aid el-Mia (Adlem). I en av de største hulene nær byen fant David sitt skjulested. Hvilke tanker som rørte seg i ham her, ser vi av Salme 57.

Det er blitt pekt på at David hittil på flukten alltid hadde holdt seg i nærheten av Betlehem. Slik kunne han få vite hva Saul foretok seg, og samtidig opprettholde forbindelsen med familien sin og andre i Betlehem som holdt med ham. Adullam lå bare noen timers vei fra Betlehem. Davids familie følte seg ikke lenger trygg hjemme for Sauls etterstrebelser, og de dro ut og sluttet seg til ham i Adullam (1 Sam 22,1–2).

Snart kom også andre etter. Det var mange på denne tiden som var «i nød», forfulgte og undertrykte, og mange som under Sauls vanstyre var kommet i stor gjeld og i hendene på ubarmhjertige voldsmenn. Dessuten var det de som var «bitre i sjelen», for å bruke den hellige tekstens uttrykksfulle ord, fordi tiden de levde i, var så sørgelig. Av slike samlet det seg nå omkring fire hundre mann om David, og snart vokste flokken til seks hundre (23,13).[6]

Det var ikke noen opprørsbande som først og fremst ville vende våpnene mot Saul. Det ville ikke bare ha stridt mot Davids troskap mot kongen – den troskapen han alltid sa klart ut og ofte viste i handling – men også mot Guds plan med å oppdra David og de høyere målene som var knyttet til den.

Hele denne historien viser at Herren ville oppdra David til alltid å stole på andre våpen enn sverd og bue. Forfølgelsesårene var en skole han måtte gjennom for å bli styrket og grunnfestet i troen. Samtidig skulle han og følgesvennene hans lære å bruke de ytre våpnene, så de kunne føre Herrens kriger mot Guds rikes arvefiende, filistrene.

Sauls sørgelige kongegjerning besto nå bare i den morderiske jakten på en uskyldig som Herren selv hadde utsett til å kjempe mot Israels fiender. Men Saul kunne ikke stanse Herrens plan: Selv som flyktning ble David satt i spissen for Israels kamper mot fiendene. Her ser vi igjen et av de mange trekkene i Guds rikes historie der det guddommelige forsyn fører Guds tanke igjennom

[5] Rekkefølgen vi har satt opp salmene i, følger de begivenhetene som ligger til grunn for dem. Med det vil vi selvsagt ikke ha sagt at hver enkelt salme også er skrevet umiddelbart etter den begivenheten den svarer til.

[6] Se løytnant Conders interessante «The Scenery of David's Outlaw Life». Her finnes likevel eksegetiske merknader som jeg beklager at jeg ikke kan godta.

ved naturlige midler, uten at den Herren setter i spissen for sin gjerning, selv forstår det.

Mennene som nå samlet seg om David, ble i farens og forfølgelsens dager Guds rikes helter, som kjempet Guds kamper med forunderlig mot. Navnene deres står i 1 Krøn 12, og i 2 Sam 23,13 flg. finner vi omtalt noen av heltedådene deres; jf. 1 Krøn 11,15 flg.

Blant Davids følgesvenner var nå altså også de gamle foreldrene hans. I en flokk av flyktninger måtte de være til byrde, og samtidig var de aldri trygge der. Det ble derfor Davids første og mest påtrengende oppgave å bringe foreldrene i sikkerhet. Men også for ham selv og flokken hans var Adullam og egnene omkring lite trygge; Saul ville snart få høre om dem og rykke ut for å gripe dem.

Derfor brøt David nå opp med mennene sine og dro over til den andre siden av Jordan. Av beretningen om krigen mellom Saul og Moab (1 Sam 14,47) går det fram at Moab hadde rykket ut over sine egne grenser og tatt den sørlige delen av landet øst for Jordan i besittelse. Det var altså ikke langt fra Betlehem over til moabittenes hovedkvarter. David satte da over til Mispe i Moab, «Moabs utsikt», en fjelltopp som trolig lå på Moabs ødemarker rett overfor Jeriko (4 Mos 22,1; 5 Mos 34,1.8; Jos 13,32), kanskje Pisga (4 Mos 23,14).[7]

Her trådte han fram for Moabs konge og søkte vern hos ham for foreldrene sine, som jo gjennom Rut stammet fra moabittene. Han overga dem i kongens hånd og ba ham beskytte dem til han fikk se «hva Gud vil gjøre med meg» (22,3). Selv ble han med følget sitt «i fjellborgen» på den fjelltoppen der Bileam hadde uttalt sin merkelige spådom om Israels framtid.[8]

Et slikt skritt fra Davids side kunne umulig gå upåaktet hen hos Saul. Men det vakte også bekymring et annet sted, selv om bekymringen der var av et helt annet slag enn ved hoffet i Gibea. Også til Najot var det kommet melding om hva David hadde gjort. For Gad kom nok derfra til David i Mispe i Moab med et ord fra Herren (1 Sam 22,5).[9]

Det var ikke Herrens vilje at David skulle slå seg ned i Moabs land. Han skulle ikke flykte bort fra lidelsens skole. Det var Herren som hadde satt ham der, og nå hadde hans Herre en gjerning for ham i Israels land, der Saul ikke lenger var den rette kongen for Gud. David forlot derfor «fjellborgen», satte igjen over Jordan og søkte skjul i «Haret-skogen» innenfor Judas grenser. Saul hadde fulgt ferden hans med uro, og der ville han prøve å gripe byttet sitt (22,6).

Det ble holdt høytidelig rådslagning i Gibea. Kongen satt «under tamarisken på haugen med spydet sitt i hånden» som septer, og rundt ham sto alle tjenerne hans, blant dem Doeg, den øverste av gjeterne. Betegnende nok for stillingen hadde Saul nå omgitt seg bare med benjaminitter – enten fordi ingen av de andre stammene ville tjene ham, eller fordi han ikke stolte på andre enn sine egne. Enda mer betegnende er måten han talte til dem på: Ordene hans er en velvalgt appell til stammens egeninteresse.

[7] Se bind II av dette verket, s. 190.

[8] Det er betegnende at David overfor Moabs konge ikke taler om Jehova, men om Elohim – det navnet også hedningene kjente den høyeste Gud under.

[9] Denne seeren møter vi senere ofte i Davids nærhet. Han var så å si Davids «seer» og åndelige rådgiver (2 Sam 24,11–19; 1 Krøn 21,9), og også Davids historieskriver (1 Krøn 29,29). Det sies ikke hvor han nå kom fra, men det er all grunn til å tro at han kom fra Samuel i Najot, kanskje sendt av ham.

Trolig hadde noen i Sauls nærhet fått nyss om vennskapspakten mellom Jonatan og David og så brakt ryktet om den til kongen i forvrengt form. Det var nok for Saul. Nå holdt han fram for sine «benjaminitter» at hans egen sønn hadde sluttet forbund med David, et forbund som ikke kunne ha noen annen hensikt enn å berøve ham tronen. Det kunne etter hans mening bare skje ved åpent opprør og vold.

Alle visste at David og mennene hans allerede utgjorde en liten hær. Og når sammensvergelsen var kommet så langt, kunne den vel ikke være ukjent for tjenerne hans ved hoffet. Hadde de ikke noen medfølelse med en far som var forrådt av sin egen sønn, måtte de i det minste vite at de som benjaminitter hadde lite å håpe på fra David og banden hans: «Vil Isais sønn også gi dere alle sammen åkrer og vingårder og sette dere alle til høvedsmenn over tusen og over hundre?» (22,7).

Da trådte Doeg fram for å forsvare de andre tjenerne ved hoffet mot kongens beskyldning om at de visste om Davids sammensvergelse og opprør. Han fortalte hva han hadde hørt og sett i Nob (1 Sam 22,9–10). Davids opprør hadde ikke tilslutning verken blant Sauls tjenere ved hoffet eller blant lekfolket; det var derimot prestene som sto i forbund med ham. Ja, selve ypperstepresten sto i spissen for det.

En slik mistanke fant bare altfor lett grobunn hos Saul. En mann som Saul kunne ikke ha mye til overs for presteskapet. Det tjente jo den Gud som ved sin profet hadde uttalt dommens og forkastelsens ord over ham og salvet en annen til konge i hans sted. At presteskapet hadde sluttet seg til David mot ham, var mer enn rimelig. Forstått på denne måten faller det fullt lys over det løgnaktige og forbryterske i Doegs beretning, og over den dommen David feller over den i Salme 52. En mann av det slaget ville ikke vike tilbake for selv den voldsomste handling.

Saul kalte da Akimelek «og hele hans fars hus» til Gibea (1 Sam 22,11–16). Ypperstepresten avviste med klare ord enhver beskyldning om opprør og sammensvergelse, slik at enhver upartisk dommer som ikke var forblindet av lidenskap, måtte ha tatt hensyn til det. Men dommen over prestene var avsagt allerede før saken deres kom opp.

Harde som Sauls krigere var, ville likevel ingen av dem lyde kongen og «hogge ned Herrens prester» (22,17). Det ble overlatt til edomitten å fullføre det han i samvittighetsløs ondskap hadde satt i gang. Slik ble ikke færre enn åttifem av Herrens prester hogd ned i Gibea den dagen – menn som nettopp kom fra sin hellige tjeneste (1 Sam 22,18–19).

Men med dette var ikke kongens vrede kjølnet. Han lyste bann over Nob og utryddet alt levende i byen med «sverdets egg». Etter hans mening hadde de gjort seg skyldige i en synd som måtte straffes på linje med avgudsdyrkelse og opprør mot Herren Gud selv, og derfor måtte alle sammen utryddes. Bare én av prestene slapp unna det forferdelige blodbadet.

Abjatar, Akimeleks sønn, hadde trolig fått et vink om hva som var skjedd. Han flyktet nå til David og fortalte ham hva som hadde hendt (1 Sam 22,20–

23). David lovet ham vern med en trosfrimodighet som bare den kunne ha som visste seg beskyttet av den Allmektiges hånd.[10]

En oppmerksom leser vil her uvilkårlig komme til å tenke på en annen, lignende nedslakting av uskyldige menneskeliv: barnemordet i Betlehem (jf. Matt 2,16). Også det ble satt i verk av en edomitt, Herodes den store, som i likhet med Doeg bar på brodershatet mot Guds folk.

Da Abjatar nådde fram til David, var han med krigerne sine allerede på vei fra Haret-skogen til Keila. Det var kommet rykter til ham om at filistrene var rykket fram mot denne byen, som lå omkring åtte kilometer sørøst for Adullam (1 Sam 23,1).

Keila var en befestet by med mur rundt, og byen selv var derfor ikke i umiddelbar fare. Men fienden kunne plyndre utenfor byen, så treskeplassene på høydene var utrygge og kunne lett falle i filistrenes hender. Her var det noe å gjøre for David og mennene hans; her var en gjerning for Israels konge.[11]

Men Davids krigere hadde ennå ikke lært den sanne tillit til Herren. Riktignok hadde de rykket ut til forsvar for byen etter Herrens befaling gjennom urim og tummim. Likevel var de svært redde for å utfordre filistrene, samtidig som de hele tiden måtte vente et plutselig angrep også fra Saul. Så lite forsto de ennå hvorfor Herren hadde samlet dem om David, og så lite kjente de av erfaring den usynlige, mektige hånden som både kunne og ville kjempe for dem.

Men det som nå skjedde, var godt egnet til å lære dem denne tilliten. David spurte igjen etter Herrens vilje og fikk på nytt befaling om å rykke fram. Og da de gjorde det, kom de akkurat tidsnok til å forsvare byen. Filistrene ble drevet bort med stort mannefall, og et rikt bytte av buskap falt i seierherrenes hender (1 Sam 23,3–5).

Men den faren Davids menn hadde vært så redde for, var ikke langt unna. Så snart Saul fikk høre at David hadde stengt seg inne i Keila, «i en by med dobbelte porter og bommer», så han det som et vink fra Gud om at fienden hans var falt i hans makt. «Gud har forkastet ham og gitt ham i min hånd!» sa han til folket sitt for å egge dem til krig (23,7). Raskt ble en hær mønstret og sendt mot Keila.

Men på samme måte som Saul alltid fikk full beskjed om David og krigerne hans, var også David godt underrettet om alle Sauls bevegelser og planer. Han forsto derfor faren som truet ham, og i nøden vendte han seg igjen til Herren og ba om å få vite hans vilje.

Det var ikke et unyttig spørsmål han nå stilte Herren gjennom urim og tummim. Det gjaldt Herrens sak og knyttet seg til hans egne løfter, og under slike omstendigheter ville og kunne ikke Gud gi David i Sauls hender. Han spurte også i bønnens ydmyke språk – ikke slik hedningene hentet opplysninger fra gudene sine hos oraklene. Med det største alvor og inderlighet la David saken sin fram for Herrens åsyn og ba om hans veiledning. Så kom svaret: Saul ville

[10] Abjatar var trolig blitt igjen i Nob for å gjøre tjeneste ved helligdommen. Slik ble han berget, for han flyktet til David straks han hørte ryktet om de andre prestenes død.

[11] I 1 Sam 23,2.4 heter det at David spurte Herren – noe som bare kan bety at han gjorde det ved urim og tummim. Av det går det fram at Abjatar kom til David mens han forberedte seg på å dra til Keila, eller, som er rimeligere, mens han var på vei dit. Ordene i 1 Sam 23,6 må forstås slik at de vil forklare hvordan David spurte Herren: ved urim og tummim, som Abjatar hadde med seg da han kom med efoden.

komme over ham, og Keilas menn ville ikke vike tilbake for å overgi sin befrier i Sauls hender (23,11–12).

David og mennene hans brøt da i all hast opp fra Keila og la på flukt igjen (1 Sam 23,13). For en hæravdeling som for enhver pris måtte holde seg utenfor fiendens rekkevidde, fantes det ikke noe bedre område enn landstrekningen i Juda mellom Dødehavet og Juda-fjellene. Den ble vanligvis kalt «Judas ørken», men de enkelte ørkenstrekningene i den hadde egne navn etter byene som lå ved dem, som «Sifs ørken», «Maons ørken» og så videre.

På denne flukten søkte David alltid opp til fjelltoppene, eller «fjellborgene i ørkenen», som de kalles, der han lettere kunne holde utkikk etter fienden. Her ute i ørkenen lette Saul etter ham «hele tiden», men forgjeves: «Gud ga ham ikke i hans hånd» (23,14).

Den første stasjonen på Davids flukt var «Sifs ørken», utenfor byen med samme navn, omkring to timers vei sørøst for Hebron. I sør hever det seg her en enslig høyde omkring 30 meter i været, med en praktfull utsikt over landet omkring. Dette var «fjellene» (23,14), eller mer nøyaktig «Kakilahaugen sør for Jesjimon» – det vil si sør for ørkenen – som det heter i 23,19, der David hadde hovedkvarteret sitt. Av 23,15 og 16 ser vi at det vokste skog i fjellsidene, trolig mest tett kratt.[12]

Dit kom Jonatan midt under Sauls voldsomste jakt etter David, for å «styrke hans mot i Gud», som det heter i teksten (23,16). Det var en ny heltedåd av Jonatan, en heltedåd av åndelig art, som krevde en tro, et mot og en moralsk styrke som bare en Jonatan kunne vise i den tiden.

Aldri har noe menneske på en mer storslått og herlig måte frasagt seg all skyld i en annens brøde enn Jonatan gjorde her overfor sin far. Og samtidig slapp det ikke ett ord av vrede eller opprør mot faren over leppene hans, enda faren så grusomt brukte farsretten mot ham.

Han la fram sine kjæreste forhåpninger for David: at han selv, når David var blitt konge, skulle stå ved hans side og med det samme trofaste hjertet være rådgiveren hans, slik han var det nå i utlendighetens dager (1 Sam 23,17–18).

Når vi tenker på hva det må ha kostet Jonatan å tale slik, og husker den sørgelige skjebnen som så snart skulle ramme ham, legger det seg en egen tragisk stemning over dette korte, siste møtet mellom de to vennene. Det er et av de mest gripende trekkene i hele den hellige historie.

Men denne korte lysningen i Davids ørkenliv ble snart fulgt av en bitter erfaring. Som så ofte i kirkens historie, og enda tydeligere i Davids Sønns liv, skulle det også her vise seg at de som mer enn noen burde være trofaste og pålitelige, var fiender og forrædere. Sifittene – det vil her si de ledende mennene i Sif – gikk til Saul i Gibea og røpet Davids skjulested (1 Sam 23,19–20). De mente at de slik særlig ville vinne kongens gunst, han som de ellers fryktet så mye.

På samme måte som jødene på Jesu tid erklærte at de ikke ville ha noen annen konge enn keiseren i Roma (jf. Joh 19,15), ga sifittene seg ut for å være trofaste mot Saul, uten at de kunne mene det ærlig. De tilbød seg å være med og fange

[12]Løytnant Conder strever med å påvise at det aldri har vært noen skog i Sif. Han legger ikke merke til at den hellige tekst heller ikke taler om noen ja'ar (יַעַר, «skog» av store trær), men kaller den choresh (חֹרֶשׁ), som betyr krattskog.

David og overgi ham i Sauls hender. Det kan ikke annet enn vekke medlidenhet med den forblindede kongen når han til svar i sin vanvittige lidenskap ber Herrens velsignelse ned over sifittene og kaller det de gjør, medynk med ham: «Velsignet være dere av Herren, fordi dere har medynk med meg!» (23,21).

Faren som nå truet David, var større enn noen gang før. Da han fikk vite om den, trakk han seg lenger sørøst, dit hvor «Jesjimon», ørkenen, skråner ned mot «Araba», lavlandet. I nærheten lå Maon, som har gitt denne ørkenen navnet sitt, omkring to timers vei sørøst for Sif. Det var her i fjellene, mellom Maon og Dødehavet, at David kom i den største faren under alle forfølgelsene.

Sifittene fulgte bare altfor ivrig opp befalingen Saul hadde sendt dem hjem med. Langsomt og sikkert nærmet Saul og hæren hans seg, ledet av sifittene, og ringet David og mennene hans inn fra alle kanter i stadig trangere sirkler. David så faren og «dro ned til berghammeren» (23,25) – trolig den runde klippehøyden nær Maon.

Det var på høy tid, for Saul og mennene hans hadde allerede stengt den ene siden av den, og David og følget hans trakk seg tilbake til den andre. Nå ville Saul stenge David inne også på den andre siden, for han visste at David ikke kunne ha noe håp om å slå seg gjennom der krigerne hans sperret veien. Den hellige tekst skildrer stillingen slik: David «skyndte seg for å komme bort fra Saul, men Saul og mennene hans holdt på å omringe David og hans menn for å gripe dem» (23,26).

David syntes nesten å være fortapt. Men som så ofte i Guds rikes historie driver dette «nesten fortapt» troen til oppriktig bønn, og det kaller også ned fra himmelen den makt som er sterkere enn alle fiender. Hvordan David ropte til Herren i denne nøden, ser vi av Salme 54. Og Gud berget ham ut av faren.

Igjen grep Herren inn på naturlig vis og ved naturlige midler; igjen viste han seg som den allmektige Gud som styrer alt og kan ta begivenhetene i sin hånd og føre dem til frelse for sine. I den største nøden for David kom det et ilbud til Saul med beskjed om at filistrene hadde falt inn i landet (1 Sam 23,27). Dermed ble Saul nødt til å oppgi jakten på David, som slik slapp unna her ved «frelsens klippe».[13]

Slik ble nemlig klippen kalt fra den dagen.[14] Og med dette navnet har den siden holdt en taus, men ikke mindre gripende preken – både for David og for andre som har gått forbi og løftet blikket mot den – om ham, den himmelske klippen, som er den rette hjelperen for sitt folk i nødens dager. Også vi må på vår vandring se opp til vår «frelses klippe» og hente derfra den frimodigheten og trøsten som ligger i løftet: «Se, Gud er min hjelper!» (Sal 54,6).

[13] Andre legger denne salmen til den andre gangen sifittene forrådte David (jf. 1 Sam 26). Men vi finner større grunn til å knytte den til det som er skildret her.

[14] «Sela-Hammahlekot» (23,28), egentlig «skillets klippe», det vil si klippen der Saul, og med ham livsfaren, skilte lag med David: «frelsens klippe».

Kapittel 13. Saul i Davids makt

Saul i Davids makt ved En-Gedi. Nabal. Saul for andre gang i Davids makt.

(*1 Sam 24–26*)

Saul ga ikke opp jakten på offeret sitt med dette; snart kom han tilbake for å lete etter David. Men nå fant han ham ikke lenger i Maons ørken. David hadde nemlig trukket seg seks–sju timers vandring nordover mot En-Gedi, «Geitekilden» (1 Sam 24,1). Kilden faller først fra en betydelig høyde ned over en fjellskrent og renner så ut på en liten slette, der den midt i den ville ørkenen skaper en vakker liten oase.

Den gamle byen En-Gedi hadde ligget på denne sletten eller skråningen, som strekker seg to–tre kilometer fra nord til sør og er vernet på alle kanter av bratte kalksteinsklipper. Vanligvis ble den kalt Haseson-Tamar, og den var trolig en av verdens eldste byer (2 Krøn 20,2). Gjennom denne byen hadde Kedorlaomer marsjert med sine ville skarer (1 Mos 14,7).

Mens nabobyene på Jordan-sletten, Sodoma og Gomorra, var styrtet sammen under Herrens straffende hånd, var Haseson-Tamar blitt stående urørt. Og like ved dommens hav, som i all sin gru minnet om Sodomas og Gomorras himmelropende synder, lå nå En-Gedi-sletten og bredte ut sin tropiske skjønnhet og fruktbarhet.

På begge sider var sletten avgrenset av elver som aldri tørket ut, og midt imellom rislet En-Gedi-kilden. Etter alt å dømme må området ha vært et paradis av skjønnhet og ynde. Palmetrær dekket selve sletten, og oppover fjellskråningene strakte de frodigste vingårder seg (jf. Høys 1,14).

Men rundt omkring var alt ørken. Runde kalksteinsklipper hevet seg 60 til 120 meter i været, og overalt var det huler, ofte med en inngang som var umulig å nå. Dette var «Steinbukk-bergene» (24,3), og her var hulen der David søkte vern mot Sauls forfølgelse – kanskje den kjente hulen i Wadi Charitun, som en gang skal ha gitt ly for ikke mindre enn 30 000 mann.

Det var en vill og nesten spøkelsesaktig natur mellom disse klippene og hulene. Til dette området knytter den hellige historien en nesten eventyrlig begivenhet: Israels konge, som bare drives av sin ville lidenskap mot David, går alene inn i en av disse hulene – nettopp den hulen der David og mennene hans hadde søkt skjul i den mørkeste og innerste kroken.

Skal det nå bli liv eller død? Den endelige avgjørelsen ser ut til å være kommet. Fra skjulet har de alle sett Saul komme inn, og nå egger mennene David

til å gjøre det av med forfølgeren sin en gang for alle. I Østen ble fromhet og personlig hevn lett blandet sammen, og her måtte fristelsen være sterk til å se denne anledningen som gitt av Herren selv (24,5). Å la den gå fra seg kunne se ut som slapphet.

Men det er ikke med våre egne hender vi skal fri oss fra den urett vi lider, og ikke enhver anledning som kan hjelpe oss ut, er sendt av Gud. Her må alltid spørsmålet om den klare plikten stå i forgrunnen. Hvor fristende og forlokkende det enn kan være å komme ut av lidelse og møye, må den våkne samvittigheten aldri sette plikten til side.

Alt som reiser seg til angrep på plikten, kommer som en prøve på vår tro og tålmodighet. Prøven er sendt av Gud for å gjøre det klart for oss at vi må legge saken i hans hånd og ikke ta oss selv til rette.

David holdt stand. På samme måte som hans store motbilde lenge etter overvant fristeren ved trofast å følge Guds vilje og legge saken i hans hånd, handlet også David her i hulen. Hans eneste hevn var at han lydløst listet seg fram og skar en flik av kappen som Saul hadde lagt av seg der inne (1 Sam 24,4).

Kongen forlot hulen for å slutte seg til mennene sine. Men samvittigheten anklaget David fordi han hadde tatt seg en utilbørlig frihet mot Herrens salvede (24,6). Han klatret opp på en av klippene utenfor hulen, der han kunne komme seg lett unna, og ropte ned til kongen. Saul snudde seg og så bak seg den mannen han mistenkte for å stå ham etter livet.

David fortalte kongen hva som nettopp hadde hendt (1 Sam 24,9–12). Ordene hans åndet den ydmykeste underkastelse, og ingen kunne tvile på at de var oppriktige. Han skildret faren kongen hadde svevet i, og hvordan Herren hadde gitt ham denne anledningen til å rense seg tydelig for enhver mistanke om at han ville myrde sin konge. Som bevis på at det han sa, var sant, holdt han opp stykket han hadde skåret av kongens kappe, og la fram vitnesbyrdet om sin uskyld med ord som viste den dypeste ærbødighet.

Men når David til og med i en slik stund – da anledningen syntes gitt av Gud – hadde avvist enhver tanke på hevn og lagt saken sin i Guds hender, og når han nå hadde vist at han ikke ville låne hendene sine til en ugudelig gjerning, hvorfor ville da kongen fortsatt jage ham? Så sluttet han talen med å overlate saken sin til Herren: Han skulle dømme og skifte rett mellom ham og forfølgeren hans (24,16).

Ord som disse, så åpenbart sanne, kunne ikke annet enn gjøre inntrykk på Saul. Et øyeblikk så det ut til at den mørke skyen som hadde lagt seg over sjelen hans og stengt lyset ute, skulle bli jaget bort. Saul erkjente både sin egen urett og Davids uskyld (1 Sam 24,17–19).

En kort stund kunne han til og med se klart gjennom alt som hadde skjedd med David, og i det se et vitnesbyrd om at David skulle bli Israels konge (24,21). Det var som et profetisk lys glimtet for blikket hans (jf. Joh 11,49–52) da han så kongedømmet overgitt til David. Og så sterkt virket dette synet på ham at han til og med ropte opp til David og ba ham sverge på at han ikke ville utrydde Sauls etterkommere og utslette navnet hans i Israel når den dagen kom (24,22).

David hadde vunnet over fristelsen og ikke gitt den personlige hevnlysten rom. Men med dette var ikke fristelsen overvunnet for alltid. Det er lett å forstå at en som var så urettferdig forfulgt som David, måtte få mye å kjempe med her, særlig når vi husker hvor lett den personlige hevnlysten hos en østerlending forbinder seg med fromheten hans og finner støtte i den.

Derfor var det av største betydning at Israels kommende konge gang på gang fikk se sin egen svakhet på dette punktet, slik at han under Herrens hånd kunne lære å forstå den store moralske faren han befant seg i. Det var avgjørende at David overvant denne svakheten. Derfor ble han ført videre gjennom kamp mot faren, og der han allerede sto like foran fallet, grep Herren selv inn og holdt ham tilbake. Herren ville vise ham at både den ytre og den åndelige befrielsen måtte komme fra Gud, og at et menneske aldri kan ta seg selv til rette.

En slik lærdom ligger i beretningen om Nabal og Abigail, og det forklarer hvorfor en fortelling som denne er tatt med i Den hellige skrift.

Dessuten gir den lille historien oss et innblikk i livet David og mennene hans levde i landflyktigheten. Den viser at David selv midt under forfølgelsene – mens han ble jaget fra ørken til ørken uten noen gang å føle seg trygg – aldri ga opp kampen mot Israels fiender, den kampen som hadde innledet hans offentlige liv på en så betydningsfull måte. Han verner Israels eiendom mot røveriske beduiner og forsvarer landsmennene sine der han kan komme til. Han bruker enhver anledning til å tre fram som Israels konge og fører.

Hele fortellingen er så sann og svarer i alle sine trekk så treffende til forholdene den gang, at vi gjerne vil gjengi den i sin fulle bredde.

Samuel var død, og hele Israel sørget. Hans egentlige dagsverk var for lengst fullført, men den store livsgjerningen hans bandt fortsatt Israel til ham med de sterkeste bånd. Han var jo det store bindeleddet mellom to ulike tidsaldre: Den ene lå nå langt tilbake, mens den andre holdt på å vokse fram.

Selv sto Samuel som den siste representanten for den svunne tiden; med ham døde dommertiden ut med alle sine heltedåder, for aldri mer å komme tilbake. Samtidig hadde han vært den kraftige hånden som i Herrens tjeneste med sikre grep hadde lagt grunnen for den nye tiden. Samuel var så å si en døperen Johannes i Det gamle testamente: Han samlet i seg hele den gamle tiden og la samtidig grunnen for den nye ved å forkynne bot og omvendelse som forberedelse til det som skulle komme. En slik manns død kunne ikke annet enn å røre folkehjertets ømmeste strenger.

Det var nok Samuels død som fikk David til å trekke seg tilbake til ørkenen Paran (25,1), som strakte seg fra Juda-fjellene helt ned til Sinai-ørkenen. På samme måte ser vi at Davids Sønn, vår velsignede Frelser, trakk seg bort fra stedet der han før hadde virket, da han hørte om døperen Johannes' død (jf. Matt 14,13). I ørkenen Paran var David ikke bare trygg for Sauls forfølgelse; der kunne han også være til nytte for landsmennene sine ved å verne buskapen deres mot ranene fra de ville ørkenstammene.

Mens han streifet om der, kom han også i kontakt med Nabal og buskapen hans. Vi kjenner denne mannen bare under dette navnet, og han hadde trolig

fått det fordi det sa hvem han egentlig var: Han var en dåre som bare fulgte sitt eget onde begjær, uten å se hen til Gud.

Etter Skriftens ord er en dåre en mann som sier i sitt hjerte: «Det er ingen Gud» (Sal 14,1). Og slik blir han også beskrevet: Han var «hard og ond i hele sin ferd» (25,3). Kona hans, Abigail, var det rake motsatte av mannen sin: «en forstandig og fager kvinne».

Nabal var av Kalebs ætt. Han bodde i Maon, men drev virksomheten sin på Karmel, omkring en halv times vei fra Maon. Her hadde han de store kveene sine, og derfra ble sauene og geitene hans drevet ut på beitene i ørkenen.

Saueklippingen var en festtid for en slik godseier. Da ble det holdt fest og gjestebud på gården, og da viste det seg hva hver enkelt egentlig hadde sin livsglede i. Nabal hadde grunn til å være fornøyd, for David og mennene hans hadde voktet buskapen og gjeterne hans så godt at han ikke hadde lidd det minste tap (25,15–16).

Ved denne anledningen sendte David etter østerlandsk skikk noen av mennene sine til Nabal for å hilse på ham og ønske ham lykke til (1 Sam 25,4–8). Han håpet at Nabal ved en slik anledning ville huske på dem som så trofast hadde voktet buskapen hans, og gi dem en gave som lønn. Det var ikke mer enn vanlig takknemlighet, og David og mennene hans trengte det sårt. Men Nabal tok imot Davids sendebud på en svært fornærmende måte (25,10).

Sendebudene kom tilbake til herren sin og fortalte hva de hadde vært ute for. Davids hjerte flammet opp i harme. Dette var en utfordring fra Nabals side, og i harmens glød følte han seg ikke sterk nok til å mestre den brusende vreden. Han væpnet omkring fire hundre av mennene sine og rykket mot Karmel for å tukte Nabal og ta seg selv til rette (1 Sam 25,12–13).

Men her var David inne på en vei som Herren ikke førte ham på. Og det var av største betydning at hans salvede ikke begikk en synd som både ville bli til sorg og smerte for ham selv og føre andre i fristelse. Herren grep derfor inn for å hindre sin tjener i å besudle seg med blodskyld.

Igjen grep Herren til naturlige midler. En tjener som hadde vært vitne til hvordan Nabal tok imot Davids sendebud, og som nå fryktet Davids hevn, hadde fortalt Abigail hva som var skjedd. Den forstandige kvinnen tok straks sin beslutning. Hun sendte en fyrstelig gave i forveien til David og mennene hans og kom selv etter for å vise ham ære og be om tilgivelse (1 Sam 25,18–20).

Mens hun red ned gjennom et fjellpass på veien, sto hun plutselig overfor David og de væpnede mennene hans. Men hun mistet ikke motet. Med ekte østerlandsk høflighet vendte hun seg til David og tok all skyld på seg selv for slik å avverge ulykken. Mot en kvinne kunne ikke David la hevnen gå ut. Mannen hennes måtte han ikke bry seg om, for Nabal var, som navnet sa, en dåre, en ussel mann; selv hadde hun dessverre ikke fått vite hva som var skjedd, før det var for sent (25,25).

Men det fantes også andre og langt tyngre grunner til at David måtte vise barmhjertighet og tilgi. Var det ikke det himmelske forsyn som nå hadde sendt henne for å avverge en blodgjerning som Herrens salvede minst av alle måtte ha på seg? «Og nå, herre, så sant Herren lever, og så sant du selv lever, har Herren

hindret deg fra å pådra deg blodskyld og fra å ta deg selv til rette» (25,26). Det var derfor hun var kommet, sendt av Gud. Dette var hennes første grunn.

Og var det ikke det eneste rette å overlate til Gud å straffe forbrytelsen mot hans tjener? Skulle ikke Herren selv hevne sin tjener og gjøre alle hans fiender til dårer og avmektige, slik som Nabal?

Først etter at hun hadde holdt dette fram for David, våget hun å be ham ta imot gaven hun hadde med. Den var til mennene hans; for ham selv var den for ringe (25,27). Så ba hun om tilgivelse, og samtidig la hun fram tankene hun gjorde seg om David og framtiden hans.

David fulgte ikke private og egenkjærlige mål, men førte «Herrens kriger» (25,28), og en slik mann gikk en stor og lys framtid i møte. Hvor viktig var det da at han ikke pådro seg noen brøde som kunne ligge tungt på hjertet hans!

Riktignok hadde han sine fiender; et menneske hadde reist seg for å forfølge ham og stå ham etter livet. Men «da skal min herres liv være gjemt blant de levendes flokk hos Herren din Gud. Men dine fienders liv skal han slynge bort som en stein av slyngen» (25,29).

Til slutt minner hun ham igjen om at når Herren har oppfylt alle sine løfter til ham, skal ikke denne blodskylden ligge på ham som et anstøt eller være en byrde for samvittigheten hans (25,31). Så sluttet hun talen med å be ham huske på henne når Herren hadde opphøyet ham.

Det finnes neppe en klokere tale enn Abigails, verken i åndelig eller verdslig forstand. Denne kvinnen viste seg sannelig verdig til å stå ved siden av Israels konge og være hans rådgiver. Det er tre trekk i talen hennes som er særlig viktige for å forstå stillingen i Israel på den tiden. For det første sier hun rett ut at David var Guds salvede, som kongedømmet var betrodd. Av det går det fram at dette var blitt en overbevisning hos dem i Israel som av hjertet holdt seg til Herren.

Like betydningsfullt er det andre trekket: at Davids eneste oppgave nå var å kjempe Herrens kamper og ikke å stride for seg selv. Men det fineste og dypeste hos henne er det tredje: at David i sin strid fremfor alt ikke måtte ta seg selv til rette, men overlate seg helt i Guds hånd og vente sin frelse fra ham alene.

Det Abigail her sier, var et helt igjennom åndelig prinsipp, som forutsetter en inderlig og barnlig tillit til den levende Gud. Og når hun knytter dette til David selv, viser det hvor klart det åndelige blikket i Israel nå var blitt: Det kunne skjelne den levende Guds hånd i forhold som ellers var så vanskelige og fortvilte.

Sett i dette lyset fikk striden mellom Saul og David en helt igjennom åndelig karakter. Det var ikke noe personlig fra Davids side, og etter Guds tanke måtte det heller ikke være det. Aller minst var det sant, slik man trodde ved hoffet, at David nærte ærgjerrige og personlige maktønsker og derfor sto Saul etter livet. Saken var Herrens, og bare dette ene var det avgjørende i den. David måtte aldri ta seg selv til rette, men alltid vite hva han kjempet for, og så vente til Herren oppfylte sine løfter.

Et slikt syn, lagt fram med slike ord som Abigails, kunne ikke annet enn å røre de reneste strengene i Davids hjerte. Straks så han den åndelige faren han

hadde vært i, og som Herren nettopp hadde berget ham fra. Dypt beveget takket han Gud, og han takket også den forstandige kvinnen som Herren hadde sendt for å berge ham (1 Sam 25,32–35).

Nabal visste imidlertid ingenting om faren som hadde truet huset hans, eller om hva Abigail hadde gjort for å avverge den. Da hun kom hjem, fant hun ham midt i et tøylesløst gjestebud, beruset (1 Sam 25,36). Hun ventet derfor til neste morgen med å fortelle ham hva som var skjedd.

Da han hørte det, ble han grepet av et rasende sinne, og hos den svekkede, knapt edru mannen gikk det over i et slag. Ti dager senere kom et nytt slag – teksten tilskriver det uttrykkelig Guds hånd (25,38) – og han falt død om. Det er ikke ofte den guddommelige straffen viser seg så åpenbart over den ugudelige. Men her hadde det også særlig betydning, og David forsto straks at det var Herren som hadde slått Nabal.

Når David tenkte på hvordan denne kvinnen hadde vært redskapet i Guds hånd til å berge ham fra en stor fare, kan det ikke undre oss at han kjente seg drevet til å ta henne til seg, slik at han alltid kunne ha gagn av visdommen hennes (1 Sam 25,39–42).

I samme beretning får vi også vite at David hadde tatt seg en annen kone, Akinoam fra Jisreel, siden Saul hadde tatt Mikal og gitt henne til en annen, Palti fra Gallim i Benjamin (25,43–44). Slik var det siste båndet som bandt David til Saul, blitt grusomt kuttet over, og den endelige krisen var rykket et skritt nærmere avgjørelsen.

David skulle ennå få en bitter erfaring av sifittenes troløshet. Kanskje stolte han på de nye forbindelsene han hadde fått med to av de mektigste familiene i distriktet, Abigails og Akinoams. I alle fall hadde han forlatt ørkenen Paran og igjen trukket seg nordover til Sifs ørken, som grenset helt opp mot Judas byer. Men knapt var han kommet dit før sifittene igjen tok kontakt med Saul og forrådte ham. Saul marsjerte da sørover med tre tusen av sine kjernetropper (26,2).

Noen år tidligere, da David ble forrådt i den samme ørkenen, hadde han trukket seg tilbake til Maons ørken da han hørte at Saul nærmet seg (jf. 1 Sam 23,24–28). Der ble han ved Herrens underfulle styrelse berget ut av den største faren: Meldingen om at filistrene hadde falt inn i landet, fikk Saul til å avbryte jakten på ham i all hast.

Ved en senere anledning hadde David hatt Saul i sin makt i En-Gedis ørken, da Saul gikk inn i en hule der David holdt seg skjult. Den hendelsen og den vi nå står ved, ligner hverandre så mye at noen med en altfor rask slutning har ment at de er én og samme begivenhet, bare fortalt to ganger.

En slik mening avviser vi bestemt. Situasjonen her er så forskjellig fra den andre at det ikke kan være tvil om at det er to ulike begivenheter som fant sted til ulike tider. Forskjellen viser seg både i hvordan David kom nær Saul og leiren hans, og i hvordan de to leirene lå. Dessuten er talen David denne gangen holder til Saul, svært annerledes. Han holder den etter at han har gått bort fra den sovende kongen med spydet og vannkrukken hans.

Felles for begge tilfellene er derimot nettopp det vi på forhånd kunne vente ville gjenta seg: sifittenes forræderi, Sauls nye tiltak mot David, fristelsen for David til å gjøre det av med forfølgeren sin, beslutningen hans om ikke å legge hånd på Herrens salvede, og til sist Sauls anger da David på nytt med klare ord og tydelige bevis viste sitt storsinn og sin uskyld. Her er det riktignok likhet, men ellers er de to fortellingene helt forskjellige.

Da David og mennene hans fikk vite at Saul hadde slått leir med hæren sin på Kakilahaugen, bestemte David seg for å liste seg nærmere leiren for å speide ut fienden. Med seg tok han to av sine tapreste menn: Akimelek, hetitten, og Abisjai, sønn av Davids søster Seruja (1 Sam 26,4–6). De krøp i mørket gjennom krattskogen, som vi vet dekket bakken her (23,19), og snart sto de på en liten høyde rett overfor Saul og mennene hans.

Her ba David en av følgesvennene sine gå med ham helt ned til leiren. Davids søstersønn Abisjai, som trolig var på samme alder som ham selv, tilbød seg å være med på dette våghalsige foretaket. Hetitten ble igjen, men ikke fordi han var redd; han var trofast og tapper som noen (jf. 2 Sam 11,3.6; 23,39).

Det var ikke hevnlyst som drev David inn i leiren. Tvert imot ville han nok en gang bevise sin uskyld, og derfor velsignet Gud foretaket hans. En dyp søvn, tydelig fra Herren, var falt over Sauls menn (26,12). Midt i leiren, ved vognborgen, lå kongen. Ved hodet hans sto kongespydet stukket ned i jorden, med en vannkrukke ved siden av. Like ved ham lå Abner, hærføreren, og rundt omkring dem de andre krigerne.

Igjen kom fristelsens hviskende stemmer til David. Abisjai ba ham inntrengende om å få drepe Saul og tilbød seg å utføre blodgjerningen med sin egen hånd, siden David vek tilbake for den (26,8). Men David sto imot: «Hvem har utrakt sin hånd mot Herrens salvede og er blitt ustraffet?» (26,9).

Bare Herren selv skulle slå ham – enten det ville skje som med Nabal, eller i krig – men det skulle være langt fra David å legge hånd på Herrens salvede. David følte at han ikke ville være fri for skyld om det var Abisjai som utførte det dødelige slaget. Også denne gangen avviste David fristelsen med fast beslutning.

Så trakk de to seg lydløst tilbake og tok med seg kongespydet og vannkrukken fra Sauls hodeende. De krøp tilbake mellom de sovende i leiren og inn i krattskogen og nådde opp på en høyde rett overfor leiren. Herfra vekket David den sovende leiren (1 Sam 26,13–16). Han bebreidet Abner at han hadde holdt dårlig vakt over sin konge, Herrens salvede.

Saul våknet og kjente straks igjen Davids stemme. Det stakk i hjertet hans da han fikk vite hvordan David igjen hadde hatt livet hans i sin hånd og gjengjeldt med storsinn alt det onde han hadde hatt i sinne mot ham.

En bitter anger syntes for et øyeblikk å få makt over Saul (1 Sam 26,21). Likevel fikk Davids råd – at han skulle søke tilgivelse hos Herren for sin synd ved offer og bønn – ingen inngang i hjertet hans. Heller ikke ville han skille seg fra sine onde rådgivere, enda David holdt fram for ham at de skulle være «forbannet for Herrens åsyn» (26,19) dersom det var de som sto bak Sauls ugudelige forehavende.

Det er unødvendig å følge saken videre. Riktignok foreslo Saul at David skulle vende tilbake, og lovte ham sikkerhet, og det er ingen tvil om at han i øyeblikket mente det oppriktig. Men David kjente Sauls karakter altfor godt. Han visste at dette bare var en flyktig anger, som ville forsvinne like fort som den var kommet, når den onde ånden igjen kom over ham. Derfor våget han ikke å stole på ham, men «gikk sin vei» (26,25) og overlot på nytt saken sin i Guds hånd.

Kapittel 14. Siklag og En-Dor

David flykter igjen til Gat og slår seg ned i Siklag. Filistrene rykker inn i Israel til Jisreel. Saul søker til trollkvinnen i En-Dor. Samuel viser seg for ham. David må forlate filistrenes leir. Amalekittene inntar Siklag. David forfølger og slår dem.

(1 *Sam* 27–30)

Dette var siste gang David så Saul. Det ligger en trist stemning over dette siste møtet med den mannen David kalte sin far, og over de ordene David nå sa ved seg selv: «En gang kommer jeg nå likevel til å miste livet for Sauls hånd!» (1 Sam 27,1) Derfor hadde han ikke noe bedre å gjøre enn å søke ly hos kong Akisj i Gat igjen.

Han brøt opp med sine seks hundre mann og kom til filisterkongen, og denne gangen fikk han en helt annen mottakelse enn sist. Den gangen var han blitt behandlet som mannen som hadde overvunnet Goliat. Nå kom han som høvding for en liten hær, og Saul, Israels konge, bekjempet den på alle måter. Filistrene måtte derfor tro at han kom for å stille seg til deres rådighet i kampen mot Saul.

Han ble altså godt mottatt og fikk bo med mennene sine i selve kongebyen Gat. Men i lengden passet naturligvis ikke oppholdet der for David og mennene hans. Så vendte han seg til kong Akisj og sa at det ikke sømmet seg at han og krigerne hans bodde i selve kongebyen; han ba om å få slå seg ned i en av de andre byene.

Akisj ga ham da Siklag (1 Sam 27,5–6). Egentlig var det en israelittisk by, og den lå like ved Israels sørgrense. Først hadde den tilhørt Juda (Jos 15,31), men senere var den gitt til Simeon (Jos 19,5). Siden hadde filistrene fått den i sin makt, og byens israelittiske innbyggere hadde flyttet bort.

Ikke noe sted kunne passe bedre for David på denne tiden enn nettopp Siklag. Herfra hadde han de beste muligheter til å gjøre innfall hos de hedenske stammene omkring og hindre dem i å trenge inn i Israel. Fra Siklag kunne han fortsette å stride Herrens strid mens han som flyktning måtte holde seg utenfor Israels grenser, uten at filistrene la hindringer i veien for ham. Dette var hans faste oppgave hele den tiden han bodde hos filistrene – ett år og fire måneder.

Samtidig passet han godt på å ikke vekke mistanke hos filistrene. Han tok aldri med seg fanger tilbake til Gat, for de kunne ha fortalt om bedriftene hans ute blant hedningene (1 Sam 27,9–11). I stedet gjorde han filisterkongen fornøyd med rikt bytte. Når han kom tilbake fra slike tokt, var det han fortalte kong

Akisj, nok sant etter bokstaven, men egentlig villedende og usant. Akisj trodde likevel alltid David og så i ham en av sine beste tjenere og venner.

På denne måten vant David filistrenes fulle tillit; de så ham som en som hadde «gjort seg forhatt blant Israel, folket sitt» (1 Sam 27,12). Men han fikk også erfare at han ikke kunne skaffe seg virkelig trygghet ved å fare med usannhet på denne måten. Snart skulle det vise seg hvor fortvilet denne dobbeltstillingen hans var. Krigen mellom filistrene og Israel brøt ut igjen, og denne gangen i et omfang som ikke var sett siden Sauls første kamp mot dem.

Under slike forhold var det helt naturlig at Akisj vendte seg til David for å styrke hæren sin med ham og mennene hans i kampen mot Israel. Og David kunne jo ikke gjøre annet enn å gå med på det.

Legg likevel merke til at svaret han ga kongen, er tvetydig og kan forstås på to måter (jf. 1 Sam 28,2; 29,8). Akisj tok det imidlertid etter bokstaven og sa at han ville gjøre David til sjef for livvakten sin. Enhver vil forstå hvilken fortvilet stilling David her kom i. Vi kan være sikre på at den kostet ham mange tunge bønnekamper før han så en utvei til å slippe ut av den.

Så fører den hellige teksten oss til leirene der de to hærene sto mot hverandre. Slagmarken skulle igjen bli Jisreel-sletten, der Gideon i sin tid med sine tre hundre mann hadde slått midjanittenes hærer (Dom 7). Rike og herlige minner fra Israels tidligere historie knyttet seg til dette stedet. Men hvor forandret var stillingen nå! Der Gideon en gang sto, sto nå Saul. Gideon var helten Herren selv hadde utvalgt, og han stred Herrens strid i Guds kraft; Saul var forlatt av Gud og gikk med raske skritt mot dommen som hang over ham.

Begge følte og visste det også. Gideon viste det da han nøyde seg med å sende hele hæren hjem unntatt tre hundre mann og krøp ned til fiendens leir med våpensveinen sin for å høre hvordan fiendene forutsa sitt eget nederlag. Saul viste det da han så filistrenes hær på sletten overfor seg og «ble så redd at hjertet skalv i ham» (1 Sam 28,5), og enda mer da han spurte Herren gang på gang uten å få svar.

Etter Samuels død hadde Saul latt seg gripe av hellig nidkjærhet, på en måte som er svært typisk for ham. Han ville oppfylle budene i 3 Mos 19,31; 20,27 og 5 Mos 18,10 og fullbyrdet dem på alle dødningemanerne i landet (1 Sam 28,3). Slik hadde han oppfylt loven i det ytre. Det var ikke bare politiske grunner som drev ham til det, men også et øyeblikks anfall av fromhet, noe som lå nær for en natur som hans.

Men han anet ikke at han selv skulle falle i den synden han straffet så ivrig hos andre. Dette trekket stemmer helt med det bildet vi allerede har fått av ham.

Slagmarken ble lagt langt nord, langt borte både fra filisterfyrstenes byer og fra Sauls residensby. Grunnen var trolig at filistrene nå ville vinne den samme makten i nord som de allerede hadde revet til seg i sør. En stor seier på Jisreel-sletten ville sikre dem overmakten i hele Israel. Med dette for øye valgte filistrene sin stilling der den store Esdraelon-sletten skråner ned mot Jordan og i øst støter mot to fjellrygger. Den sørligste av dem er Gilboa-fjellene, og ved foten av dem lå byen Jisreel. Den nordlige er Lille Hermon, med den rike byen Sjunem ved foten.

Bak og nord for Lille Hermon skyter en annen arm av sletten seg fram. Her ligger fjelltraktene der byen En-Dor lå, omgitt på alle kanter av vill og øde natur. Rundt En-Dor fantes en mengde kalksteinshuler, og i en av dem må Sauls siste møte med Samuel ha funnet sted.

Fra leiren sin i skråningen av Gilboa hadde Saul sendt engstelige blikk over til filisterleiren, der stadig større troppestyrker samlet seg ved Sjunem, og hjertet hans «skalv i ham». Hvor var nå Israels Gud og Herre? Sannelig ikke hos Saul! Og hvor fantes det nå en David som igjen kunne gå i kamp mot Goliat? Saul spurte Gud gang på gang med alle midler han rådde over – ved drømmer, ved urim og ved profeter. Men det kom ikke noe svar (1 Sam 28,6).

Allerede dette burde ha vært svar nok for kongen, om han bare hadde hatt et hjerte som kunne forstå det. Når han «spurte Herren», var det lite eller ingen sannhet i det. Derfor var det også uten betydning for ham at det ikke kom noe svar. Det endret ikke beslutningen hans, og det endret ikke tankene i hjertet hans.[1]

Det var ennå tid for Saul til å vende om, like fullt som det var for Judas, om de bare hadde vendt seg gråtende til Herren slik Peter gjorde. Men Saul og Judas fortsatte på den veien de hadde slått inn på, og jo lenger den førte dem, styrtet den dem fra mørke til mørke, fra fortvilelse til selvmord.

Det neste skrittet Saul tar, kaster også lys over hvordan han søkte Gud «ved drømmer, ved urim og ved profeter». Det viser at han ikke spurte Herren for å bøye seg under hans vilje. Han ville bare bruke det svaret han håpet å få, som et middel til å nå sitt eget mål.

Når han tyr til dødningemanerne etter å ha spurt Herren uten å få svar, er det klart nok at Saul har sunket tilbake til hedenskapet; en hedning ville ha gått fram på akkurat samme måte i en lignende stilling. Hovedsaken for ham var å få de opplysningene han i øyeblikket trengte så sårt. Derfor heter det også om ham i 1 Krøn 10,14 at han ikke «spurte Herren», og at Herren derfor tok kongedømmet fra ham.

Fortvilelsens mørke hadde lagt seg over Saul. Han var dømt; han følte det, og hans egen samvittighet bekreftet det. Nå ble han drevet av en forferdelig anelse, og han kunne ikke bære den uten å søke visshet. Han ville se inn i mørket som hyllet ham inn på alle kanter som et uhyggelig varsel. Hva skulle skje i morgen? På dette spørsmålet måtte han få svar, hvordan det enn ville lyde. Og ville ikke Gud gi ham svaret, fikk han søke det hvor som helst.

Men hvem skulle han vende seg til i denne store nøden? Bare ett menneske hadde så stor makt både hos Gud og mennesker at han kunne gi svar her, og det var Samuel. Den fortvilte kongen så for seg dette mektige Guds sendebud i all den åndelige overlegenheten Samuel hadde vist da han i Sauls første glansfulle regjeringsår forkynte ham fallet og undergangen hans. Bare Samuel kunne avsløre for ham hva som nå sto for døren.

[1] At Saul kunne spørre Herren ved urim og tummim etter at Abjatar hadde flyktet til David med efoden, viser at han må ha innsatt en annen yppersteprest etter Abjatar (1 Krøn 16,39; 6,8.53) og flyttet tabernaklet til Gibeon. Det var Sadok som nå var yppersteprest hos Saul. Dette forklarer også hvordan det kunne være to yppersteprester i Davids første regjeringsår (jf. 2 Sam 8,17; 15,24.29.35; 1 Krøn 15,11; 18,16).

Men hvordan skulle han få se og tale med Samuel? Det fantes bare én vei: Han måtte gå til en dødningemaner! Så langt var Saul kommet at han søkte det guddommelige gjennom det demoniske og budskap fra Gud gjennom trolldom. Det er en forferdelig motsetning, og det skal mye til før et menneskehjerte kan synke så dypt at det forener det som i sitt innerste vesen er hverandres dødelige motsetninger. Men så dypt var den stakkars kongen sunket. Det kunne ikke hjelpes: Han måtte og ville se Samuel, om det var mulig ved noe som helst middel.

Samuel hadde forkynt ham at han skulle opphøyes. La ham nå komme og si hva framtiden bar i seg! Profeten hadde styrtet ham helt ut til kanten av avgrunnen; nå fikk han komme og fortelle ham hva som ventet ham nede i dypet. Kanskje kunne dette møtet med Samuel også føre til noe godt – hvem kunne vite det? For også midt i fortvilelsen ligger det dypt inne i hjertet hos alle levende en mulighet for håp.

Den hellige teksten skildrer Sauls nattlige vandring til En-Dor svært levende, og det samme gjentar seg når den forteller om Judas den siste natten. Forkledd og fulgt av to ledsagere dro Saul av sted i mørket (1 Sam 28,8). Veien til En-Dor gikk rundt østsiden av Hermon og var omkring elleve kilometer lang.

Det var mange vanskeligheter. Ingen i Israels leir måtte få vite noe om dette nattlige ærendet, og han måtte komme seg forbi filisterleiren, som lå i den vestlige skråningen av Hermon. Heller ikke trollkvinnen måtte få vite at den nattlige gjesten hennes var den strenge Saul, som hadde utryddet dødningemanerne og spåmennene i landet.

Det var natt da Saul og ledsagerne hans nådde målet, trette og utmattet. De vekket kvinnen og beroliget henne med at det ulovlige yrket hennes ikke skulle bli røpet. Kvinnen var en bedragerske som ga seg ut for å ha makt til å mane fram de døde. Men denne gangen skulle det faktisk lykkes for henne. Til hennes store forferdelse lot Gud den hensovede Samuel virkelig tre fram, slik Saul hadde ønsket (1 Sam 28,11–14). For at det ikke skulle bli noen misforståelse eller uvisshet, viste profeten seg i sin vanlige drakt, profetens *me'il* eller kappe.

Kvinnen så synet, og etter hennes beskrivelse kjente Saul straks igjen Samuel og kastet seg i ærefrykt ned med ansiktet mot jorden. Slik ble kongen liggende helt til synet forsvant. Hvilken forskjell fra den gangen profeten og kongen sist møttes! Men den gamle profeten hadde ikke noe nytt å si og ikke noe å endre i det han allerede hadde sagt.[23]

Kongen ropte med bevende, engstelig hjerte: «La meg vite hva jeg skal gjøre!» Hva han skulle gjøre! Det var nettopp det Samuel hadde sagt ham hele livet, men som Saul alltid hadde stått imot. Nå var det for sent å gjøre noe.

[2]Når kvinnen beskriver synet sitt slik at hun så «en gud», Elohim, stige opp av jorden (1 Sam 28,13), betegner dette bare synet som noe overnaturlig; det sier ikke at det hun så, var en gud. Nå forstår hun at gjesten hennes er kongen selv, og hun blir redd. Vers 13 og 14 viser at det bare var kvinnen og ikke Saul som så synet. Man har spurt om noe virkelig sto fram for kvinnen, eller om det bare var et bilde i hennes egen sansning. Det spørsmålet er uten betydning. Det som sies, er bare at det var et syn, noe som kom til henne utenfra, og det er det ingen tvil om.

[3]Som man vil se, oppfatter vi ikke synet av Samuel som et bedrag fra kvinnens side, men som et virkelig syn. Det skal ikke, som enkelte har ment, tilskrives djevelens makt, men Guds vilje. Her er ikke stedet for en nærmere drøfting. Vi vil bare bemerke at man ikke må bedømme denne fortellingen ut fra moderne forestillinger, slik enkelte har forsøkt – som søvngjengeri, magnetisme og lignende. Like lite må man gå ut fra det åndelige utviklingstrinnet som nå råder i kirken. Fenomenet må bedømmes ut fra datidens åndelige ståsted, og da passer det helt inn i det trinnet Guds rike sto på. Sauls tid speiler seg i denne historien.

Og så kom profetens siste beskjed til Saul som tordenskrall på tordenskrall: «Herren er blitt din fiende», «Herren har revet kongedømmet ut av din hånd og gitt det til David», «dine synder kommer nå over deg!» (1 Sam 28,15–19) Alt dette hadde Saul visst lenge, selv om han aldri hadde erfart det som nå. Men så lød det siste ordet: «I morgen» – nederlag, død og nedslakting, og det skulle ramme både Saul, sønnene hans og Israel!

Ett for ett hadde disse slagene, det ene tyngre enn det andre, falt på den stakkars knelende kongen, som allerede før var trett, sulten og ytterst fortvilet. Nå falt han til jorden så lang han var (1 Sam 28,20–25). Kvinnen og Sauls ledsagere hadde stått utenfor og verken hørt eller sett hva som foregikk mellom de to. Men den dumpe lyden av fallet hans kalte dem inn.

De tryglet ham om å styrke seg med mat før han vendte tilbake, og etter mye overtalelse ga han endelig etter, reiste seg, satte seg på benken og spiste. Men han var allerede som død, helt lammet både i tanke og vilje. Som en som viljeløst føres mot døden, vendte han tilbake til Jisreel for å vente på dommen sin. Mot morgenen nådde han Gilboa igjen, og like etter sto det forferdelige og avgjørende slaget.

Etter dette vender den hellige beretningen seg igjen til filisterleiren. De fem forbundne filisterfyrstene samlet seg med hærene sine ved Afek, trolig det samme stedet som er nevnt ved en tidligere anledning (1 Sam 4,1). David og mennene hans var med Akisj og utgjorde kongens baktropp under oppmarsjen. Men de andre filisterfyrstene ville ikke finne seg i det (1 Sam 29,1–5).

Det hjalp ikke at Akisj kunne bevitne at David alltid hadde vært tro mot ham siden han vendte seg bort fra Saul. David hadde opptrådt som filistrenes motstander, og en slik mann burde man ikke stole for mye på. Ved en anledning som denne ville det være altfor fristende for ham å vende dem ryggen – særlig når han på den måten kunne vinne tilbake sin herres tilgivelse og velvilje.

Akisj måtte gi etter, selv om han nødig ville. Da Akisj sa det til David, prøvde David å bevare kongens gode tanker om ham. Han svarte med ord som lett kunne tydes slik at han gikk med glede i kampen mot Israel sammen med filistrene. Men i virkeligheten var han sikkert svært glad for at Gud på denne måten løste ham ut av en stilling som syntes helt uutholdelig. Tidlig neste morgen forlot han og mennene hans filisterleiren og tok veien til Siklag (1 Sam 29,6–11).

På den tredje dagen etter nådde David og mennene hans Siklag. Men hvilket syn møtte dem der! Nedstyrtede murer, nedbrente hus – ruiner og ødeleggelse overalt (1 Sam 30,1–3)!

Mens de var borte, hadde amalekittene grepet anledningen til å ta grundig hevn for Davids gjentatte innfall i landet deres (1 Sam 27,8). De hadde rykket inn i Negev, sørlandet, og særlig vendt våpnene mot Siklag. De hadde lagt byen øde og ført bort kvinner, barn og alt feet – kort sagt alt løsøre. Det var en forferdelig overraskelse, og den gjorde et overveldende inntrykk på David og mennene hans: «De gråt til de ikke lenger var i stand til å gråte» (1 Sam 30,4).

Davids menn la skylden på lederen sin og truet i fortvilelsen med å drepe ham; det var jo han som hadde ført dem med filisterkongen Akisj til Afek. Dette trekket kaster lys over Davids menn og viser hvor uvillige de må ha vært til å gå

i krigen sammen med filistrene. Det var et kritisk øyeblikk. David hadde ikke bare sorgen over å ha mistet familien sin; hans eget liv var også i fare. Var det for en slik utgang Herren så lenge hadde bevart ham?

Nettopp den morgenen de skyndte seg bort fra Afek for å nå hjemmene sine i Siklag, nettopp da ble byen deres brent og deres kjære slept av sted som fanger! Hvorfor alt dette? Hvorfor hadde Gud latt det skje? Hvorfor hadde han ikke latt David og krigerne hans komme til Siklag tre dager før? Da hadde ikke ulykken skjedd. Uvilkårlig kommer vi til å tenke på et lignende spørsmål fra Marta (jf. Joh 11,21), da Jesus hadde drøyd hinsides Jordan og endelig kom – men først da vennen hadde ligget fire dager i graven (Joh 11,17).

Aldri viser Davids gudsfrykt seg sterkere og sannere enn i den ytterste nød. Da makter den å reise ham fra den mest håpløse stilling til bønnens og troens høyeste høyder. Slik var det også denne gangen. Det heter om David at han «søkte styrke hos Herren sin Gud» (1 Sam 30,6). Det første han gjorde, var å spørre Gud om han skulle sette etter amalekittene. Svaret kom straks: Han skulle ikke bare sette etter dem, men også seire over dem (1 Sam 30,7–8).

Så satte de raskt av sted etter fienden. Men mennene var trette, og det fantes ikke forsyninger i Siklag. Da de kom til Besor-bekken, som renner ut i havet sør for Gasa, var de så utmattet at to hundre mann ikke maktet å gå lenger og måtte bli igjen der (1 Sam 30,9–10).

Men de andre fortsatte og kom snart på sporet av amalekittene. De fant nemlig en egyptisk slave ved veien (1 Sam 30,11–15). Han var så medtatt av sult og tretthet at han ikke lenger maktet å følge med, og den amalekittiske herren hans hadde latt ham bli liggende. David ga ham mat, så han snart kom til krefter igjen. Da de lovet ham frihet og beskyttelse, ble han veiviseren deres, og med hans hjelp nådde de snart stedet der amalekittene hadde slått seg ned for å glede seg over seieren og nyte byttet.

Men gleden ble kortvarig. Nettopp som drikkegildet skulle begynne, kom David uventet over dem (1 Sam 30,16–20). Her og der i leiren var den tøylesløse dansen allerede i gang, andre spiste og drakk, og alle hadde lagt fra seg våpnene. Ingen vakt var satt ut, for her var det jo ingen grunn til å vente et plutselig overfall.

David og mennene hans omringet leiren, og vi kan lett tenke oss med hvilket raseri de hevntørstige hebreerne kastet seg over ofrene sine. Nedslaktingen varte hele natten og hele den neste dagen. Bare fire hundre amalekitter, som fulgte kamelene, slapp unna; alle de andre ble hogd ned på stedet. Alt byttet ble tatt tilbake. I tillegg tok de fiendens eget fe, og det tilfalt David som hans del av byttet. Men det gledeligste for David og mennene hans var at de fant igjen alle sine kjære i god behold.

Som vi lett kan tenke oss, var det folk av ulikt sinnelag i Davids følge. På tilbakemarsjen kom de igjen til stedet der de hadde latt de to hundre utmattede krigerne bli igjen. Da foreslo noen i følget for David at de som ble igjen, ikke skulle få noe annet av det gjenvunne byttet enn kvinnene og barna sine (1 Sam 30,21–22). Det røper et rått og urettferdig hjerte, og det var nok ikke

få slike i den flokken som hadde samlet seg om David. Blant folk med et slikt sinnelag var det vanskelig å håndheve Guds rett.

Men det lyktes for David. Han forsto å holde disiplin på en rett og klok måte. Han «førte dem med kyndig hånd», viste seg mild og høysinnet og «gjette dem med oppriktig hjerte» (Sal 78,72). Under hans ledelse ble de ustyrlige lidenskapene dempet.

Mang en klok skikk i Israel vokste fram av den ordningen David innførte blant følgesvennene sine i disse årene. Her nevnes særlig at byttet fra da av ble delt likt mellom dem som stred, og dem som ikke stred i hæren (1 Sam 30,24–25). På denne måten fikk David vise sin evne til å styre, og samtidig forberedte han seg til å overta den ledelsen Herren hadde satt ham til.

I denne sammenhengen fremheves også et annet trekk ved David: hvor trofast han lønnet dem som hadde vist ham velvilje i nødens dager. Blant dem som senere ble hans tjenere og embetsmenn, finner vi flere av dem som fulgte ham på vandringene i ødemarken i forfølgelsens dager (1 Krøn 27,27–31).

Her fortelles et lignende trekk: Han sendte gaver av byttet til folk i byene i sør som hadde vist seg som venner og hjulpet ham da han var i nød. Disse byene i sør hadde trolig lidd en del under amalekittenes siste tokt mot Siklag, og David ville gjerne bøte på det så langt han kunne.[4]

Samtidig ønsket han nok også å forberede disse «eldste» på at de, når tiden kom, skulle anerkjenne ham som lederen for Guds folk – han som tok «bytte fra Herrens fiender» (1 Sam 30,26). Og den tiden var ikke lenger fjern. Uten at David visste om det, var den allerede kommet.

[4] Byene som nevnes i 1 Sam 30,27–31, lå alle i sør. Det Betel som nevnes i vers 27, må naturligvis ikke forveksles med Betel i Benjamin. Det Betel det her er tale om, lå i Simeon og er det samme som Betuel eller Betul, som nevnes i 1 Krøn 4,30.

Kapittel 15. Fra Gilboa til Isjbosets død

Slaget på Gilboa-fjellet. Sauls død. Mennene fra Jabes i Gilead tar seg av likene til Saul og sønnene hans. David straffer en falsk budbærer som kom med melding om Sauls død. David blir konge i Hebron. Isjboset blir konge i Mahanajim. Kampen mellom Abners og Joabs hærer. Abner svikter Isjbosets sak. Abner og Isjboset blir drept.

(1 Sam 31 – 2 Sam 4)

Beretningen om slaget ved Gilboa er kort (1 Sam 31; 1 Krøn 10), men vi kan likevel nesten se for oss hvordan denne sørgelige hendelsen forløp. Angrepet ser ut til å ha kommet fra filistrene. Etter en lang og hardnakket kamp måtte israelittene vike og trakk seg tilbake fra Jisreel til Gilboa-fjellet.

Slaget varte hele dagen, og mørket falt på før filistrene hadde full oversikt over seieren sin og kunne ta fatt på å plyndre de falne. Det hadde gått Israel ille den dagen. De falne dekket skråningene opp mot Gilboa-fjellet. Sauls tre sønner hadde falt i slaget, og fremst blant dem den edle Jonatan.

Saul selv hadde trukket seg tilbake til Gilboa, men kampen «ble hard der hvor Saul sto». Nå kom fiendens skyttere opp mot ham for å rette det siste slaget mot ham også, og Saul ble svært redd for skytterne. Det siste øyeblikket var kommet. Men den hardt pressede kongen ville ikke la seg gjennombore av disse uomskårne; han ville ikke at Israels arvefiender skulle «fare ille med» ham. Saul ville dø som en konge.

Den siste tjenesten han ba våpensveinen sin om, var å spare ham for å falle i filistrenes hender. Men våpensveinen torde ikke løfte våpen mot Herrens salvede. Da satte Saul sverdet sitt mot jorden og styrtet seg i det (1 Sam 31,3–5). Den trofaste våpensveinen fulgte sin herres eksempel. Like etter ble også alle Sauls ledsagere hogd ned (1 Sam 31,6; jf. 1 Krøn 10,6).

Nå stanset mørket det blodige verket for en stund. Før neste morgen grydde, hadde ryktet om Israels nederlag allerede spredt seg vidt omkring. Innbyggerne i byene omkring flyktet ut på landet og overlot de befestede byene til filistrene (1 Sam 31,7). Selv folket øst for Jordan ble grepet av den alminnelige panikken.

I mellomtiden var fienden i ferd med å plyndre de falne i Jisreel og på Gilboa-fjellet. Der fant de det de neppe hadde ventet: likene av Saul og hans tre sønner. De nøyde seg ikke med å plyndre dem – det var altfor lite. De ville påføre dem all den vanære som var mulig.

Derfor hogg de hodet av kongen og sønnene hans og lot de nakne kroppene ligge ubegravet. De skjendede hodene og de blodige våpnene ble sendt rundt omkring i filistrenes land «for å forkynne det glade budskapet i avgudstemplene og for folket» (1 Sam 31,9). Våpnene ble så fordelt i Astarte-templene, og Sauls hodeskalle ble spikret opp i Dagons tempel (1 Sam 31,10; 1 Krøn 10,10).

Men filistrene stanset ikke med det. De rykket inn og tok de byene hebreerne hadde forlatt. Hovedstyrken kastet seg inn i Betsjan, den store klippefestningen midt i landet. Fra toppen av en bratt høyde behersket den ikke bare Jordandalen, men også traktene rundt. Her hengte de de hodeløse kroppene til Saul og sønnene hans opp på bymuren. Natten bredte seg snart over disse grufulle troféene. Skulle nå ørnene og gribbene fullføre det verket de allerede hadde begynt?

Ryktet om skjendselen likene til kongen og sønnene hans var blitt utsatt for, nådde også folket på den andre siden av Jordan. Det var her, i Jabes i Gilead, at Saul hadde gjort sin første heltedåd like etter at han var salvet til konge: Etter en anstrengende nattmarsj hadde han reddet denne byen ut av en truende fare (1 Sam 11).

Det hadde vært en dåd i morgenen av Sauls liv, lys og lovende som ingen senere – hans første glansfulle bedrift, og den samlet hele Israel i Gilgal, der de med jubel valgte ham til konge. Men nå var det natt, og de hodeløse kroppene til Saul og sønnene hans hang forlatt av alle på Betsjans murer, omkranset av skrikende gribber og hylende sjakaler.

Slik fikk det ikke gå – slik kunne det ikke gå. Det fantes ennå troskap, takknemlighet og mot i Israel. De tapre mennene fra Jabes i Gilead brøt opp i den mørke natten, gikk over Jordan, klatret opp den bratte skråningen og tok i stillhet de vanærede likene (1 Sam 31,11–13). Med ærefrykt bar de dem over elven, og før morgenen grydde, var de utenfor filistrenes rekkevidde.

Det hadde alltid vært skikk i Israel å begrave de døde. Men disse halvt fortærte restene begravde de ikke, for de ville viske ut ethvert spor av vanæren som var tilføyd dem. Derfor brente de dem, begravde så knoklene under tamarisken i Jabes og holdt offentlig faste i sju dager. Den hellige teksten har bevart disse tapre mennenes dåd til minne for alle slekter.

Det var den tredje dagen etter at David og mennene hans var kommet tilbake til Siklag, og ennå hadde det ikke kommet noe bud om hvordan kampen mellom Saul og filistrene hadde gått. De visste jo hvordan de to hærene sto mot hverandre, og de ventet sikkert i stor spenning på å høre utfallet.

Da kom det plutselig en budbærer løpende ned til Siklag, og alt ved ham viste dem at det hadde skjedd en ulykke for Israel. Det var en fremmed, sønn av en amalekitt som hadde slått seg ned i Israel. Han hadde løpt rett fra kampen til Siklag for å fortelle David at Israel hadde lidd et forferdelig nederlag, og at Saul og hans tre sønner, Jonatan blant dem, hadde falt (2 Sam 1,1–4).

Han påsto at han tilfeldigvis var kommet i nærheten av Saul da kampen gikk hardt mot Israel. Kongen sto da alene oppe i skråningen av Gilboa og støttet seg på spydet sitt, mens fiendens ryttere trengte seg stadig nærmere inn på ham fra alle kanter. Da den ulykkelige kongen så ham og forsto at han var en

amalekitt, hadde Saul kalt ham til seg og sagt: «Kom hit til meg og drep meg! For dødskrampen har grepet meg, men det er ennå liv i meg» (2 Sam 1,9).

Da hadde amalekitten gått bort til ham og drept ham. Han hadde nemlig skjønt at Saul ikke ville overleve fallet sitt, så elendig som han sto der, syk og redd; han var allerede som død og ville derfor ikke makte å forsvare seg. Så hadde han tatt kronen fra hodet hans og ringen fra armen hans og løpt av sted, og nå var han kommet til David, sin herre (2 Sam 1,10).

Hele beretningen var usann, og en rolig undersøkelse og ettertanke ville lett ha avslørt bedraget. Men beretningen gjorde altfor sterkt inntrykk på David til at han kunne vurdere den så rolig, og han tok alt han hadde hørt for sant. Ærbødigheten for Herrens salvede fikk ham til å straffe den rå mannen som hadde kunnet løfte hånd mot kongen.

David kalte mannen til seg igjen og spurte hvem han var. Med kronen og armringen vitnet mannen tydelig nok mot seg selv – som Sauls morder, eller i alle fall som en røver som frekt hadde rørt den døde kongen og så var kommet til David for å smigre seg inn hos ham. Da reiste Davids innerste følelser seg mot å gjøre seg medskyldig i en slik forbrytelse.

Hadde ikke Sauls liv to ganger vært i hans egen hånd? Og hadde han ikke da med gru veket tilbake for å legge hånd på Herrens salvede, enda han selv var i den ytterste fare? Og nå hadde denne amalekitten med kaldt blod løftet våpen mot kongen da han sto alene og i sin største nød – og det bare for å få en belønning av David!

Alt i ham gjorde opprør mot en så grusom og lettsindig gjerning. Denne amalekitten fortjente sin straff. Og måtte ikke hele Israel reise seg mot David og anklage ham for å ha del i mordet på Saul, om han ikke straks ga morderen den straffen han fortjente?

Så avsluttet David det korte forhøret med en dom som var preget av dyp avsky for den grufulle gjerningen: «Ditt blod komme over ditt hode, for din egen munn har vitnet mot deg da du sa: Jeg har drept Herrens salvede» (2 Sam 1,16). Deretter befalte han en av de unge mennene å hogge ham ned, og dommen ble fullbyrdet med det samme.

En heftig og oppriktig sorg grep David og mennene hans. De rev klærne sine i stykker, og de «klaget og gråt og fastet helt til om kvelden over Saul og hans sønn Jonatan, og over Herrens folk og over Israels hus» (2 Sam 1,12).

Davids sorg er foreviget i en av de vakreste sangene i hele Det gamle testamente. Han sang en klagesang over Saul og Jonatan (2 Sam 1,17–18) og bød at Judas barn skulle lære den. Sangen ga han navnet *Kasjet* (קֶשֶׁת, «Buen»). I vår bibel er den ikke tatt inn i Salmenes bok. Den er skrevet ned sammen med den historiske beretningen om hendelsen i 2 Sam 1 og er hentet fra et diktverk som kalles *Sefer hajjasjar* (סֵפֶר הַיָּשָׁר, «Den rettskafnes bok»).

Sangen består av to strofer av ulik lengde (2 Sam 1,19–24 og 25–27), og den siste handler særlig om Jonatan. I begge strofene begynner sangeren med å skildre sorgen over de to heltene Saul og Jonatan, som var så inderlig knyttet sammen og så høyt æret. Deretter taler han om hva Jonatan var for ham selv, og til slutt sukker han dypt over det store tapet for hele Israel.

Klagesangen har ikke den minste antydning av fiendskapen Saul hadde vist mot David, og det sier mye om hvor ren sorgen er. Alt som bare angikk David personlig, er holdt utenfor; det ser ut som om han aldri hadde hatt grunn til å klage over Saul. Slik sett har denne sangen særlig betydning, for den kaster lys over de salmene fra Davids hånd der man har ment å finne hevnfølelse og personlig bitterhet.

I denne klagesangen finner vi igjen trekk som trådte fram i sin fullkommenhet i Davidssønnens store klage over Jerusalem. David sørget over Saul, som så bittert hadde forfulgt ham. På samme måte – ja, enda bitrere – sørget Herren Jesus over Jerusalem. Byen hadde bare stått ham etter livet og båret på mordtanker mot ham helt fra han første gang sto fram offentlig innenfor murene. Klagesangen lyder slik (2 Sam 1,19–27):

Din pryd, Israel, ligger drept på dine hauger.
Å, at heltene skulle falle!

Forkynn det ikke i Gat,
meld det ikke på gatene i Asjkelon,
for da ville filistrenes døtre glede seg,
de uomskårnes døtre ville juble!

Dere Gilboa-fjell! Måtte det ikke falle dugg eller regn på dere!
Måtte der ikke være marker som bærer korn til offergaver!
For der ble heltenes skjold flekket med blod,
Sauls skjold ble ikke salvet med olje.
Aldri vendte Jonatans bue tilbake
uten blod fra de falne eller fett fra de mektige.
Aldri kom Sauls sverd umettet hjem.

Saul og Jonatan, elsket og avholdt i livet,
ble heller ikke skilt i døden.
Hurtigere var de enn ørner,
sterkere enn løver.

Dere Israels døtre! Gråt over Saul,
som kledde dere vakkert i purpur,
som satte smykker av gull på deres klær.

Å, at heltene skulle falle i striden!
Jonatan ligger ihjelslått på dine hauger.
Hjertelig bedrøvet er jeg over deg, min bror Jonatan!
Du var meg inderlig kjær.
Din kjærlighet var mer dyrebar for meg
enn kvinners kjærlighet.

Å, at heltene skulle falle,
og krigens våpen bli ødelagt!

Men nå var det ikke tid til å sørge uten å handle. Så langt man kunne skjønne, var det ikke lenger noen grunn til at David skulle leve i landflyktighet. Likevel ville han ikke ta noe skritt før han hadde fått vite Herrens vilje. Han spurte derfor Herren ved urim og tummim og fikk til svar at han skulle ta bolig i Hebron.

Der ble han straks anerkjent som konge over Judas stamme (2 Sam 2,1–4). I sju og et halvt år var han bare konge over denne stammen, og i hele denne tiden ventet han på at Herren skulle gi ham hele riket.

I denne tiden gjorde ikke David noe for å motarbeide forsøkene på å sette en av Sauls sønner på kongetronen. Det viser at han hadde tatt lærdom av det Herren hadde vist ham: at han ikke skulle ta saken i egne hender for å sikre seg kongedømmet. Fristelsen til å gjøre det måtte være desto større nå, for han visste godt at ethvert forsøk på å sette Sauls slekt på tronen gikk stikk imot Guds uttalte vilje.

Likevel holdt han seg i ro. Riktignok brøt det ut fiendtligheter mellom de to partiene i landet, men det var rivalen hans, ikke David, som begynte dem.

Det første David gjorde som konge over Judas stamme, var derimot å sende menn til Jabes i Gilead for å uttrykke sin beundring og takknemlighet for byens edle framferd mot Saul (2 Sam 2,5–7). Samtidig prøvde han å vinne mennene i byen for seg nå som kongen deres var borte. Det var bare et uttrykk for hvor høyt han satte folk med et så tappert og edelt sinnelag.

Det var viktig for ham å få slike folk på sin side, særlig fordi Jabes i Gilead var hovedbyen i dette østlige distriktet. Dessuten hadde motpartiet hans tatt denne byen og plantet banneret sitt der uten å ha den minste rett til det etter Guds vilje.

Den hellige teksten viser at det blant flyktningene fra slaget ved Gilboa også var en sønn av Saul, kanskje den yngste av kongens sønner. Ut fra måten han omtales på (2 Sam 2,8), og det vi senere får vite om ham, ser han ut til å ha vært en svak karakter – en nikkedukke for den ærgjerrige Abner. Denne hensynsløse soldaten brukte ham for å oppnå egne fordeler.

Det opprinnelige navnet hans, Esjbaal, «Baals ild» (1 Krøn 8,33; 9,39), ble i folkemunne gjort om til Isjboset, «skammens mann». Baal og *boset* ble brukt om hverandre alt etter hvordan det sto til med folkets gudstro på den tiden (Dom 6,32; Jer 11,13; Hos 9,10). Men kanskje kan vi her også se et uttrykk for den forakten denne etterkommeren av Saul ble møtt med blant folket.

Like etter slaget ved Gilboa hadde Abner ført denne kongesønnen over Jordan til Mahanajim, «de to leirene», der trolig også restene av Sauls slagne hær hadde samlet seg. Stedet lå avsides og hadde dessuten ærverdige minner fra Israels historie, så her syntes stillingen å være så gunstig som mulig for kongesønnen.

Der lot Abner Isjboset rope ut til konge (2 Sam 2,8–9), og herfra planla han å vinne hele landet for ham. I løpet av fem og et halvt år lyktes det ham også å få herredømme over alle Israels stammer unntatt Juda og samtidig å holde landet fritt for filistrenes innfall.

Det var Isjboset og Abner som åpnet den første kampen mellom hærene til de to rivaliserende kongene. De marsjerte mot Gibeon med alle de styrkene de rådde over, for å ta tilbake «Sauls Gibea» som kongeby og sette Isjboset på tronen etter Saul, hans far. Da Joab, Davids øverste hærfører, fikk høre om det, rykket også han ut med sine øvede krigere for å hindre det (2 Sam 2,12–13).

Byen Gibeon lå i en skråning som hadde utsikt over en vid og fruktbar dal. På østsiden av høyden, dypt nede i klippen, var det en kilde som dannet en firkantet

dam, omkring 22 meter lang og 13 meter bred (jf. Jer 41,12). Sør for dammen lå Joab med hæren sin, og nord for den Abner med sin. De to hærførerne ser ut til å ha kjent hverandre fra før (2 Sam 2,22). Kanskje hadde Abner allerede tenkt på å få i stand fred; framferden hans tyder i alle fall på det.

Hvordan det enn var med det, var det igjen Abner som satte i gang kampen som nå brøt ut. Han foreslo nemlig at tolv unge menn fra hver side skulle tre fram og kjempe mot hverandre (2 Sam 2,14–16). Kanskje ville han avgjøre striden på en måte som kunne hindre en blodig borgerkrig.

Abner sa at de skulle «holde en krigslek», og det er en mild omskrivning av en tvekamp på liv og død. Bitterheten var så stor på begge sider at det ble en blodig lek. De stridende styrtet seg over hverandre med slik voldsomhet at alle ble liggende døde igjen på valplassen. Derfor fikk stedet navnet Helkat-Hassurim.[1]

Men denne blodige leken førte ikke til noe; tvert imot ble den innledningen til en heftig kamp. De to hærene styrtet mot hverandre, og utfallet ble at tre hundre og seksti mann falt på Abners side, mens bare nitten av Davids tapre krigere falt (2 Sam 2,30–31).

Abner flyktet, og Joab satte etter ham til det ble kveld. Da hadde de forfulgte samlet seg i «én flokk» og «stilt seg på toppen av en haug», og derfra ba Abner Joab om å holde opp med forfølgelsen.[2]

Under denne forfølgelsen skjedde det noe som er tatt med her på grunn av det som fulgte senere. Av de tre sønnene til Davids søster Seruja – Abisjai, Joab og Asael (jf. 1 Krøn 2,16; 1 Sam 26,6) – var Asael, den yngste, «lett på foten som en gasell på marken» (2 Sam 2,18). Opphisset av kampen satte den unge mannen etter Abner og var ute etter nettopp ham.

Abner kjente forfølgeren sin og stanset etter en stund. Den unge Asael har trolig trodd at dette betydde overgivelse. Abner ba ham gi opp jakten på ham; det måtte være nok for ærgjerrigheten hans om han kunne vende tilbake med våpnene fra en eller annen ung kar. Men den opphissede unge mannen lot seg ikke holde tilbake av dette, og Abner stanset igjen for å hindre ham i det ubetenksomme forsettet.

Men hvor velment og vennlig Abner enn talte, fikk han heller ikke denne gangen den lidenskapelige unge mannen til å gi opp jakten. Abner pekte på at Asael ikke ville kunne hamle opp med ham i en tvekamp, og at han svært nødig ville drepe ham av hensyn til Joab, broren hans.

Da Asael likevel ikke ville gi opp, måtte Abner gripe til selvforsvar. Han støtte ham i magen med den skarpe spissen på bakenden av spydet, slik at den unge mannen falt dødelig såret til jorden og «døde på stedet». Synet av den tapre unge mannen som lå og vred seg i dødskamp, fikk de andre forfølgerne til å stanse og se på ham, og det gjorde hevnlysten og vreden deres enda sterkere (2 Sam 2,23).

Etter slaget ved Gibeon fulgte en langvarig krigstilstand i landet, selv om det ikke ser ut til å ha vært noe egentlig større slag mellom hærene til de to

[1] «De skarpe klingers mark». Oversetterens merknad: Den norske bibeloversettelsen hadde den gang «klippenes», det vil si de sterkes, «mark».

[2] Vers 27 er svært vanskelig å oversette. Svaret Joab ga på Abners bønn, betyr likevel trolig at Abner med sin framferd selv hadde skylden for denne borgerkrigen, men at Joab nå ville stanse forfølgelsen, siden Abner ba om fred.

kongene. Resultatet ble at «David ble sterkere og sterkere, men Sauls hus ble svakere og svakere» (2 Sam 3,1). Det viste seg snart også i det ytre. Etter hvert som Davids politiske makt vokste, gjorde han som konger i Østen pleide: Han knyttet forbindelser med de mektigste slektene og tok seg flere hustruer for å grunnlegge et stort og tallrikt kongehus (2 Sam 3,2–5).

Isjboset derimot ble stadig svakere, og Abners enevelde over ham ble mer og mer ydmykende og trykkende. Til sist tok den allmektige hærføreren et skritt som etter skikken på den tiden måtte bli sett som et åpenlyst forsøk på å sette seg selv på Sauls trone: Han tok en av Sauls medhustruer til seg (2 Sam 3,7). Enten Abner gjorde dette med en slik plan for øye eller bare av kjødelig lettsindighet, måtte det i alle fall bli oppfattet som en fornærmelse, og kongesønnen følte seg dypt krenket av den rå og hensynsløse hærføreren.

Men Abner hadde uten tvil for lengst sett hvor umulig det var å holde Isjbosets sak oppe, og han ville på ingen måte la seg irettesette av en nikkedukke som alltid hadde bøyd seg for alle befalingene hans. Han ga Isjboset et rått og fornærmende svar og sa rett ut at når saken sto slik, ville han heretter holde med David, og da skulle Davids kongedømme snart bli anerkjent i hele landet. Den stakkars, ynkelige kongen torde ikke svare ham et ord (2 Sam 3,8–11).

Isjboset tok det vel helst som ord fra en opphisset, rå mann. Men for Abner var det fullt alvor. Han innledet straks forhandlinger med David. David godtok tilbudet fra Abner på ett vilkår, og vilkåret viste hvor varmt han ønsket å gjenopprette forbindelsen med Sauls hus – en forbindelse som var blitt brutt med rå vold.

Det hadde hele tiden vært en dyp hjertesorg for David at Saul hadde tatt datteren sin Mikal fra ham og gitt henne til en annen. Dessuten ville det nå styrke hans politiske anseelse i Benjamin sterkt om han fikk gjenopprettet dette ekteskapet fra ungdommen, som var knyttet til minnet om hans første offentlige heltedåd.

David sendte derfor Abner dette svaret: «Godt, jeg vil gjøre en pakt med deg. Bare én ting krever jeg av deg: Du skal ikke komme for øynene mine uten at du har med deg Mikal, Sauls datter, når du kommer for å tre fram for meg» (2 Sam 3,13). David gikk inn på slike forhandlinger med Abner fordi han så på ham som kongesønnens øverste rådgiver. Derfor sendte han også straks bud til Isjboset med samme beskjed som han hadde gitt Abner.

Etter råd fra Abner gikk kongesønnen straks med på det David krevde, og Abner påtok seg selv å hente Mikal og følge henne til David. Det hele skjedde åpent, og folket så det som en statshandling. Mikals midlertidige ektemann Paltiel fikk lov til å følge henne til Judas grense (2 Sam 3,15–16). Abner ledet selv hele følget, og overalt hvor det kom, var det det beste vitnesbyrd om at folket mer og mer anerkjente Davids kongedømme og bøyde seg for det.

Da Abner førte Mikal til David i spissen for en delegasjon på tjue mann, kunne han opptre på vegne av hele partiet sitt. Med sin vanlige kraft hadde han nemlig først vendt seg til «Israels eldste» og fått deres samtykke. De var for lengst lei av et styre som bare var et navn og ikke noe mer.

Deretter hadde han også fått med seg Benjamins stamme. Derfor kunne han nå som representant for hele Israel tilby David det udelte kongedømmet. Kongen tok imot ham og følget hans som venner, behandlet dem med ære og holdt et stort gjestebud for dem (2 Sam 3,17–21).

Joab og mennene hans var imidlertid borte på et eller annet krigstokt og kom ikke hjem før Abner og følget hans nettopp hadde forlatt Hebron. Da Joab fikk vite hva som hadde skjedd mens han var borte, gikk han straks til David og irettesatte ham bittert fordi han ikke hadde behandlet Abner som en svikefull forræder (2 Sam 3,22–25). En slik mann skulle ikke ha vært tatt imot som gjest. Abner var kommet med svik for å speide ut hvordan det sto til, og det var en dåraktig svakhet å la ham slippe unna.

Joabs ord kunne se ut som nidkjærhet for Davids sak, men innerst inne var han drevet av hevnlyst. Han tørstet etter å hevne brorens blod, og samtidig fryktet han nok også at en mann som Abner ville bli farlig for hans egen innflytelse på kongen om han gikk over på Davids side. Men David gikk ikke inn på tankene hans og ga ham ikke den minste oppmuntring til det han deretter gjorde.

Joab handlet på eget ansvar da han nå lokket Abner tilbake til Hebron. Han sendte bud i all hast etter dem som hadde dratt, og Abner, som ikke ante noe ondt, vendte tilbake med budet. Joab hadde i mellomtiden gjort avtale med broren sin Abisjai (2 Sam 3,30). Han møtte Abner «i porten», tok ham til side som for å fortelle ham noe, og «stakk ham i magen» der – på samme måte som Abner hadde drept hans unge bror (2 Sam 3,26–27).

Etter den blodige dåden har nok morderne vendt seg til dem som sto omkring, slik skikken var i slike tilfeller, og forklart at de mente seg i sin fulle rett som blodhevnere. Men i dette tilfellet hadde et slikt forsvar ikke engang et skinn av rett, for Abner hadde drept Asael i nødvendig selvforsvar og ikke begått mord (jf. 5 Mos 4,42 ff.; Jos 20).

Abner var riktignok en sterk mann, en virkelig krigshelt målt med hedensk målestokk. Men som israelitt kan han sannelig ikke kalles stor på noe vis. Overfor Isjboset ga han inntrykk av å være fullt forvisset om at David var satt til konge etter Herrens vilje og derfor kunne bli til velsignelse for Israel (2 Sam 3,9–10.18). Han satte alle midler i gang for at David skulle bli anerkjent som konge av alle, som om det lå ham svært på hjertet å oppfylle Guds vilje.

Men dette må vi bedømme på samme måte som handlingene til så mange lignende framstående menn. Når de ser at det tjener deres egne fordeler best å støtte saken sin med at «Gud vil det», blir de med ett gudfryktige og nidkjære for Herrens vilje. Ellers nøler de ikke med å handle stikk imot den samme «Guds vilje» som de sier at de ydmykt bøyer seg for. Slik var det også med Abner i dette tilfellet.

Like fullt var Joabs gjerning ond og avskyelig. Den vakte derfor også beredtiget avsky hos David, og han viste åpent hvor viktig det var for ham at ingen skygge av mistanke om å ha hatt del i den falt på ham.

Det var imidlertid helt umulig for ham denne gangen å la lovens arm ramme forbryteren. Det ville også ha vært et vanskelig skritt, for Joab og Abisjai var de

øverste hærførerne i hæren hans. Krigerne ville neppe ha sett rolig på at de to ble drept. Under slike omstendigheter var det ikke annet å gjøre enn det David gjorde for å protestere mot denne udåden: Han overlot gjerningsmennene i Guds hånd.

Gud ville nok ramme dem etter fortjeneste og gi dem en straff som svarte til deres hovmodige begjær etter makt og innflytelse (2 Sam 3,29). David påbød en offentlig sorgehøytid som selv morderne måtte ta del i (2 Sam 3,31–35). Kongen fulgte selv like bak Abners båre og sang en klagesang over den døde, og hele folket stemte i. Dessuten lot han folket vite at han ville faste til solen gikk ned.[3]

Merknaden i 2 Sam 3,37 tyder på at en slik offentlig protest fra Davids side var helt nødvendig for å fri ham fra all mistanke om at han hadde del i Joabs gjerning: «Den dagen skjønte hele folket og hele Israel at det ikke var kongen som var opphavsmannen til drapet på Abner.» Overfor sine nærmeste uttalte kongen seg mer åpent om Serujas sønners gjerning (2 Sam 3,38–39). De var sterke, men temmelig samvittighetsløse menn, «mektigere» enn han selv, og Herren skulle «gjengjelde den som gjør ondt, det onde han gjør».

Tilliten og hengivenheten i folket samlet seg mer og mer om David; framferden hans ble ikke skjult for folkets våkne blikk. Og det var svært nødvendig at han fikk større makt, for ellers ville de frekkeste forbrytelser gå ustraffet i landet. Sauls sørgelige regjering hadde gitt moralsk forfall fritt spillerom. Mordet på Isjboset er et avskyelig vitnesbyrd om dette.

Abners død hadde naturlig nok slått både Isjboset og tilhengerne hans med skrekk. I kretsen rundt Sauls sønn var det nå ingen igjen som kunne stille seg i spissen for den saken Abner hadde kjempet for. Under slike forhold så det ikke godt ut for Isjboset. Stillingen hans hadde vært svak før; nå ble den helt uholdbar.

Og om Isjboset skulle bli revet bort av en brå eller tidlig død, var det ingen andre igjen av kongeslekten til å tre i hans sted enn krøplingen Mefibosjet, Jonatans sønn. Han hadde vært et vanført barn helt siden den ulykkelige meldingen om det tapte slaget ved Gilboa. Under den hastige flukten som da grep alle, hadde nemlig fostermoren latt ham falle, og derfor ble han «lam i begge føttene» (2 Sam 4,4).[4]

Selv den mest ihuga partimann måtte se det som en ulykke om den lamme Mefibosjet noen gang skulle bestige tronen, for på den tiden gjaldt kravene til en konge ikke minst hans ytre. Da inntraff en forferdelig hendelse som gjorde ende på alle vanskeligheter.

To av Isjbosets høvdinger sto bak denne udåden (2 Sam 4,2–3). Uten tvil var de fristet av håpet om en stor belønning, og med kaldt blod hadde de avtalt seg imellom å myrde den ynkelige kongen. Morderne var brødre og kom fra Beerot, som lå på den vestlige grensen av Benjamin (Jos 18,25). De var altså av Sauls egen stamme, og det gjør gjerningen deres desto skammeligere.

[3] Når vi bedømmer en hendelse som denne, må vi ikke miste av syne tidens åndelige ståsted; naturligvis maktet heller ikke David å heve seg over det i en slik sak.

[4] Mefibosjet betyr: «Han som slår Baal ned.» Denne oversettelsen svarer best til det parallelle navnet Meribbaal i 1 Krøn 8,34.

Av en grunn som ikke blir nevnt, hadde beerotittene samlet flyktet til Gittajim. Man har gjettet på at Sauls nedslakting av gibeonittene var årsaken (2 Sam 21,1–2). Noe sikkert kan vi ikke si om det, men den egentlige grunnen til mordet på Isjboset ligger neppe der.

Under påskudd av å hente hvete til forsyninger for folkene sine trengte de inn i Isjbosets hus mens kongen tok middagshvilen sin (2 Sam 4,5–8). De styrtet inn i sovekammeret hans og stakk ham i magen, og så hogg de hodet av ham for å ta det med til David som bevis på det de mente var en fortjenestefull dåd. Hos David fikk de den mottakelsen vi på forhånd kunne vente.

Morderne trådte fram for kongen og påsto frekt at de hadde vært redskaper i Herrens hånd til å hevne alt det onde Saul hadde gjort mot David. Men David var opprørt i sitt innerste over den skamløse udåden og avviste det hyklerske påskuddet deres: «Så sant Herren lever, han som har forløst min sjel fra all trengsel: Den som kom til meg med melding om at Saul var død … ham grep jeg og drepte i Siklag – ham som jeg skulle ha gitt lønn for et gledesbud. Hvor mye mer nå, når ugudelige menn har myrdet en rettferdig mann i hans hus og på hans leie!» (2 Sam 4,9–11).

Så bød han de unge mennene å hogge dem ned. Straffen skulle være offentlig og samtidig svare til den grusomme forbrytelsen. Derfor lot han hendene og føttene deres hogge av, og så ble de hengt opp ved dammen i Hebron (2 Sam 4,12).

Slik var David nå den eneste i landet som hadde ubestridt krav på kongedømmet. Rivalene hans var ryddet av veien uten at han selv hadde hatt noen del i det. Det var en blodig historie, men likevel ledet av Herrens styrende hånd. Han gir den ugudeliges vilje frihet til å begå sin forbrytelse, men styrer selv syndens følger etter sin vise plan.

Kapittel 16. David konge over hele Israel

David salves til konge over hele Israel. Han inntar Sion. Filistrene slås. Arken føres til Jerusalem. Nye ordninger for gudstjenesten.

(2 Sam 5–6; 1 Krøn 11–16)

Det må ha vært til glede for alle rettskafne i Israel at den lange og ulykkelige partistriden endelig var over, og at et sterkt kongedømme var opprettet under David. Selv i den tiden da Davids stilling så alt annet enn lovende ut, kom det stadig overløpere til ham fra alle stammene – ikke engang Benjamins stamme unntatt – og fra landet øst for Jordan. Det krevde mot og fast vilje å dele farer og strev med en landflyktig mann som David.

Derfor har Den hellige skrift også skrevet opp navnene på de fremste av dem som sluttet seg til ham i den tiden for å kjempe for hans sak. Som så ofte ellers gir Krønikebøkene oss også her opplysninger som utfyller beretningen vår.[1]

I 1 Krøn 12,1–22 finner vi for eksempel en liste over de fremste mennene som til ulike tider sluttet seg til David, og opplysninger om hvilke stammer de kom fra. Ut fra dette kan vi med en viss sannsynlighet slutte hva som drev i alle fall noen av dem.

Vi får vite at det ved fire ulike anledninger kom store flokker til David. Mens han var i Siklag, sluttet en flokk av «Sauls stammefrender av Benjamin» seg til ham (1 Krøn 12,1–7), og likeså noen menn fra Juda (1 Krøn 12,4.6–7).

Mens han holdt til i fjellstrøkene i Judas ørken (1 Sam 22–24), gikk noen av gadittene over til ham. De blir kalt «djerve helter, krigsvante stridsmenn», som «var som løver å se til» (1 Krøn 12,8), og i 1 Krøn 12,14 heter det at «den ringeste av dem var satt over hundre og den største var satt over tusen». Som et ytterligere vitnesbyrd om motet deres forteller 1 Krøn 12,15 at de gikk over Jordan i

[1] Uten å gå inn på en grundig analyse av Krønikebøkene – vi viser til tabellen foran – vil vi bare generelt bemerke at Samuelsbøkene og Kongebøkene hører til de profetiske skriftene i kanon, mens Krønikebøkene regnes til hagiografene, «skriftene». I de første er alt framstilt fra et profetisk ståsted, mens synsvinkelen i de siste er «den hellige forfatterens». I det ene tilfellet er det teokratiet med sine verdensvide prinsipper som bestemmer helhetssynet. I det andre er det snarere helligdommen i Juda, den helligdommen Gud selv har utvalgt, med sine forordninger, sitt prestedømme og sine lover, som bringer velsignelse til dem som overgir seg til den i tro og kjærlighet, men ve over de ugudelige. Derfor følger forfatteren her – etter de mange slektsregistrene som disse bøkene er så rike på – det davidiske kongedømmet helt ned til det babylonske fangenskapet, mens historien om Israels rike er helt utelatt. Også i historien om de davidiske kongene, særlig David og Salomo, er det mer personlige utelatt, og beretningen er holdt snarere objektiv enn subjektiv, om vi kan bruke et slikt uttrykk. Leseren vil selv lett finne de delene av historien som ikke er tatt med.

flomtiden om våren da de forlot Saul, og at de drev på flukt alle som ville sperre veien for dem.

En tredje flokk, fra Benjamin og Juda, kom til ham på samme tid (1 Krøn 12,16–18). Navnene deres er ikke nevnt, men det heter at de ble ført an av Amasai, som trolig var sønn av Abigail, en yngre søster av David (1 Krøn 2,16–17). David ble overrasket da han så denne flokken komme til ham, og krevde at de skulle si hva de hadde i sinne. Da talte Amasai, drevet av Ånden, ord som viste tydelig at de kom som venner.

Den siste og kanskje største flokken sluttet seg til David da han ble sendt bort fra filisterhæren og vendte tilbake til Siklag. Den besto av sju høvedsmenn over tusen fra Manasse, og de ble til stor hjelp for David i angrepet på amalekittene (1 Krøn 12,19–21).

Når så mange av stammene sluttet seg til David mens Saul ennå levde, kan vi lett forstå hvor begeistret de nå samlet seg om ham. Nå var enhver rival som kunne gjøre ham tronen stridig, borte.

De hadde alle følt at han var deres egen, slik de senere sa til ham i Hebron (2 Sam 5,1) – på samme måte som Israel en gang skal forstå at Messias alene er Israels rette konge, når de i angrende tro vender seg til ham. Ved denne anledningen bekjente de åpent at David, selv mens Saul levde, hadde vært den eneste seierrike føreren og kongen i alt, og at Guds løfte gjennom Samuel nettopp hadde siktet til ham (1 Krøn 11,3).

Her sluttet Israels eldste en pakt med David og salvet ham til konge over Israel, mens hundretusener av krigere marsjerte ned til Hebron fra de fjerneste delene av landet for å hylle ham (1 Krøn 12,23–40). Slik begeistring hadde man aldri sett før i Israel! De kom av egen vilje, uten å være kalt sammen.

Selv fra de nordligste delene av landet – Issakar, Sebulon og Naftali – kom de med gaver til den tre dager lange folkefesten. Davids gamle undersåtter i Juda, og særlig i Hebron, holdt på å forberede den for å feire denne store og gledelige hendelsen. Også fra begge sider av Jordan strømmet det til flokker.

I denne store tilstrømningen finner vi ikke noe større antall fra Juda og Simeon – Simeon lå innesluttet i Judas område – og heller ikke noen større flokk av levitter. Det kommer av at de fleste av dem allerede var Davids undersåtter (1 Krøn 12,24–26). Issakar var representert ved to hundre av sine fremste menn, som «forsto seg på tidene, så de visste hva Israel hadde å gjøre» (1 Krøn 12,32).

Bare fra Efraim og Benjamin kom det forholdsvis små flokker. Når det gjelder Efraim, kom det kanskje av den gamle striden mellom denne stammen og Juda, eller av at Efraim fortsatt hadde gått tilbake i folketall, slik det allerede hadde vist seg ved den andre folketellingen på Moses' tid. Benjamin hadde til da holdt hardnakket fast ved Sauls hus (1 Krøn 12,29).

Legger vi sammen tallene som står på disse stedene i Krønikebøkene, får vi 339 600 mann med 1222 førere – et tall som viser med hvilken enestående enighet og begeistring Israel nå sluttet seg til David. Og kongen som hele nasjonen nå samlet seg om, var i sin beste manndomsalder; han var nettopp blitt trettisju og et halvt år gammel (2 Sam 5,5). Det var et storslått syn som her møtte nasjonen, og de hadde god grunn til å juble ved den folkefesten David holdt i Hebron.

Men når vi ser denne historien i dens høyere og åndelige betydning, og husker hva Israels eldste bygde Davids krav på kongetronen på, våger vi å se hendelsen som et forbilde på at Israel i de siste tider skal vende hjem til sin frelser og konge.

Og det er sikkert ikke feil når vi lar tankene gå fra denne festen i Hebron og fram til den andre og bedre festen i de siste dager. Profeten skildrer den som full av den reneste glede både for Israel og for hele verden (Jes 25,6–10).[2]

StammeKrigereFørereJuda6 800Simeon7 100Levi4 600Med Jojada, fyrsten av Arons hus3 700Sadok og hans fars hus22 høvedsmennBenjamin3 000Efraim20 800Halve Manasse18 000Issakar200 ledende mennSebulon50 000Naftali37 0001 000 høvedsmennDan28 600Asjer40 000De to og en halv stammene øst for Jordan120 000**I alt339 600 mann1 222 høvedsmenn**Omgitt av en så stor og jublende folkemengde må David ha følt at nå var det rette øyeblikket kommet til å fortsette og fullføre Josvas erobring av Det hellige land. Det var helt naturlig at han da først og fremst måtte rette blikket mot Israels hovedstad. Jebusittenes by skulle bli et virkelig «Jerusalem», et «fredens sete» for Davids hus.

Selve byen var riktignok blitt inntatt like etter Josvas død (Dom 1,8), men borgen på Sions berg, som behersket hele byen, var fortsatt i jebusittenes hender. Beliggenheten gjorde byen som skapt til å være Israels hovedstad: Den hadde naturlig vern og en sentral plassering, og den lå midt mellom Benjamin og Juda. Ja, Herren selv hadde så å si utvalgt den til å være den befestede og bevoktede helligdommen i Det hellige land.

Så lenge Sion var i jebusittenes eie, kunne ikke landet regnes som helt erobret. Derfor vendte David nå hele folkets stridskrefter mot Sion. Men Sion var så sterkt befestet, både av naturen og ved menneskehånd, at jebusittene til og med våget å håne David da han rykket fram med sine store styrker. De brukte et ord som senere ble til et ordspråk: «Du kommer aldri inn her! Blinde og lamme skal drive deg bort.» (2 Sam 5,6)

Men for den som går fram i Guds kraft, er ingenting umulig. Klokt oppildnet David krigerne sine ved å minne dem om hånen fra de overmodige jebusittene. Han lovet dem store belønninger om de greide å storme borgen og jage ut disse «lamme og blinde som Davids sjel hater» (2 Sam 5,8). Den som først kom opp på muren, skulle bli «høvding og fører» (1 Krøn 11,6). Denne æren vant Joab, som hadde vært øverstkommanderende for Davids hær allerede før alle stammene sluttet seg til David i Hebron.

Så ble den uinntakelige Sionsborgen erobret like for øynene på jebusittenes hær, og den ble kalt «Davids by», til glede og oppmuntring for den seirende hæren. Fra da av gjorde David den til sin residensby (2 Sam 5,7–9). For å gjøre den enda sterkere, befestet han den ytterligere. I 1 Krøn 11,8 heter det: «Han bygde byen rundt omkring, fra Millo og utover.»

Vi forstår dette slik at Sion før var omgitt av tre murer og nå fikk en fjerde, som gikk fra borgen Millo (enten ved det nordvestlige eller det nordøstlige

[2] Med henvisning til det vi har sagt ovenfor, gir vi her en oversikt over tallene på krigere og høvedsmenn som ifølge 1 Krøn 12,24–37 møtte fram i Hebron ved denne anledningen. Tallene er naturligvis gitt i runde tall.

hjørnet) til der den gamle muren sluttet. Joab satte resten av bymurene i stand (1 Krøn 11,8).

Det vi hittil har fortalt, må likevel ikke forstås som en streng tidsmessig rekkefølge av hendelser. Byggingen av disse murene tok nok lang tid, og mye av det som fortelles senere, skjedde sikkert før de sto ferdige. Den hellige forfatteren vil tydeligvis ta med det som nærmest knytter seg til Davids erobring av Sion, og særlig at David tok sin residens der.

Derfor får vi også her høre om palasset David bygde på Sions berg, og om hjelpen han fikk til det av Hiram, kongen i Tyrus (2 Sam 5,11). Likeså hører vi om de nye ekteskapene David inngikk, og om barna han fikk, enda disse barna ble født langt senere (2 Sam 5,13–16).[3]

Det mest naturlige er å tenke seg at Hiram sendte sendemenn med lykkønskninger til David, trolig etter at han hadde besteget tronen og erobret Sion. Dette førte siden til nærmere forbindelse mellom de to kongene, og til at Hiram sendte David materialer og bygningsmenn til de store byggearbeidene David nå satte i gang.[4]

Også i filistrenes land fikk man høre at hele Israel enstemmig hadde opphøyd David til konge, og det vakte uro der. Enda mer engstelige ble filistrene da ryktet kom om at Sion var blitt erobret så snart etter. Nå så det ut til at de snart skulle miste overherredømmet som de hadde tilkjempet seg over Det hellige land, særlig under Sauls regjering. De brøt derfor opp, gikk til angrep og nærmet seg Jerusalem. Uten å møte motstand fikk filistrene rykke fram helt til Refaim-dalen, som bare er skilt fra Hinnoms sønns dal av en fjellrygg (2 Sam 5,17–18).

For David ville ikke ta noe skritt mot dem før han hadde spurt Herren. Fremfor alt ville han kjenne Herrens vilje før han gikk mot Israels arvefiender. Han ville at hele hæren skulle forstå at selv den største stridsmakt er maktesløs hvis Herren ikke er med. Derfor ventet han så lenge med å rykke ut.

Herrens svar lovet ham full seier og gjorde ham viss på den. Da rykket David ut mot filistrene og slo dem fullstendig. David visste godt at det var Herren som hadde hjulpet, og ropte: «Herren har brutt igjennom mine fiender foran meg!» (2 Sam 5,20) Fra den dagen fikk stedet navnet Baal-Perasim, «gjennombruddenes sted». Av Jes 28,21 ser vi at minnet om denne hendelsen siden alltid ble knyttet til stedet.

Seieren fikk enda større betydning fordi filistrene hadde tatt gudene sine med seg i slaget, slik Israel en gang før hadde rykket fram mot dem med Herrens ark. Gudebildene ble nå tatt og brent etter Davids befaling (1 Krøn 14,12), i samsvar med 5 Mos 7,5.25.

Men filistrene dro enda en gang opp til Refaim-dalen for å gjøre nederlaget godt igjen. Også denne gangen spurte David Herren, og han fikk befaling om hvordan han skulle angripe, så det ville bli tydelig for hele hæren at det var Herren som kjempet for dem: «Du skal ikke dra dit opp. Gå omkring dem så du

[3] Det gjelder tydelig nok Batsebas fire sønner, jf. 1 Krøn 3,5, og likeså de andre som nevnes her. I 1 Krøn 3,6–7 nevnes to navn, Elifelet og Noga, som ikke står i 2 Sam. Disse to må ha dødd i ung alder.

[4] Byggingen av palasset på Sion må ha funnet sted i de første årene av Davids regjering i Jerusalem. Det går tydelig nok fram av de mange hentydningene til dette palasset i historien som følger like etter. Vi må derfor også her, som i så mange andre tilfeller, anse tidsangivelsene hos Josefus som uriktige, Ant. 8,3,1.

kommer bakenfor dem. Gå så på dem midt for bakatrærne. Når du hører lyden av skritt i toppen av bakatrærne, da skynd deg! For da har Herren dratt ut foran deg for å slå filistrenes hær.» (2 Sam 5,23–24)

Det gikk som Herren hadde sagt. Filistrene ble slått på flukt, og de flyktende, skrekkslagne fiendene ble forfulgt fra Gibeon til veien mot Geser, som går fra Nedre Bet-Horon til havet.[5]

Det vi hittil har dvelt ved, er nærmest sett fra et politisk synspunkt. 2 Samuelsbok forteller først om disse hendelsene, Davids kriger mot filistrene. Krønikebøkene gjør det annerledes. De forteller Davids historie fra et annet synspunkt; her er det først og fremst det han gjorde for helligdommen, som kommer i forgrunnen. Av samme grunn finner vi også her, i beretningen om hvordan David førte arken til Sion, trekk som ikke er nevnt i 2 Sam – for eksempel at David rådførte seg med sine høvedsmenn (1 Krøn 13,1–4), og at prestene og levittene tok del i denne betydningsfulle handlingen.

Her har vi et tydelig eksempel på grunnforskjellen mellom Krønikebøkene og Samuelsbøkene i måten de behandler den hellige historien på: Samuelsbøkene framstiller hendelsene fra et profetisk-politisk synspunkt, mens Krønikebøkene ser alt fra helligdommens ståsted. En sammenligning i detalj vil vise hvordan dette er gjennomført overalt. Her finner vi også forklaringen på at hendelsene ikke bare er ordnet ulikt i de to skriftene, men at det ene også forteller trekk som det andre har utelatt.

Det var nå gått omkring sytti år siden Herrens ark ble tatt bort fra tabernaklet, der den etter Guds uttrykkelige befaling skulle stå. Men nå var tiden kommet til å forene igjen det som hørte sammen. Israel var igjen samlet, ikke bare politisk, men også åndelig. Dessuten hadde Israel nå fått i sine hender den byen som etter sakens natur var selvskreven som sete for den nasjonale helligdommen. Alt pekte derfor nå mot at den gamle og sanne gudsdyrkelsen skulle gjenopprettes; i folkets forfallstid var den blitt så sørgelig forstyrret.

Det kunne ikke være tvil om hvor arken og tabernaklet skulle stå. Bare Israels hovedstad, «Davids by», kom på tale. For arken var jo den helligdommen «som er kalt med Navnet, med Herrens, hærskarenes Guds navn, han som troner over kjerubene», og Jerusalem var den byen han hadde gitt sin tjener David til bolig.

Riktignok måtte Israels helligdom ennå være ringe og uanselig. Hvor mye David enn ønsket å bygge et tempel for den, var tiden for det ikke kommet. Men det var i alle fall et framskritt at arken ble dratt fram fra glemselen og ringheten den nå var i, og ført opp til Jerusalem og satt i et «tabernakel».

Det måtte nemlig nå lages et slikt telt til arken, for det gamle og ærverdige teltet fra Moses' tid sto i Gibeon (1 Krøn 16,39). Der hadde Sadok gjort prestetjeneste siden Saul hogg ned prestene i Nob, mens Abjatar like siden den gang hadde fulgt David og tjent som yppersteprest i hans følge.

Det var altså to yppersteprester i Israel på den tiden. Men David verken torde eller ville gripe inn og fjerne en av dem. Derfor måtte det gamle tabernaklet og

[5] Jeg har latt ordet «baka» stå uoversatt. Rabbinerne gjengir det med morbærtre, men uten grunn; Septuaginta oversetter det med pæretre, som like lite har noe for seg. Ordet kommer av *bacha*, som betyr «å flyte», og Ewald og Keil antar at det var et slags balsamtre som det dryppet tårelignende saftdråper fra. Gibeon står slik i 1 Krøn 14,16. Ordet Geba i 2 Sam 5,25 er åpenbart en avskriverfeil, for Geba lå i en helt annen retning, og feilen var lett å gjøre.

prestene som hørte til der, bli i Gibeon til Herren selv grep inn og gjorde slutt på den uordenen som menneskers synd hadde ført inn blant hans folk. Når den tiden kom, var det Davids inderlige ønske å bygge Herren et tempel som var verdig den helligdommen Gud hadde vedkjent seg med så mange mektige gjerninger i Israels historie helt fra Moses' tid.

Å føre Herrens ark opp til Jerusalem var ikke bare en sak for kongen, men for hele folket. Derfor samlet det seg tretti tusen utsendinger fra hele landet (2 Sam 6,1), og i spissen for dem dro David av sted for å føre arken bort fra Ba'ala i Juda, som Kirjat-Jearim, «skogenes by», også ble kalt (Jos 15,9; 1 Krøn 13,6; jf. Sal 132,6).[6] Men det var én ting David hadde glemt, og det fikk alvorlige følger.

Dette var et offentlig foretak av konge og folk, og det skulle uttrykke at folket vendte tilbake til Herren og lydig underordnet seg hans ordninger. Men da måtte også lydigheten og underordningen være fullkommen i alle ting. Sett i sin symbolske og forbilledlige betydning dannet alle Herrens levittiske ordninger en sammenhengende helhet. Ikke den minste enkelthet kunne settes til side eller endres uten at symmetrien – og med den meningen med det hele – led skade.

Og når ordningene ses som guddommelig lov, hadde naturligvis hver enkelthet stor betydning, så et brudd på dem måtte føres tilbake til en moralsk mangel hos folket. Ethvert avvik var derfor i prinsippet en alvorlig synd, og av sin tidligere historie hadde Israel bare altfor mange bevis på det. Vi må igjen minne om hvilket trinn den åndelige utviklingen hadde nådd på den tiden. Bare når vi har det for øye, kan vi forstå den feilen David her gjorde, og straffedommen som fulgte.

David hadde ordnet flyttingen av arken på en måte som på et svært viktig punkt skilte seg fra det Herren hadde foreskrevet for en slik handling. Etter Guds befaling (4 Mos 4) skulle arken bare håndteres av levitter, og andre hadde ikke engang lov til å røre ved den (4 Mos 4,15). Levittene skulle bære den på skuldrene og hadde ikke lov til å sette den på en vogn og kjøre den.

Men David hadde valgt samme slags transport som de hedenske filistrene brukte da de sendte den tilbake til Israel (1 Sam 6,7); han hadde ikke husket Herrens lov om dette.

Når selv kongen kunne glemme noe slikt, er det ikke å undres over at folket viste enda større mangel på ærefrykt. Folket var først og fremst opptatt av å få arken trygt fram til bestemmelsesstedet. Å omgås denne helligdommen, som Herrens nærvær var knyttet til, med ærefrykt kom i annen rekke. Derfor hadde man satt arken på en ny vogn, som ble kjørt av Abinadabs sønner. Arken hadde stått i Abinadabs hus i alle disse årene.[7]

David og folket fulgte etter og «lekte for Herrens åsyn til all slags strengelek av sypresstre, både sitarer og harper og tamburiner og bjeller og cymbler» (2 Sam 6,5). Et stykke ut på veien, ved «Nakons treskeplass», ble oksene ustyrlige, og Ussa, en av Abinadabs sønner, tok fatt i arken. «Da ble Herrens

[6] Ba'ala i Juda var det samme som Kirjat-Jearim. Jf. Delitzsch, kommentar II, s. 264.

[7] De to første setningene i 2 Sam 6,3 blir gjentatt i 6,4. Trolig beror det på en feil i avskriften; i alle fall burde 6,4 til og med «med Guds ark» falle bort.

vrede opptent mot Ussa. Gud slo ham fordi han handlet overilet, så han døde der ved Guds ark.» (2 Sam 6,6–7)

Med denne straffedommen viste Herren at Gud ikke godtar selv den villigste vilje og den hjerteligste iver etter å støtte Herrens ark når det ikke skjer etter hans befaling og i lydig underordning under hans bud. Og både kongen og folket trengte denne lærdommen.

Det vakte inderlig sorg hos David; han «ble ille til mote, fordi Herren hadde slått Ussa ned». Han følte nok også at den egentlige skylden lå hos ham selv. Men nettopp derfor kunne Guds lærdom trenge dypt inn i hjertet hans. Det går fram av ordene hans: «Hvordan skulle Herrens ark kunne komme inn til meg?» (2 Sam 6,9). Nå var han redd for å ta Herrens ark til seg; Herrens hellige nærvær fikk hjertet hans til å skjelve.

David forsto meningen med denne straffedommen. Tre måneder senere ble arken hentet fra stedet der den hadde stått i mellomtiden – hos levitten Obed-Edom av den korahittiske slekten (1 Krøn 26,4; jf. 2 Mos 6,21), som var blitt satt til å vokte den (1 Krøn 15,18.24).

Denne gangen holdt David seg på det strengeste til alle de guddommelige forordningene. I 1 Krøn 15,1–25 har vi en utførlig beretning om dette og om alle forberedelsene han gjorde til denne anledningen. Da prosesjonen brøt opp, ble det ofret en okse og en gjøkalv (2 Sam 6,13), og da levittene hadde fått helligdommen trygt fram, lot David igjen ofre sju okser og sju værer (1 Krøn 15,26). David var kledd i en hvit efod av lerret, som en prest, og gikk fram med prosesjonen og tok del i festen sammen med folket (2 Sam 6,14–15).

Selv Mikal så ikke noe annet i dette opptoget enn en upassende ydmykelse av den kongelige verdigheten. Det er et trist bevis på hvor fremmed det var blitt under Sauls regjering at folket samlet seg begeistret om helligdommen. Hun hadde elsket krigeren David og æret kongen i ham, men «Sauls datter» hadde verken forståelse eller sympati for et slikt festtog som det David nå tok del i av hele sitt hjerte.

Hun så ut gjennom vinduet på det som foregikk nede på gaten. Da mintes hun farens hoff og glansen der og stilte det opp mot dette triumferende prestetoget, som kongen tok så levende del i. For henne var det en ydmykelse av kongemakten. Og det heter om henne at hun «foraktet ham i sitt hjerte» (2 Sam 6,16).

David hadde bygd et tabernakel til å ta imot arken, uten tvil med Moses' tabernakel som mønster. Da arken ble ført inn i det aller helligste, ble det holdt en fest der det nye tabernaklet ble innviet, og brennoffer og fredsoffer ble båret fram for Herren (2 Sam 6,17; 1 Krøn 16,1). Med dette begynte en ny tid for gudstjenestelivet i Israel. Ved denne anledningen ble lovsangsgudstjenesten innført; det sies uttrykkelig i 1 Krøn 16,7. Kort tid etter fikk den, sammen med de øvrige gudstjenestene, faste ritualer i helligdommen (1 Krøn 16).

I 1 Krøn 16 ser vi hvordan denne lovsangsgudstjenesten var ordnet. Den besto av faste lovsanger, som folket svarte på (se 1 Krøn 16,34–36). Siden levde denne formen for gudstjeneste videre i templet og spredte seg til synagogene. Sal 24 synes å være skrevet for denne festen; innholdet peker klart i den retningen.

Dessuten har vi i 1 Krøn 16,8–36 selve liturgien som ble brukt ved denne anledningen, og som siden ble innført i gudstjenestelivet. Den er satt sammen av deler av flere salmer til en helhet. Man kunne riktignok også forklare det slik at hele lovsangen ble skrevet til anledningen, og at man senere tok enkelte strofer og deler av den og flettet dem inn i yngre salmer. Men dette spørsmålet har liten praktisk betydning.

Til støtte for den første forklaringen kan man anføre at de enkelte delene av lovsangen i 1 Krøn 16 finnes igjen i henholdsvis Sal 105,1–15; 96; 107,1; 106,47–48. Dessuten svarer delene, slik de er anført, nøyaktig til de tre uttrykkene i 1 Krøn 16,4 som forteller hvordan David ordnet denne lovsangsliturgien: «Han satte noen av levittene foran Herrens ark til å minne om, til å takke og til å love Israels Gud.»

Den første av disse tre gruppene liturgiske salmer, de såkalte «minnesalmene» eller «ihukommelsessalmene», ble sunget når matofrene ble båret fram (3 Mos 2,2). Sal 38 og Sal 70 kan nevnes som eksempler på denne gruppen. Om den andre og tredje gruppen skal vi bare nevne at Sal 105 er den første av takkesalmene, de såkalte *hodim*, og at Sal 106 hører til halleluja- eller lovprisningssalmene.

Vi behøver ikke anta at denne hymnen i 1 Krøn 16 ble sunget nettopp i den skikkelsen den har der, selv om beretningen i 1 Krøn 16,7 nærmest peker i den retningen: «Den dagen satte David første gang Asaf og hans brødre til å synge Herrens pris» – med lovsangen gjengitt umiddelbart etter.

Hymnen er dessuten så nøye føyd sammen i delene og så avrundet som helhet at den nærmest gir inntrykk av å være blitt til for anledningen. Senere kan enkelte deler av den være tatt inn i salmene som er nevnt ovenfor, slik det ofte skjer i Det gamle testamentets salmer. Noe tilsvarende har vi i Sal 40,14–18 sammenlignet med Sal 70.

Hva man enn vil mene om hymnens opprinnelige skikkelse, er denne salmen i den formen vi nå har den i 1 Krøn 16, en av de herligste i hele Den hellige skrift.[8]

Den rommer, om vi tør si det slik, nytestamentlig lovprisning i gammeltestamentlig form. For de to paktenes tider eide den samme troen, den samme gleden og den samme lovprisningen; bare formen og språket er forskjellig, fordi utviklingen var kommet ulikt langt. Fra først til sist går det en misjonerende ånd gjennom denne salmen, en ånd som peker langt ut over en snever nasjonal tanke.

I den femte strofen har vi således et løfte om hva som skal skje når det Gud lovte Abraham, er nådd fram til sin fullendelse: All jorden skal synge for Herren. I den sjette strofen (1 Krøn 16,28–30) og den sjuende (1 Krøn 16,31–33) stiger dette håpet til den jublende vissheten om at Herren er konge over all jorden og over hele den frelste menneskeheten.

[8] Den består av åtte strofer. Den første, 1 Krøn 16,8–11, priser Guds under; den andre, 16,12–14, minner om Guds store gjerninger; den tredje, 16,15–18, minner om pakten og løftet i den; den fjerde, 16,19–22, minner om hvordan løftene ble oppfylt; den femte, 16,23–27, har et misjonerende innhold; den sjette, 16,28–30, handler om Guds kongedømme over alle; den sjuende, 16,31–33, om Guds styre på jorden; og den åttende, 16,34–36, avslutter med en lovprisning som folkets amen er føyd til.

At denne salmen i dyp forstand er messiansk, trenger ikke å bevises nærmere. Sammen med eldre sanger i samme ånd, som takkesangen ved Rødehavet (2 Mos 15) og Hannas lovsang (1 Sam 2,1–10), danner den et naturlig ledd i utviklingen mellom de tidligere og de senere profetiske delene av Det gamle testamente. Disse salmene viser at troen og håpet hos de sanne tilbederne alltid var det samme, selv om det til ulike tider nødvendigvis dannet seg ulike tanker om hvordan løftet skulle bli oppfylt.

Vi må heller ikke glemme å nevne noe som enkelte kanskje vil regne som mindre viktig: I denne salmen møter vi en liturgisk ordning av tilbedelsen. Her har vi nemlig et fast salmeord innført i gudstjenesten, i stedet for de mer tilfeldige sangene vi ellers møter overalt i Israels åndelige liv. Den siste strofen i lovsangen inneholder tydelige og bestemte liturgiske formler, som viser at det faste salmeordet har fått sin plass i gudstjenesten.[9]

Da de høytidelige gudstjenestene ved denne innvielsesfesten var slutt, sendte David folket hjem og ga hver enkelt det de trengte som niste til reisen.[10]

Men i den lykkeligste stunden i sitt liv måtte David igjen erfare hvor liten forståelse han kunne vente, selv i sitt eget hus. Vi kan nok uten videre forstå hva som i hjertet drev Mikal til å «forakte» David for denne ferden. Likevel kan vi ikke annet enn bli overrasket over hvor bittert og uærbødig hun ga uttrykk for det da David full av glede kom hjem for å velsigne familien som var samlet der.

Det er rå bitterhet i den spotske måten hun framstilte Davids «dans» foran arken på (2 Sam 6,20–22). En slik opptreden fra Mikals side fortjente en ydmykende tilrettevisning, og den fikk hun ikke bare av kongen, men også av Herren selv. For det heter om henne: «Men Mikal, Sauls datter, ble barnløs til sin dødsdag.» (2 Sam 6,23)

Det var en hendelse av stor betydning at arken fikk sin plass i Israels hovedstad, som med dette også ble «Guds by». I helligdommens sanger finnes det en mengde hentydninger til den. Sal 24 er lett å kjenne igjen som en salme fra denne anledningen. Men også andre salmer peker i samme retning, for eksempel Sal 15; 68; 78 og særlig Sal 101. Vi oppfordrer leseren til å gjøre seg nærmere kjent med disse salmene. Den siste av dem viser hvilken moralsk og åndelig innflytelse arken og helligdommen i Guds by fikk på kongen som bodde der, og på styret hans.

[9] Hvis leseren vil sammenligne den siste strofen i denne salmen med de tilsvarende delene av Sal 106; 107; 118; 136 – for ikke å tale om de liturgiske formlene som hver av de fem bøkene i Salmenes bok slutter med – og så sammenligne med steder som 2 Krøn 5,13; 7,3; 20,21 eller Jer 33,11, vil han forstå hva vi mener ovenfor.

[10] Av de tre uttrykkene i 2 Sam 6,19 som betegner gavene David delte ut til folket, kan det bare være tvil om det ene, som i den eldre norske bibelen er gjengitt med «kjøttstykke». At David skulle ha delt ut kjøttstykker av fredsofrene, synes uforenlig med skikkene på den tiden, og den andre gaven, «rosinkaker», synes heller ikke å stemme med det. Den beste gjengivelsen av det hebraiske uttrykket er trolig «et mål», nemlig vin. Vi mener at vår forståelse av disse gavene som niste til reisen er den som best lar seg forsvare, og som best stemmer med hele sammenhengen.

Kapittel 17. Løftet om Davids hus

David ønsker å bygge Herren et tempel, men må la det fare. «Davids rike nåde, den visse». Davids takkebønn.

(2 *Sam* 7; 1 *Krøn* 17)

Den som med andektig oppmerksomhet har fulgt Davids liv hittil og sett hvordan Guds rike trinn for trinn har gått framover, vil forstå at historien nå er kommet til et punkt der vi på forhånd må vente oss en fyldigere og klarere åpenbaring av Guds frelsesplan.

Ser vi tilbake på denne delen av Israels historie, faller det i øynene at nesten hver eneste større hendelse bærer i seg en dyp betydning, og at det fra den går forbilledlige og symbolske stråler ut over framtiden. Vi har sett hvordan hendelsene bak salmene som hører hit, gjennom disse salmene har kastet lys langt ut over sin egen tid og pekt fram mot det mer fullkomne som skulle komme.

Men også for mennene som sto midt oppe i disse hendelsene, må strømmen i historien ha pekt fram mot et mål som trådte stadig tydeligere fram av framtidens mørke. Et sterkt kongedømme var grunnlagt i Israel i Davids ætt, og en sentral helligdom var opprettet i Israels hovedstad, der Gud selv tronet nær kongen. Dette måtte uvilkårlig lede samtidens tanker til de gamle løftene, som nå syntes å nærme seg oppfyllelsen mer og mer.

I alle fall måtte de se de viktigste hendelsene i den historiske utviklingen som en oppfyllelse som nærmet seg, selv om mye fortsatt ventet på sin fulle virkeliggjørelse.

Et kongedømme som aldri skulle ta slutt, en evig konge, en helligdom som aldri mer skulle avskaffes – slik var forventningene som de gamle løftene hadde vakt i Israel. Nå var de blitt virkeliggjort i historien gjennom det som nylig hadde skjedd, og for framtiden måtte dette stå som symbol og forbilde på den endelige og fulle oppfyllelsen som ennå lå foran dem.

Det de håpet på for framtiden, var allerede til stede i nåtiden; men håpet deres var ennå ikke oppfylt i hele sin utstrekning. For verdensherredømmet og den varige besittelsen var ennå ikke vunnet, annet enn i sin kraftfulle begynnelse.

Disse betraktningene vil hjelpe oss til å forstå det som nå følger: at David gikk med tanken om å bygge Herren et tempel, og at Herren avviste den. For å forstå denne betydningsfulle beretningen bedre vil vi først kort skildre det som faktisk skjedde, slik teksten legger det fram, og deretter vise den dypere betydningen som knytter seg til det.

For å avslutte beretningen om den åndelige bevegelsen som trådte så sterkt i forgrunnen i denne perioden, tar den hellige forfatteren her inn beretningen om Davids plan om å bygge Herren et tempel.

Beretningen i 2 Sam 7 innledes med at Herren hadde latt David få ro for alle hans fiender rundt omkring. Likevel møter vi fortsatt beretninger om kriger både i kap. 8 og i kap. 10, og det viser tydelig at den hellige forfatteren ikke følger tidsrekkefølgen når han framstiller historien om Guds rike. Av naturlige grunner legger vi likevel denne beslutningen til tiden da David sto på sitt høydepunkt, før han falt i den sørgelige synden med Batseba.

Kongen hadde hatt framgang i alt han foretok seg. Som en seierrik og triumferende fyrste tronet han i sitt prektige palass på Sions berg. Men ikke langt fra palasset sto Herrens tabernakel med arken, tilsynelatende i den skarpeste motsetning til glansen som strålte omkring ham. Og det var jo nettopp denne helligdommen han skyldte sin storhet og makt! Dette kunne ikke annet enn smerte kongen.

I våre dager merker man knapt en slik motsetning, for verden i all sin glans overstråler det som hører Guds rike til. Men vi kan lett forstå at en mann med Davids sinnelag måtte føle denne motsetningen smertelig.

David våget ikke å si rett ut at han hadde bestemt seg for å gi Herren en herligere bolig. Men han gikk til sin venn og rådgiver, profeten Natan, og betrodde ham tankene og følelsene sine i denne saken (2 Sam 7,2).[1]

Som man kunne vente, sluttet Natan seg helt til kongens ønske (2 Sam 7,3). Det syntes på en så herlig måte å gi Herren den æren som tilkom ham. Men dette svaret var ikke Herrens. Natan talte ut fra sitt eget hjerte uten å ha fått ordet fra Herren.

Også våre fromme tanker er ofte ikke Guds tanker, hvor mye de enn synes å springe ut av åndelige beveggrunner. Lærdommen vi her henter fra teksten, er av den største betydning. Den viser oss at vi alltid skal prøve selv våre beste tanker ved å legge dem under Guds ords dom, og ikke regne dem for å være gitt av Gud fordi de tilsynelatende kommer fra en from kilde. Det er ikke den subjektive følelsen vi skal rette oss etter når vi handler, men Guds åpenbarte ord.

Natten etter lot Natan tankene dvele ved den framtidige herligheten som kongen ønsket å gi Israels helligdom. Da kom det et ord fra Herren til ham i et syn (2 Sam 7,4–7). Ordet forbød at kongens tanke ble satt ut i livet – eller rettere: det godkjente motivet, men utsatte gjennomføringen.

Budskapet lød slik: Helt siden Gud førte Israel opp fra Egypt, hadde han vært midt iblant folket. Han hadde vandret med dem og vært hos dem i onde og gode dager. For Herrens nærvær iblant dem var det ikke avgjørende at det ble bygd et hus for ham. Hadde han ikke vandret med dem i det teltet som passet så godt for et folk av vandrende pilegrimer, slik Israel var?

Nå var det kommet en ny tid. Herren, hærskarenes Gud, hadde utvalgt David og grunnlagt hans kongedømme. Og videre heter det: «Jeg vil gjøre i stand et

[1]Natan, det vil si «gitt», nevnes her for første gang. Han var profet – Gad blir derimot kalt «seer», jf. 1 Sam 9,9. Natan nevnes også i 2 Sam 12; 1 Kong 1,10.22.34; 1 Krøn 29,29; 2 Krøn 9,29. Av de to siste stedene går det fram at Natan skrev en historisk beretning både om David og om Salomo.

bosted for mitt folk Israel og plante det der. De skal få bo på sitt sted og ikke uroes mer. Urettferdige mennesker skal ikke plage dem lenger, slik det har vært like fra den dagen jeg satte dommere over mitt folk Israel. Jeg har latt deg få ro for alle dine fiender. Og nå forkynner Herren deg at Herren vil bygge deg et hus.» (2 Sam 7,10–11)

Så mye om nåtiden. Når det gjaldt framtiden, skulle Herrens ordninger fortsatt gjelde slik de hittil hadde vært. For Gud må bygge oss et hus før vi kan bygge noe for ham. David skulle ikke først reise et tempel for Herren; Herren måtte først bygge et hus for David.

Først når alle Israels vandringer og all ufred var slutt, og Davids hus var bygd opp, skulle Davids sønn bygge et fredens hus (2 Sam 7,12–13). Han skulle ikke være en krigsmann som faren (1 Krøn 22,8; 28,3), men en Salomo, «en fredens mann». Det fredsriket som da ville oppstå, skulle få et fredens tempel, bygd av en fredsfyrste; det ene måtte svare til det andre.

Med dette ga Herren David og Israel et løfte av den største betydning. Han ville bygge David et hus og gjøre kongedømmet hans fast, ja, gjøre det til et evig rike (Sal 72).

Videre skildres det som da skulle komme, slik: «Jeg vil være hans far, og han skal være min sønn. Når han gjør det som ondt er, vil jeg tukte ham med menneskers ris og med menneskebarns plager. Men min miskunnhet skal ikke vike fra ham, slik som jeg lot den vike fra Saul, han som jeg lot vike plassen for deg. Ditt hus og ditt kongedømme skal stå fast til evig tid for ditt åsyn, og din trone skal være grunnfestet til evig tid.» (2 Sam 7,14–16)

At dette løftet gjelder Salomo, er tydelig nok, men det er like klart at det ikke er begrenset til ham og hans regjering. En fordomsfri leser som gir ordene den betydningen de har, kan ikke samtidig begrense spådommen til Davids sønn i bokstavelig forstand. Det kunne heller ikke en nøktern jødisk skriftfortolker gjøre.

Tvert imot bygde de gamle jødiske skriftlærde håpet om et messiansk kongedømme i Davids ætt nettopp på dette løftet, og ingen som trodde på en kommende Messias, tvilte på det. Engelen stadfestet at denne forståelsen var den rette, da han trådte fram for Maria med budskapet om Messias' fødsel: «Gud Herren skal gi ham hans far Davids trone» (Luk 1,32).

Alle profetenes spådommer gikk ut fra dette løftet. Riktignok er det mange trekk i spådommen som først og fremst gjelder Salomo og hans etterkommere på tronen; men etter sin ånd og tanke finner løftet sin egentlige og fulle oppfyllelse først i Kristus, Davids sønn etter kjødet.

Her tales det om synder og tukt, så på dette punktet blir ikke Davids sønn sett som ren og syndfri. Det kommer av at det profetiske ordet fatter hele historien fra David til Kristus sammen i ett eneste bilde. I dette bildet blir ikke de enkelte kongenes liv og styre skilt ut hver for seg, men sett under ett.

Slik sett gjelder spådommen verken bare Salomo eller bare Kristus, og den har heller ikke en dobbel anvendelse. Den må ses som et paktsløfte som strekker seg over hele den davidiske kongerekken, til den når sin fullendelse i Kristus. Derfor rommer den trekk som hører til de syndige kongene, samtidig som den

også forutsetter et kongedømme og en konge av uforgjengelig, det vil si syndfri, art.

Herren lar tre trekk komme fram med særlig klarhet, og både i spådommen og i oppfyllelsen fører det ene med nødvendighet til det neste. Først skal det være et enestående forhold mellom Gud og Davids sønn, som mellom far og sønn. Av dette følger et kongedømme som er særegent for Davids sønn og forskjellig fra alle andre kongers. Og av det følger igjen at det i dette kongedømmet skal vokse fram et fellesskap som er forskjellig fra alle andre fellesskap.

Disse trekkene finner sin oppfyllelse bare i Kristi rike. Der er det et slikt forhold mellom Gud og Sønnen, Jesus Kristus (Hebr 1,5). Der trer det enestående kongedømmet fram, det som ikke skal ha noen ende (Luk 1,32–33; Joh 3,35), og der skal det enestående fellesskapslivet samle seg i Herrens tempel, hans legeme (Joh 2,19). Dette fellesskapslivet og denne gudstjenesten skal først nå sin sanne renhet og fylde når det nye Jerusalem kommer ned fra himmelen (Åp 21,1–3).

Slik åpnet det herlige håpet seg stadig videre for Davids troende blikk, så han «langt borte» fikk se et glimt av den lyse morgenen i det evige herlighetslivet. Det var til denne store oppgaven Herren hadde utvalgt ham som sin tjener.

Men det var fortsatt så mye svakhet, synd og vantro vakling i ham – og slik ville det også bli med etterfølgerne hans. De skulle fare vill og bli tuktet. Likevel lå løftet i all sin herlighet foran ham. Gjennom mange fall og på mange krokete veier skulle målet en gang nås. For løftet sto fast, og Herren som hadde gitt det, var trofast; aldri hadde hans ord sviktet.

Dette løftet ble derfor den dypeste grunnen i alle Israels lovsanger. Å se fram mot løftet og eie det i troen er selve nerven i all den pris og takk til Herren som strømmer oss i møte fra de mange salmene i Salmenes bok. Vi peker for eksempel på Sal 89; 2; 45; 72; 110 og 132. Profetene står på dette løftet og vender seg mot det lysende håpet når de, styrt av Guds Ånd, lar sin brennende lengsel løpe fram mot målet, herlighetens rike.

I profetenes syner ble trekkene i dette håpet skildret stadig klarere. Og når et tungt mørke la seg over framtidens horisont – noe som så ofte skjedde på grunn av Israels troløshet mot Herren – sto likevel denne «Davids rike nåde, den visse» (Jes 55,3) fast og urokkelig. Til sist er den ved Jesu oppstandelse fra de døde blitt klippen som kirken hans alltid bygger på (Apg 13,32–34).

Det er betegnende for David at han gikk inn i tabernaklet for å tilbe da Natan hadde forkynt ham Herrens ord. Her hadde han sin Pisgatopp, der han, som Moses i sin tid, kunne skue inn i det lovede landet. Her satte han seg for Herrens åsyn og bar fram sin bønn for ham: «Hvem er jeg, Herre Herre! Og hva er mitt hus, at du har ført meg så langt!» (2 Sam 7,18 ff.).

Med sin ydmyke bekjennelse, sin takk og pris og sin inntrengende bønn om den lovede velsignelsen kan denne bønnen være et mønster for alle tider.

Kapittel 18. Davids kriger og Mefibosjet

Davids kriger. Det ammonittisk-syriske forbundet mot Israel. Moabs hovedstad inntas. Edom underkastes. Davids embetsmenn. Mefibosjet.

(*2 Sam* 8–9; *1 Krøn* 18–20)

Etter beretningen om Herrens løfte til David om at hans kongedømme skulle stå fast, følger en oversikt over krigene hans. Som vi har nevnt før, er de her ikke ordnet etter tidsfølgen, men etter innholdet. Det vi har, er egentlig bare et kort sammendrag av Davids kriger – bare så mye som hørte med i den profetiske framstillingen av historien om Guds rike. Ett viktig unntak er den nokså utførlige beretningen om krigen mot det ammonittisk-syriske forbundet og de allierte, for dette felttoget henger nøye sammen med Davids store fall.

Beretningen i 2 Sam 8 begynner med krigen mot filistrene. David underla seg dem og tok «hovedstadens tøyle» ut av hånden deres. Med dette uttrykket menes Gat, som var hovedstaden i det filisteiske forbundet (1 Krøn 18,1). Fra nå av måtte filistrene betale skatt til Israel.

Den neste krigen gjaldt moabittene. Dette folket hadde tidligere vært på vennskapelig fot med David og familien hans (1 Sam 22,3–4), men må på en eller annen måte ha vist seg fiendtlig mot Israel. Vi leser nemlig at Moabs slagne hær nå fikk en svært vanærende straff: David lot moabittene «måle med snoren» (2 Sam 8,2). Hele hæren måtte legge seg ned på marken; to tredjedeler ble målt ut med snoren til å bli hogd ned, og bare én tredjedel ble spart. Det var trolig i denne krigen at Benaja, en av Davids helter, «slo Moabs to løvehelter» (1 Krøn 11,22).

Den neste krigshendelsen i 2 Sam 8,3–6 hører tydeligvis med til den store krigen mot Ammon og forbundsfellene, som er nærmere skildret i 2 Sam 10–11. Dette store krigsforbundet var uten sammenligning det farligste for Israel. Det var ikke ett, men flere forbundne folk som rykket fram for å knuse Davids kongedømme. Derfor er krigen også nevnt i Salmene. I Sal 44 og 60 legger salmisten fram for Herren den store faren folket hans var kommet i, mens Sal 68 bevarer minnet om den befrielsen og hjelpen Herren hadde lovet på forhånd.

Ammon hadde klart å egge landene i øst til å gripe til våpen mot Israel. Fra det fjerne nordøst rykket Hadadeser, kongen i Soba, fram med hærskarene sine; Soba lå nordøst for Damaskus. Sammen med ham kom også de syriske vasallene

med sine stridskrefter. De hørte hjemme sør for Hamat, mellom Orontes og Eufrat, og hovedstaden i dette området var Rehob (4 Mos 13,21; Dom 18,28), eller Bet-Rehob, som den også kalles.

Lenger sør, langs Israels nordøstlige grense, lå Maakas rike (5 Mos 3,14). Også Maaka tok del i krigen, og det samme gjorde mennene fra Tob, som bodde i området mellom Syria og Ammon, der Jefta hadde funnet tilflukt da han var landflyktig (Dom 11,5).

Tett inntil dette folket bodde ammonittene, som var de egentlige opphavsmennene til krigsforbundet. Moabittene, som bodde lenger sør, var nylig blitt underkastet. Edomittene gikk derimot så mye kraftigere til verks og viste seg som de mest hardnakkede av alle de forbundne fiendene. Vi ser altså at Israels grense i nordøst, øst og sørøst ble truet av en mektig fiende.

Det som utløste denne krigen, er typisk østerlandsk. Det ser ut til at Nahas, ammonittenes konge, en gang hadde vist David vennlighet; når det var, får vi ikke vite (2 Sam 10,2). Da kong Nahas døde, sendte David bud til Hanun, sønnen hans, for å vise medfølelse med ham og folket hans.

Men de ammonittiske fyrstene trodde at Israel ville speide ut hovedstaden deres for senere å innta den, slik Israel nylig hadde inntatt Moab (2 Sam 8,2). De mishandlet derfor sendemennene og påførte dem de groveste krenkelser: De barberte den ene siden av skjegget deres og klippet av de fotside kappene deres på midten (2 Sam 10,4). Det var en krenkelse de godt visste at David ikke kunne finne seg i.

Derfor rustet de seg til krig og egget samtidig nabolandene til å slutte seg til et stort forbund mot David og Israel. For omkring tusen talenter (1 Krøn 19,6) – over tretti tonn sølv – leide de hjelpetropper av fotfolk, ryttere og vogner, foruten de tusen mennene kongen i Maaka skaffet dem (2 Sam 10,6; 1 Krøn 19,6–7).[1]

David sendte Joab mot dette fryktelige krigsforbundet i spissen for hæren, som besto av utvalgte krigere (2 Sam 10,7). Joab fant fienden stilt opp i dobbel slagorden. Ammonittene sto utenfor hovedstaden sin, Rabba, mens de syriske hjelpetroppene hadde tatt stilling på den skogløse høysletten ved Medeba (1 Krøn 19,7), omkring 24 kilometer sørvest for Rabba.

Joab sto altså mellom to fiendtlige hærer. Men han lot seg ikke skremme av det; det lå ikke i hans natur å være redd. Han delte hæren i to og satte broren Abisjai i spissen for den ene delen, som skulle møte ammonittene, mens han selv kastet seg over syrerne med den andre (2 Sam 10,9–10).

Han vant en lett seier. Syrerne flyktet ved første angrep, og da ammonittene fikk vite at hjelpehæren deres var slått på flukt, trakk de seg i all hast tilbake innenfor Rabbas murer (2 Sam 10,13–14).

Joab vendte riktignok tilbake til Jerusalem, men med dette var ikke krigen slutt – tvert imot, det var bare begynnelsen. Krigsberetningene i 2 Sam 8,3 ff. og 1 Krøn 18,4 ff. omtaler bare den andre akten i dette blodige dramaet. Grunnen

[1] Når vi holder beretningen i 2 Samuelsbok sammen med 1 Krønikebok, ser vi at hele hæren besto av disse tre slags stridskrefter, enda Krønikeboken bare nevner vogner og ryttere, og Samuelsboken bare fotfolk. De to beretningene utfyller hverandre og må derfor alltid sammenlignes; først da får vi full innsikt i denne krigen.

kan være at det som skjedde da, kom til å se ut som noe atskilt fra krigens egentlige begynnelse.

Men holder vi beretningen her sammen med den mer utførlige framstillingen i 2 Sam 10 og 1 Krøn 19, får vi vite at Hadadeser også hadde vært med i det første slaget. Etter den hastige flukten fra slagmarken dro han østover til «elven» for å samle syrerne på den andre siden av Eufrat og forene alle stridskreftene sine der (se 2 Sam 8,3; 1 Krøn 18,3).

Så ble hele den syriske hjelpehæren stilt under Sjobak, Hadadesers hærfører, og han førte den mot Israel. Det avgjørende slaget sto ved Helam (2 Sam 10,17), i nærheten av Hamat (1 Krøn 18,3), og endte med fullstendig nederlag for den syriske hæren. Ikke mindre enn tusen vogner, sju tusen ryttere og tjue tusen fotfolk ble tatt til fange. I slaget falt sju hundre av vognfolket (etter 1 Krøn 19,18 sju tusen) og førti tusen fotfolk (i 2 Samuelsbok «ryttere»), og Sjobak selv ble såret og døde på slagmarken.[2]

Deretter vendte David seg mot syrerne fra Damaskus, som var kommet Hadadeser til unnsetning. Han slo tjueto tusen av dem, la ut befestede leirer rundt om i landet og gjorde det skattskyldig (2 Sam 8,5–6). David førte alt byttet fra krigen til Jerusalem – særlig nevnes «gullskjoldene» til Hadadesers tjenere – og der brukte Salomo det senere til å smykke og utstyre templet.

Følgen av den seierrike krigen var at alle disse opprørske nabofolkene måtte betale skatt til David. En av dem var Toi, kongen i Hamat, som ofte hadde ført krig mot Hadadeser. Nå da Hadadeser var overvunnet, sendte Toi sønnen sin Hadoram til David for å ønske ham til lykke og søke forbund med ham (1 Krøn 18,9–10). Også gullkarene, sølvkarene og kobberkarene han sendte David i gave, ble helliget Herren og lagt ned i helligdommens skattkammer til senere bruk.

Men ennå var ikke det store krigsforbundet mot Israel helt knust og oppløst. Da David vendte hjem med hæren etter seieren over syrerne, måtte han på ny rykke ut, denne gang mot edomittene (2 Sam 8,13–14), som hadde trengt inn i «Saltdalen» sør for Dødehavet. Joabs bror Abisjai ble satt i spissen for felttoget mot dem (1 Krøn 18,12–13). Han slo Edom og la befestede leirer i de viktigste byene i landet. Men av 1 Kong 11,15–16 går det fram at det ikke skjedde uten at Edom gjorde den mest hardnakkede motstand, og at mye blod ble utøst.

Beretningen om Davids kriger slutter med en kort oversikt over kongens fremste embetsmenn (2 Sam 8,15–18). Blant dem finner vi først og fremst Joab, øverstkommanderende over hæren; Josjafat, historieskriveren (*magister memoriae*, kansler); Sadok, yppersteprest i Gibeon (1 Krøn 16,39); og Jonatan og hans far Abjatar, prester i Jerusalem (1 Kong 1,7.42; 2,22–27). Videre nevnes Seraja som statsskriver, Benaja som høvding over livvakten, og til sist Davids sønner, som sies å ha vært «de fremste ved kongens side», det vil si kongens nærmeste rådgivere.

[2]Den som nøye sammenligner de korte beretningene i 2 Sam 8,3–4 og 1 Krøn 18,3–4 med 2 Sam 10,15–18 og 1 Krøn 19,16–18, vil bli overbevist om at de alle gjelder én og samme hendelse, den vi har skissert ovenfor. Det er altså ikke slik, som man lett kunne tro, at den ene beretningen gjelder krigens begynnelse og den andre et senere slag.

Når vi tenker på det inderlige vennskapet mellom David og Jonatan, Sauls sønn, og den kjærligheten Jonatan viste David i landflyktighetens dager, venter vi uvilkårlig å få høre hvordan David gjengjeldte vennens trofasthet overfor slekten hans i denne perioden av livet, da han sto på høyden av lykke og rikdom.

Fikk vi ikke vite noe om dette, ville denne delen av Davids historie være ufullstendig. Men slik er det ikke. Tvert imot leser vi at da David hadde nådd dette høydepunktet av lykke og fred i landet, spurte han etter Jonatans slekt for å kunne vise den «Guds miskunnhet» for Jonatans skyld (2 Sam 9,1.3).

Dette trekket hos David viser at han fortsatt bar minnet om Jonatan i et trofast hjerte, og at medgangen ikke hadde gjort ham stolt og skadet hans edle karakter, slik det ofte skjer. Nå var det bare én etterkommer igjen av Sauls hus: Jonatans sønn Mefibosjet, som var blitt krøpling for livet den ulykkelige dagen da slaget sto på Gilboa-fjellet. Denne stakkars kongssønnen hadde funnet tilflukt hos en rik mann, Makir, sønn av Ammiel, i Lo-Debar, ikke langt fra Mahanaim, der Isjboset ble myrdet (2 Sam 4).

Denne opplysningen om at Mefibosjet ble tatt inn i Makirs hus, kaster et vakkert lys over livet i folket. Den ulykkelige, falne kongeslekten ble ikke glemt, men tatt inn i et av de rikeste og beste husene i Israel.

Om Makir får vi også en annen tiltalende opplysning. Uten tvil ble Makir svært hengiven til kongen fordi David nå tok seg av Mefibosjet. Senere, da David igjen måtte flykte, kom Makir ham nemlig til hjelp med mat. Han stilte seg på Davids side mot Absalom uten å bry seg om faren han utsatte seg for, og fulgte hjertets trang til å gjengjelde det David tidligere hadde gjort mot Mefibosjet (2 Sam 17,27–29).

Men vi vender tilbake til historien. Det første David gjorde, var å sende bud på Siba, som tidligere hadde vært Sauls tjener, for å spørre etter Sauls og Jonatans slekt (2 Sam 9,2–4).

Siba fortalte ham om Mefibosjet og skyndte seg å legge til at han var «lam i begge føttene». Det sa han trolig fordi han fryktet at David pønsket på noe ondt, og ville avverge det. Siba hadde vanskelig for å tenke seg at den nye kongen ville la noen av forgjengerens slekt leve. Den samme frykten viste seg også hos Mefibosjet da han ble ført fram for kongen (2 Sam 9,6–8).

Men helt andre tanker og følelser rørte seg i Davids hjerte. Mefibosjet skulle heretter bo i kongens hus og behandles som en av de kongelige prinsene. Han fikk ete ved Davids bord, og han fikk tilbake all den eiendommen som hadde tilhørt Saul. Siba, som David så på som en trofast tjener av Sauls hus, skulle bo på Mefibosjets eiendommer og forvalte dem sammen med familien sin (2 Sam 9,9–13).

Dette trekket i Davids historie er svært tiltalende. Vi føler oss uvilkårlig dratt til å dvele ved det, for det gir et levende bilde av kongens liv og tenkemåte. Dessuten blir vi i det følgende ført inn i en trist og sørgelig historie: Davids store synd og de straffedommene fra Gud som fulgte av den.

Denne hendelsen – Davids storsinnede og hjertensgode framferd mot den stakkars Mefibosjet – er så å si det siste lyspunktet i Davids hittil ulastelige liv. Det hører til den tiden da han på alle måter sto på sitt høyeste, og det har noe

særlig vinnende og oppmuntrende ved seg. Det bør mane oss til å gå i hans spor og «for Herrens skyld» vise godhet og storsinn mot hver «Mefibosjet» som kommer i vår vei.

Kapittel 19. Davids fall og anger

Beleiringen av Rabba. Davids store synd. Urias død. Rabba inntas. Davids tilsynelatende lykke. Guds ord til ham ved Natan. Davids anger. Batsebas barn dør. Salomo blir født.

(2 *Sam* 11–12)

Det er noe påfallende ved livet og historien til de bibelske heltene: Midt i sin storhet røper de samtidig hvor forunderlig skrøpelig naturen deres er. Når vi følger dem oppover og framover, blir vi ofte grepet av en smertelig følelse av at livet deres ligger langt over vårt.

Ja, det synes å ligge så høyt over oss at eksemplet deres ikke passer for oss – som om troen deres ikke var heftet med slike svakheter som vi daglig får smertelige påminnelser om. Slike tanker og inntrykk melder seg ofte i hjertet vårt når vi betrakter livet til disse Guds «verdige».

Men så støter vi igjen på hendelser i livet deres som fører oss ned fra disse høydene, ned i fallets og gråtens dal. Et dystert lys faller over naturen deres, og nattsiden av karakteren deres kommer fram. Slike trekk gjør oss mer fortrolige med dem.

Men et slikt blikk på disse heltenes karakter kaster også lys over de mange dagene og kampene i livet deres som det ikke fortelles noe om. Det må ha vært utkjempet mang en Jakobskamp med Gud i de dagene da alt syntes så lyst og lett, og da alt gikk framover med en sikkerhet og frimodighet som nesten gjør oss engstelige når vi ser på.

Ja, ikke bare det. De store fallene i livet til disse troens helter viser bedre enn noe annet hvilken makt det var som holdt dem oppe i de gode og seierrike dagene: Det var Herrens ørnevinger som var bredt ut under dem. Sett i dette lyset gir både de store og rike dagene deres og dagene med fall og gråt oss mye velsignelse og lærdom.

Som regel er det slik med dem at fallets og nedgangens dag kommer nettopp når de har nådd det høyeste. Slik blir også motsetningen mellom synd og nåde mer levende for oss. Høydepunktet i livet deres blir gjerne utgangspunktet for nedgangens og sorgens dager. Slik var det med Moses og Aron, og likeså med David og Elia.[1]

[1]Skriften forteller med rørende troskap om de største heltenes synder og fall, hvor skarpt de enn står mot deres ellers så opphøyde fortid. Dette er et av de sterkeste vitnesbyrdene om at Skriften er historisk tro og sann. Helt annerledes er det med de legendeaktige beretningene i Talmud, som søker å dekke over fallet og unnskylde synden.

Bare én bibelsk helt er fri for alle slike fall; hans historie er alltid en historie om oppgang og framgang. Det er vår velsignede Herre Jesus Kristus. Han begynte i det trange, men nådde opp på forklarelsens berg. Riktignok bar det derfra ned i det trange igjen, i fornedrelsen, ja, helt ned i korsets død. Men det var bare inngangen til den lyse og herlige påskemorgenen.

Våren kom igjen, og med den tok ammonittene opp krigen mot Israel på ny (2 Sam 11,1). Til nå hadde de egentlig bare kjempet mot Israel gjennom hjelpetroppene sine – de forbundne folkene de hadde leid til dette foretaket. Det var en stor krig. Det ser vi framfor alt av at Israel denne gangen dro i felten med Herrens ark (2 Sam 11,11).

Seieren fulgte fortsatt David. Hæren hans rykket fram og la i grus hver by den møtte på veien, til den endelig sto foran Ammons sterkt befestede hovedstad Rabba. Her var det siste faste punktet fienden kunne ty til, og det siste slaget David hadde å slå, for alle folkene omkring var nå underkastet. Fra nå av skulle alt bli jubel og triumf.

David var beruset av de stadige seirene som hittil alltid hadde fulgt fanen hans, og av bevisstheten om at det ikke lenger fantes noen fiendtlig makt som kunne rokke den faste stillingen hans. Så lot han seg forlede til kjødelig overmot – og det fører alltid til fall. Det er unødvendig å dvele ved enkelthetene i fallet hans. En bløt og makelig ånd fikk innpass i hjertet hans, og ordet i Jak 1,14–15 passer bokstavelig på synden hans: Han ble dratt og lokket av sin egen lyst, og den førte ham til synd og død.

Vi kan ikke annet enn bli syke om hjertet når vi følger ham i den sørgelige nedgangen: først synden, så forsøket på å dekke over den ved å føre Uria bak lyset (2 Sam 11,2–13). Det lyktes ikke, for Uria synes å ha fattet mistanke. Da sendte David Uria av sted til Joab med det morderiske budskapet at han skulle settes der han ville gå i den visse død under beleiringen – og det ble gjort (2 Sam 11,14–17). Planen lyktes. Uria, en av Davids tapreste helter, som aldri hadde vist fienden ryggen (2 Sam 23,39), falt som offer for kongens kjødslyst og list.

Alt dette gikk bare altfor fort. Den hellige teksten kaller Batseba med god grunn «Urias kone» – som for å si at den myrdede mannen hennes ennå levde så lenge blodet hans ropte om hevn. Hun holdt en hyklersk sorg i sju dager, og deretter hentet David henne opp til kongens palass (2 Sam 11,26–27). Det så ut som om ingen urett var skjedd. Etter alt å dømme hadde mannen hennes ganske enkelt falt i slaget, og Batsebas skam og kongens synd forble skjult innenfor kongens harem. Ellers gikk alt sin lykkelige gang. Kongens våpen var fortsatt seierrike.

I mellomtiden var Rabba blitt inntatt. Det hadde riktignok ikke gått uten betydelige vansker. Først måtte hæren trenge fram gjennom den trange dalen som førte opp til byen, og videre fram til sletten der selve Rabba lå. Gjennom

---

I Shab. 55,6 blir Davids synd benektet: Der fortelles det at hver kriger ga hustruen sin skilsmissebrev før han dro i felten. Batseba skulle altså ha vært fri, og Davids synd skulle følgelig ikke regnes som hor. Det må likevel føyes til at andre bestred dette synet. I den talmudiske traktaten Avodah Sarah 4 b, 5 a blir Israels synd med gullkalven ikke bare unnskyldt – man takker til og med Gud for den.

dalen rant en fiskerik elv, og hver stein på breddene var besatt med skarpe skjell. Dette var et forholdsvis lett arbeid, og det klarte Joab uten særlig besvær.

Men med dette var ikke målet nådd. Den befestede byen sto ennå igjen, og bak det sterke citadellet sitt syntes den uinntakelig; festningen var nemlig anlagt slik at den var utilgjengelig fra alle kanter. På den ene siden av den trange dalen fløt en strid elv, og på den andre siden gjorde bratte skrenter det umulig å trenge videre fram. Derfor ble Rabba med rette kalt «vannbyen».

For en hær som Joabs kunne byen likevel ikke holde stand. Men Joab ville ikke ta fra David æren av å innta denne berømte byen. Han sendte derfor bud til kongen om å komme og overta kommandoen over hæren, og David kom. Rabba ble inntatt. Byttet var uhyre stort. Blant annet var den kongelige kronen der; den veide en talent gull, om lag 34 kilo, og var besatt med de kostbareste steiner. David tok den som sin personlige del av byttet (2 Sam 12,26–30).

Straffen som nå rammet de overvunne, er blant de grusomste (2 Sam 12,31). Mye i den stemmer ikke med Israels ånd, og den kan ikke unnskyldes med at denne forferdelige krigen var gått ut fra Ammon, eller med at dette folket tidligere hadde vist den største grusomhet mot forsvarsløse israelitter (Amos 1,13). Den smaker mer av Joabs ville sinn enn av Davids saktmodighet – i hvert fall av den saktmodigheten han hadde vist før han skadet hjertet sitt med denne sørgelige synden. Så dro David i triumf tilbake til kongsbyen sin.

Nå var det gått et år siden Davids fall. I huset hans var det født ham et barn av synden, men hele denne tiden hadde Herren tidd. Likevel hang en guddommelig straffedom over ham: «Det som David hadde gjort, var ondt i Herrens øyne» (2 Sam 11,27). Men nå var tiden kommet da dommen skulle falle over ham.

Her ligger en alvorlig påminnelse til oss: Om Herren en tid tier, husker han likevel syndene våre. De er ikke borte selv om de hører fortiden til. Gud gi at de må komme over oss mens vi er her nede, og ikke først møte oss med sin straff i døden!

Men var David virkelig rolig hele denne tiden? Vitnet ikke en stemme om synden hans? Han måtte i det minste vite at Herrens lov krevde dødsstraff for den synden han hadde gjort (3 Mos 20,10). Like lite kunne den planlagte, feige og skammelige framferden hans mot Uria være skjult for samvittigheten hans. Han måtte se den som mord, og det kunne han umulig komme bort fra.

Men det var noe mer som ikke kunne være skjult for blikket hans. Den mannen Herren hadde opphøyd så høyt, og som hadde stått i et så inderlig forhold til Gud, hadde gjort denne synden, denne grufulle misgjerningen! Den mannen Herren hadde satt til å gjenreise det åndelige og moralske livet i folket, hadde gjort en synd som måtte gi alle ugudelige den mest kjærkomne anledning til å spotte!

Den mannen som tidligere, da han selv var i livsfare, ikke ville løfte en finger mot sin dødsfiende, hadde nå sendt sin mest trofaste soldat i døden – og det bare for å dekke over sin skammelige lidenskap! Var det mulig å synke dypere?

Samvittigheten hans kunne umulig tie under alt dette. Det kommer da også tydelig fram i Sal 32, der David senere selv bekjenner hvordan han hadde det i denne tiden av livet sitt.

Også på dette området gir Davids salmer til alle tider uvurderlig hjelp og veiledning for angrende hjerter, knust under syndens skyld. For en sjel i den tilstanden David var i de dagene, viser de den sanne og pålitelige veien fra syndebyrdens brann i hjertet til lys og fred. Et framtredende trekk ved disse salmene er «sorgen etter Guds sinn». I tillegg kommer den bitre følelsen av å ha gitt Guds fiender anledning til å spotte.

Davids botssalmer som springer ut av dette fallet, kunne vi ordne i den rekkefølgen som naturligst svarer til botslivet hans: angeren, bønnen og den glade erfaringen av Guds tilgivelse. Da ville vi sette Sal 38 først, deretter Sal 6 og 51, og til sist Sal 32.

I denne siste salmen skildrer han sannferdig den store åndelige nøden han var i de dagene da han ennå gikk med fallets brann i hjertet, og deretter den salige erfaringen av syndenes forlatelse og fred. I lyset av Guds barmhjertighet ser han tilbake på sin tidligere tilstand, og slik legger han for alle tider fram hvordan det står til med den botferdige – både i smerten og i gleden.

David gikk der med hjertet tynget av syndebyrden etter fallet og ville ikke bøye seg for samvittighetens stemme. Da sto profeten Natan en dag fram for ham, sendt av Gud. Som innledning brukte han en enkel lignelse hentet fra hverdagslivet. Den vakte ikke kongens mistanke, men førte ham likevel rett inn på det såre punktet.

Så appellerte Natan til Davids umiddelbare sans for hva som var rett og edelt i saken, og kongen ga straks det riktige svaret uten å ane at han med det dømte seg selv (2 Sam 12,1–6). Da rammet profetens mektige slag ham i ordet: «Du er mannen!» (2 Sam 12,7) Som en evighetstung vekt må det ha lagt seg på hjertet hans!

Nå var det ikke lenger rom for falske påskudd, og han forsøkte heller ikke å komme med noen. Han ble stående foran Guds sendebud, som knuste ham slag på slag med Herrens hammer, det ene slaget sterkere enn det andre. Hva hadde ikke Herren gjort for ham? Og hvordan hadde David nå handlet mot Uria og hans kone? Var ikke dette et slag i Herrens eget ansikt? Sannelig, det kunne ikke bli uhevnet! Slik lød profetens ord i korthet.

Siden David hadde slått Uria med ammonittenes sverd, skulle sverdet aldri mer vike fra hans eget hus og slekt. Og siden han i det skjulte hadde tatt Urias kone og latt seg gjøre til bytte for sin skammelige lyst, skulle en bitrere skjebne ramme ham selv i familielivet hans – og ikke i det skjulte, men helt åpenlyst (2 Sam 12,10–12).

Vi vet at profetens ord ble oppfylt. Alt dette kom over David mens han ennå levde. Han måtte selv oppleve at sønnene hans Amnon og Absalom ble drept (2 Sam 13,28–29; 18,14), og at hans eget familieliv ble skjendet av urenhetens vanære (2 Sam 16,21–22).

Kongen lyttet i stillhet til profetens tale, og hjertet hans bøyde seg under den. Det var jo heller ikke noe nytt for ham; samvittigheten hans hadde for lengst sagt ham det samme. En bitter sorg kom over ham, men ikke en sorg til døden. Guds ord hadde trengt helt inn i dypet og gjennomboret det dekket av sløvhet og døsighet som til nå hadde ligget over syndserkjennelsen hans. Derfor vellet

syndesorgen nå fram fra hjertets grunn, slik som da den underfulle staven i Moses' hånd fikk den harde klippen til å la det levende vannet strømme fram.

Det var ikke mange ord han sa. Men nettopp det er det sanne vitnesbyrdet om at de kom fra dypet og var ekte, født i hjertet hans (se Luk 18,13). Det er to ting i bekjennelsen hans: synden og Herren. Synden ser han ikke bare som kilde til lidelse og smerte, men som synd mot den levende og hellige Gud. Og til dette kom den dypt følte erkjennelsen av at Gud er barmhjertig og nådig – en ekte nytestamentlig syndserkjennelse.

Dypere var det ikke mulig å komme, for han bekjente fra dypet; og høyere var det ikke mulig for troen hans å stige. Det var den ekte troen. Og Gud viste seg for ham som den han er: Jehova, paktens sanne Gud – og Davids synd ble tatt bort (2 Sam 12,13).

Beretningen er kort. Men vi må ikke tro at alt gikk så fort som det her er framstilt. Når vi gransker salmene som hører hit, får vi et helt annet inntrykk. Riktignok er troen en åndelig handling: I samme øyeblikk den er virket ved Guds Ånds kraft, tar den straks imot full og hel syndsforlatelse og tilgivelse som svar fra Gud. Men en sjel som har gått gjennom omvendelsen i sann og levende erfaring, vet hvilke sterke brytninger og alvorlige kamper som foregår i hjertet før nådens morgenstråler bryter gjennom syndenattens mørke og mulm.

Slik var det sikkert også for David. Såret ble leget, men det fortsatte likevel å verke en tid. Skylden ble tatt bort og synden forlatt, men følgene kunne ikke avvendes. Barnet som var frukten av synden hans, måtte dø. David skulle ikke få glede seg over syndens frukt. Og alle som han hadde gitt anledning til å spotte, skulle ikke lenger fristes til det. Derfor ble barnet sykt til døden (2 Sam 12,14–15).

Med den dypeste smerte måtte David be for det hjelpeløse, døende barnet. Herren ville at han skulle faste og be og ligge på ansiktet med håp om bønnhørelse, uten likevel å få det han stadig kjempet for. Det var godt for Davids liv å bli ført videre på denne tunge, bitre veien.

Vi kan forstå at han hang ved dette barnet med en særlig kjærlighet. Han lot seg ikke trøste av tjenerne sine, men ble liggende lenge i bønn for Herrens ansikt uten å ta til seg verken mat eller drikke (2 Sam 12,16–17). Det er et helt naturlig uttrykk for det vi kan tenke oss måtte røre seg i ham under slike omstendigheter.

Men da alt var over, reiste han seg fra bønnen, skiftet klær og gikk for å tilbe i Herrens hus (2 Sam 12,20). Så gikk han med glede hjem igjen. Herren hadde riktignok ikke hørt bønnen hans slik han selv hadde ønsket. Men barnet var likevel ikke tapt – det var bare gått inn til Gud – og over det hadde han nå all grunn til å glede seg.

Og nå fikk David igjen full fred i sjelen. Batseba var ikke lenger som før en forført kvinne i huset hans, men hans rettmessige hustru. Herren gledet snart hjertene deres med et nytt barn. David ga sønnen et betegnende navn, med profetisk framsyn: Salomo, «den fredfulle», fredens pant. Men Gud kalte ham Jedidja, det vil si «elsket av Herren» (2 Sam 12,24–25).

Slik falt Herrens fred og lys igjen over Davids hjem. Men fra nå av ble det ikke slik det hadde vært: ikke vårens fredfulle og solfylte liv, men høstens vemodige, dalende lys, som så ofte ble formørket av stormer og skyer.

Om Alfred Edersheim

1825–1889

Alfred Edersheim (1825–1889) ble født i Wien av jødiske foreldre og fikk en grundig jødisk oppdragelse. Under studietiden i Pest kom han i kontakt med skotske misjonærer blant jødene og ble kristen i 1846. Han studerte teologi i Edinburgh og Berlin og ble prest i Den frie skotske kirke, først i Aberdeen og senere i Torquay i England. Til slutt gikk han over til Den engelske kirke og underviste ved universitetet i Oxford. Han døde i Menton i Frankrike i 1889.

Med sin store kunnskap om jødisk liv, skikk og skriftforståelse ble Edersheim en av de mest leste bibelforklarerne på 1800-tallet. Hovedverket er *The Life and Times of Jesus the Messiah* (1883). Han skrev også *The Temple, its Ministry and Services* og en bibelhistorie for Det gamle testamente i sju bind.

Bibelhistorien følger Det gamle testamente bok for bok, forklarer bakgrunn, ord og skikker, og peker fram mot Kristus. Den ble oversatt til dansk-norsk av pastor Ragnvald Gjerløw og utgitt i Christiania 1887–92.

Ordforklaringer

Jehova – Jehova er en gjengivelse av Guds eget navn i Det gamle testamente, som på hebraisk skrives med de fire konsonantene JHVH (יהוה). Navnet betyr «Han som er», slik Gud selv forklarte det for Moses: «Jeg er den jeg er» (2 Mos 3,14). Som Edersheim viser, sier navnet ikke bare at Gud er til, men også hvem han er for sitt folk: den uforanderlige, som er trofast mot sine løfter. Det vanlige ordet for Gud, Elohim (אֱלֹהִים), peker på ham som Skaperen og den Allmektige, og patriarkene kjente ham som El Sjaddai, den Allmektige. Men under paktsnavnet Jehova ble han kjent da han oppfylte løftene og førte Israel ut av Egypt (2 Mos 6,2–3). Dette navnet klinger også med i ordene om «han som er og som var og som kommer» (Åp 1,4; 1,8). Av ærefrykt sluttet jødene å uttale gudsnavnet og leste i stedet Adonai, «Herre». Derfor gjengir norske bibler JHVH med «Herren». Formen «Jehova» er en blanding av konsonantene i JHVH og vokaltegnene fra Adonai. Vokalene i Adonai er a–o–a (i-en til slutt er konsonanten j, ikke en vokal). Vokaltegnene ble satt under bokstavene JHVH for å minne leseren om å si Adonai. Den første vokalen i Adonai er en svært kort a, fordi den står under en strupelyd (alef). Under J, som ikke er en strupelyd, blir den samme halvvokalen til en enda kortere e: J-e-H-o-V-a-H. Senere ble dette lest rett fram som ett ord, og siden den siste H-en er stum, ble det «Jehovah», på norsk «Jehova».

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.

Sjekina – Sjekina (hebraisk «det som bor», av shakan, «å bo») er det jødiske navnet på Guds synlige nærvær og herlighet midt i folket, særlig skyen i helligdommen: «Da dekket skyen sammenkomstens telt, og Herrens herlighet fylte tabernaklet» (2 Mos 40,34; jf. 1 Kong 8,11). Ordet står ikke selv i Bibelen, men brukes i jødiske skrifter.

Urim og tummim – Hebraisk urim og tummim (אוּרִים וְתֻמִּים), ordrett «lysene og fullkommenhetene». Det var noe ypperstepresten bar i brystduken over hjertet når han gikk inn for Herrens ansikt (2 Mos 28,30; 3 Mos 8,8). Gjennom dem søkte han Herrens svar i viktige saker for folket (4 Mos 27,21; 1 Sam 28,6). Skriften sier ikke hvordan de så ut eller hvordan svaret ble gitt. Etter fangenskapet var de ikke lenger i bruk (Esra 2,63).

Wadi – Arabisk ord for en dal med et elveleie som er tørt det meste av året og bare fører vann i regntiden. I Israels land og på Sinaihalvøya er wadiene ofte trange, bratte og klippefulle, og mange veier gikk gjennom dem. I Bibelen svarer det gjerne til hebraisk naḥal (נַחַל), som i norske bibler blir gjengitt med «bekk» eller «dal», for eksempel Kedron-bekken.